

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій
кафедра політології

**ІНТЕГРАЦІЯ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У
ВИРІШЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ: КЕЙСИ США ТА
УКРАЇНИ**

дипломна робота
на здобуття академічного звання магістра політології
студентки Костюченко Ірини Ігорівни

Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент
Кисельов С. О.

Рецензент:
доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин
Гнатюк М.М.

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням кафедри політології
протокол №__ від _____ 201_ р.
Завідувач кафедри _____

Київ – 2020 р

ПЛАН

ВСТУП.....	с.4
РОЗДІЛ 1.МИРОТВОРЧІ МІСІЇ ТА ВІЙНИ СУЧАСНОСТІ: НЕОБХІДНІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ЖІНОК У ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	с.8
1.1. Категоріальний апарат дослідження та природа сучасних миротворчих місій і війн.....	с.8
1.2. Необхідність інтеграції жінок на військову службу.....	с.28
1.2.1. Причини необхідності інтеграції жінок у військові конфлікти у загальній перспективі.....	с.29
1.2.2. Причини необхідності інтеграції жінок у військову службу в миротворчих місіях.....	с.38
РОЗДІЛ 2. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ЖІНОК В США ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ПРИКЛАД УСПІШНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	с.47
2.1. Інтеграційні процеси США щодо жінок-військовослужбовців на шляху до залучення у бойові операції на Близькому Сході.....	с.47
2.1.1. Передумови та прийняття Закону «Про інтеграцію жінок до складу збройних сил».....	с.51
2.1.2. Прийняття Public Law 94-106, який дозволив жінкам доступ до військових академій.....	с. 54
2.1.3. Відміна the Direct Ground Combat Definition and Assignment Rule.....	с.56
2.2. Військова служба жінок під час миротворчих місій в Іраку та Афганістані та введення гендерного конструкту у вирішення конфліктів.....	с.62
РОЗДІЛ 3. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ЖІНОК ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	с.80
3.1. Державне регулювання статусу жінок-військовослужбовиць в ЗСУ.....	с.80

3.2. Служба жінок в АТО у бойових ролях як приклад важливого внеску в вирішення російсько-української війни.....	с.96
3.2.1. Основні причини інтеграції жінок на військову службу в зоні АТО/ООС.....	с.97
3.2.2. Особливості процесу інтеграції жінок в Україні.....	с.109
ВИСНОВКИ.....	с.116
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	с.119
ДОДАТКИ.....	с.144

ВСТУП

Актуальність теми полягає у тому, що сьогодні тактика та підходи до військових конфліктів відходять від традиційного уявлення воєнних дій. А тому держави мають вчасно реагувати на виклики та забезпечувати інтеграцію військовослужбовців з врахуванням змін характеру війни. Участь жінок-військовослужбовців у вирішенні військових конфліктів часто недооцінюється державами, хоча має величезні перспективи для підвищення рівня їх успішності. Неможливість отримати вчасно розвідувальну інформацію від місцевих жінок, ігнорування їх культурних звичаїв підвищувало напругу у взаємодії миротворців та населення в Іраку та Афганістані і як підсумок, знижувало ефективність проведення військової операції. Україна надає жіночий персонал для виконання миротворчих місій ООН, а тому врахування досвіду США є важливим для успішної національної політики щодо інтеграції жінок у такий тип військових операцій. Жінки-військовослужбовиці також стають жертвами військових конфліктів, віддаючи свої життя при виконанні бойових місій. Тому надзвичайно важливо враховувати їх досвід та внесок у оборону національної держави.

Гендерна політика є одним із визначальних чинників у процесі формування ефективної армії України, де будуть переважати професійні якості військовослужбовців над укоріненими суспільними стереотипами. Жінки вже сьомий рік є учасницями бойових дій на Сході України, де вони на рівні з чоловіками виконують роботу на бойових спеціальностях. Проте державна інтеграційна політика є недосконалою (починаючи від відсутності рівного доступу до бойових спеціальностей, пільг, та недостатньої інституційної культури) і не враховує інтереси жінок-військовослужбовців, що призводить до обмеження їх можливостей під час виконання обов'язку захисту держави. Необхідність участі жінок у вирішенні військових конфліктів має стати одним із ключових факторів у

підходах та стратегіях військових структур, оскільки жінки на практиці довели свій професіоналізм та спроможність виконувати бойові завдання.

Об’єкт дослідження: інтеграційні процеси жінок-військовослужбовців у вирішення військових конфліктів.

Предмет дослідження: інтеграція жінок-військовослужбовиць України у вирішення військових конфліктів.

Мета роботи полягає у розкритті необхідності залучення жінок-військовослужбовців на військову службу у військових конфліктах.

Для досягнення даної мети слід виконати такі **завдання:**

- визначити категоріальний апарат дослідження та особливості військових конфліктів сучасності;
- виокремити причини необхідності участі жінок-військовослужбовців у вирішенні військових конфліктів;
- описати особливості інтеграційного процесу американських жінок у військову службу та військових операціях в Іраку та Афганістані;
- розкрити питання державного регулювання статусу жінок-військовослужбовиць в ЗСУ;
- встановити відповідність практичного досвіду участі жінок у російсько-українській війні з причинами необхідності їх інтеграції.

Основними методами дослідження є синтез та аналіз доступної інформації; метод класифікації під час виокремлення основних причин необхідності участі жінок у військових конфліктах, під час дослідження основних проблем гендерної політики у військовій справі в Україні. Зважаючи на те, що джерела, які відносяться до різних географічних меж та політичних ситуацій, мають свої об’єктивно обумовлені особливості, було використано метод абстрагування. Був застосований порівняльно-правовий метод, який ґрунтувався на опрацюванні законодавчих актів; формально-догматичний (юридичний) - при здійсненні тлумачення окремих термінів та понять. Був застосований метод кейс-стаді при опрацюванні досвіду інтеграційних процесів і миротворчих місіях у США

та проходження військової служби окремими представницями військовослужбовиць ЗСУ.

Джерельну базу письмової роботи складають нормативно-правові акти, емпіричні дані інтерв'ю з військовослужбовицями в засобах масової інформації, офіційні сторінки в Facebook державних органів та посадових осіб України, соціологічні дослідження та відеоматеріали. У роботі було використано соціологічне дослідження «Невидимий батальйон» та «Невидимий батальйон 2.0».

Було проаналізовано основні законодавчі положення щодо механізму правової відповідальності і прав людини в Конституції України. Були використані положення Закону України від 08.09.2005 № 2866-IV в редакції від 30.05.2014 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Закону України від 25.03.1992 № 2232-XII в редакції від 30.03.2017 «Про військовий обов'язок і військову службу», Наказу Міністерства оборони №292 від 03.06.2016 «Про затвердження змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад», Наказу Міністерства оборони України № 337 від 27.05.2014 «Про затвердження Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу із урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад», Постанови Кабінету Міністрів України №711 від 14.10.1994 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими жінки, що мають відповідну підготовку, можуть бути взяті на військовий облік», Закону України № 3551-XII від 22.10.1993 «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Роз'яснення Міністерства юстиції України від 25.03.2014 «Інформація щодо прав та обов'язків, соціального та правового захисту військовозобов'язаних, призваних на військову службу у зв'язку з мобілізацією, резервістів, а також військовослужбовців, прийнятих на військову службу в добровільному порядку (за контрактом)», Наказу Міністерства охорони

здоров'я України № 256 від 29.12.1993 «Про затвердження переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» та інші.

Під час дослідження кейсу США були проаналізовані Women's Armed Services Integration Act 1948, Public Law 94-106, положення the Direct Ground Combat Definition and Assignment Rule. Також було опрацьовано Резолюції ООН №1820 та №1325.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу; трьох розділів по 2 підрозділи в кожному, висновків, списку використаних джерел та літератури; додатків. Список використаних джерел та літератури містить 182 найменування українською, російською, англійською мовами. Робота містить 1 таблицю, що відображає основні положення та результати дослідження. Основний обсяг роботи складає 112 сторінок. Загальний обсяг роботи, що включає 8 додатків, складає 153 сторінки. Загальна кількість знаків з пробілами складає 284 844 одиниці.

РОЗДІЛ 1.МИРОТВОРЧІ МІСІЇ ТА ВІЙНИ СУЧАСНОСТІ: НЕОБХІДНІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ЖІНОК У ЇХ ВИРІШЕННЯ

1.1 Категоріальний апарат дослідження та природа сучасних миротворчих місій і війн

Для дослідження процесу інтеграції жінок у військову службу в Україні та США необхідно визначитись з категоріями, які необхідні для розкриття даного питання. З однієї сторони, це мають бути всі поняття, які розкривають гендерне забарвлення проблеми, а із іншої – стосуватись військової сфери.

Першою категорією, яка закладає фундаментальне розуміння витоків та джерел проблеми, є гендер. Це певні соціальні ролі, що їх очікують від чоловіків і жінок. У суспільстві жінка сприймається як мама, берегиня, дружина, яка відповідальна за «хатню роботу», а чоловік – професіонал, який гарно водить авто, знавець свого діла¹. Такі уявлення про фемінність та маскулінність формують гендерні стереотипи, які укорінюються в свідомості суспільства. Маскулінність це традиційно сила, мужність, влада, витримка, неемоційність, рішучість, а фемінність – слабкість, жертвність, залежність, чуйність². Статеворольовий підхід в сучасному суспільстві є одною з найбільших методологічних помилок. Проблеми, які несе домінуюча роль маскуліності у Збройних силах, будуть розкриті далі в цьому розділі.

Одним із викликів становлення сучасного демократичного суспільства є забезпечення гендерної рівності. За Законом України №2866-IV від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» *гендерна рівність* визначається як «рівний правовий

¹ Тамара Марценюк. Гендер для всіх. Виклик стереотипам . – К.: Основи, 2017. – 256 с, іл.

² Там само. - С. 17.

статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства»³. Є два сценарії втілення цінності гендерної рівності: «дії знизу» (наявність консолідованого жіночого руху, здатного ефективно впливати на залучення жінок) та «дія згори» (державна політика)⁴. У військовій сфері Україна пішла своїм особливим шляхом – поєднанням двох сценаріїв: «діями знизу», тобто каталізатором змін стало створення правозахисного громадського проекту «Невидимий батальйон», діяльність якого стимулювали поширенню в середовищі проблематики жінок-військовослужбовиць в зоні АТО та «діями зверху» - держава за сім років конфлікту втілила декілька поступових реформ в цьому питанні, застосовуючи свої інституційні ресурси. Тобто за роки війни жінки інтегрувались в збройні структури не систематично, з особливими ускладненнями як представниці жіночої статі. У США держава проводила доволі повільну політику інтеграції, де між кожним новим етапом проходило зазвичай десятиліття. Зазвичай велику роль у цьому грали саме «дії згори», оскільки Міністерство оборони та її відомства проводили різні дослідження, вивчали інтеграцію жінок і їх внесок під час військових конфліктів. Проте великий вплив також мали і рухи за рівні жіночі права в США, які мали на меті розширення можливостей і у сфері оборони та безпеки держави.

У 1997 році Економічна і соціальна рада ООН визначила за мету широке інтегрування гендерної проблематики, позначаючи *тендерне інтегрування* як «оцінку впливів на жінок і чоловіків будь-яких запланованих дій, включно із законодавством, політикою чи програмами в усіх сферах на всіх рівнях. Це стратегія, за якої інтереси й досвід і жінок, і чоловіків є інтегральним виміром проектування, впровадження,

³ Закон України № 2866-IV від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

⁴ Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам / Тамара Марценюк. – К.: Основи, 2017. – С. 93.

моніторингу й оцінки політик і програм в усіх політичних, економічних і соціальних сферах так, щоб жінки і чоловіки на рівних користалися плодами цих політик і програм»⁵.

У врегулюванні конфліктів багато країн після прийняття Резолюції 1325 використовують гендерний підхід. Він включає в себе *gender perspective* та *gender mainstreaming strategy*. Перше поняття *гендерна перспектива* стосується усвідомлення гендерних відмінностей та врахування таких відмінностей у процесі формулювання заходів, конкретної політики та діяльності. А термін *гендерна стратегія* «включає стратегію включення інтересів та досвіду жінок та чоловіків у програми розвитку у всіх політичних, економічних та соціальних сферах, щоб вигода для всіх чоловіків і жінок була рівною, а нерівність не посилювалася»⁶.

Наступною категорією, яка окреслює предмет роботи, є *державна гендерна політика*. Це «діяльність або бездіяльність державних інституцій, спрямована на здійснення та гарантування рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків, утвердження гендерної демократії та формування гендерної культури в суспільстві»⁷.

Державна гендерна політика має наступні характеристики:

- вироблення гендерних стратегій і способів їх досягнення;
- цілеспрямоване розроблення планів, програм втілення гендерних стратегій;
- імплементація гендерного конструкту в усі сфери суспільного життя;
- вироблення державних механізмів забезпечення гендерної рівності в суспільстві, узгодження їх із громадськістю;

⁵ Карбовська Н. Інструменти інтегрування концепції соціально-гендерної рівності в роботу органів місцевої влади / Н. Карбовська, Т. Литвинова, Л. Магдюк. – К.: Український жіночий фонд, 2010. - С. 84.

⁶ Odanović G. Participation Of Women In UN Peacekeeping Operations / Gorana Odanović. // Western Balkans Security Observer. – №16. – С. 70–79.

⁷ Чухим Н. Основи теорії гендеру / Чухим Н., Мельник Т., Скорик М., Малес Л. та ін. – К.: "K.I.C.", 2004. – С. 229-230.

- прийняття гендерного законодавства, гендерна експертиза чинного законодавства;
- гарантування здійснення державної та правової політик щодо гендерної рівності;
- сприяння науковим установам у розробленні гендерних проблем і проведенні гендерного аналізу соціальних процесів у країні⁸.

Тобто за своєю метою вона передбачає розбудову інституційного механізму регулювання гендерних відносин у всіх сферах суспільного життя, зокрема і у військовій справі, компетенція і діяльність яких будуть спрямовані на втілення гендерних стратегій. У теорії існує поняття *гендерної дискримінації*, як такої, що іноді необхідна у деяких професійних середовищах. Проте вона має чіткі умови функціонування, такі як: «повинна ґрунтуватися на реальних відмінностях між статями, а не на стереотипах; повинна служити законним державним інтересам; і бути функціонально і безпосередньо пов'язаною з кваліфікацією для роботи»⁹. Будь-які інші дії, які виходять за рамки цього поняття і не мають жодних доцільних обґрунтувань для свого існування, вважаються вже не нормальними, і часто переходять в іншу категорію: сексизм. На практиці жінки-військовослужбовці часто стикаються з *сексизмом*, «шаблоном інституційних і соціальних відповідей, які визначають роль і статус індивідуума на основі статі та який встановлює штучні моделі, у якій людина знаходиться під тиском стандартів»¹⁰.

Наступним блоком характеристики предмету дослідження є військовий категоріальний апарат. По-перше, ми маємо розуміти, що представляє собою військова служба.

За Статутом внутрішньої служби Збройних сил України «*військова служба у Збройних Силах України та інших військових формуваннях,*

⁸ Там само. – С. 229-230.

⁹ Kimmel M. Saving the Males: The Sociological Implications of the Virginia Military Institute and the Citadel / Michael Kimmel. // Gender and Society. – 2000. – №14. – С. 497.

¹⁰ Skaine R. Women in Combat: A Reference Handbook. Contributors. / Rosemarie Skaine. – Santa Barbara, CA: ABC-Clilo, 2011. – с. 318.

утворених відповідно до законів України, є державною службою особливого характеру, яка полягає в професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни»¹¹. Тобто за своєю характеристикою поняття не надає гендерних відтінків у проходженні військової служби, а говорить про те, що основною категорією, за якою визначається хто може бути її суб'єктом, - це професіоналізм, стан здоров'я та вік. Частина 1 Статті 2 Закону України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ в редакції від 30.03.2017 «Про військовий обов'язок і військову службу» частково дублює поняття, стверджуючи, що «військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності»¹².

Ця теза приводить до двох протилежних думок. Перша – у демократичній країні всі інституції мають відображати все суспільство, і збройні сили не мають бути виключенням. Інша думка – військовослужбовці відрізняються від решти суспільства через специфіку своєї роботи та здійснення права держави на легітимне насильство. Тому, перш за все, вони повинні бути ефективними у військовій справі і тому винятки з загальних принципів рівності та недискримінації мають бути¹³.

Якщо ми беремо англійські джерела та визначення військової служби за кордоном, де поняття «military service» має більш ширший контекст. За тлумачним словником Оксфорду військова служба є «часом, проведеним на службі в збройних силах, особливо в якості обов'язкового

¹¹ Закон України № 548-ХІV від 24.03.1999 «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/548-14> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹² Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ в редакції від 30.03.2017 «Про військовий обов'язок і військову службу». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення 13.05.2018 р.). – Назва з екрана.

¹³ Planiol A. The integration of women in the U.S. military/ Arnaud Planiol. - Researcher, Defence and Society, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.defense.gouv.fr/content/.../file/etude_irsem_n43.pdf (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

періоду для молодих людей в деяких країнах світу»¹⁴. Тобто за аналогією з українським законодавством це визначення асоціюється з поняттям «строкової служби». У Законі Конгресу про військову повинність від 1917 року (Selective Service Act of 1917), який заклав базу для регулювання умов прийняття на військову службу, визначення її відсутнє, але на основі цього документу в словнику було надано наступну дефініцію: «Це гілка Збройних сил Сполучених Штатів, встановлена актом Конгресу, в якій призначаються особи, зараховані або затверджені на військову службу, і яка працює і управляється в військовому або виконавчому апараті. Військова служба є таких видів: Сухопутні війська Сполучених Штатів, Військово-морські сили Сполучених Штатів, Повітряно-військові сили Сполучених Штатів, Корпус морської піхоти Сполучених Штатів, а також берегова охорона Сполучених Штатів»¹⁵. Тобто в даному випадку термін уособлює інституціоналізацію військової служби, поділ на основні війська та сили армії Сполучених Штатів Америки.

За теорією Хантінгтона, у військовій сфері визначальним має бути професіоналізм військовослужбовця, який складається з експертизи, відповідальності та корпоративності. Військові професіонали мають володіти «спеціалізованими знаннями та вміннями у галузі» та поширювати «почуття органічної єдності та свідомості себе як групи, відмінної від мирян»¹⁶.

Виходячи з цього концепту, інтеграція чоловіків та жінок у військову службу має пряму залежати від показника їх професійності. Держава має забезпечити всі умови для жінок, щоб вони могли відчувати себе частиною тієї корпоративної культури та колективної ідентичності.

¹⁴ Military service // English Oxford dictionaries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.oxforddictionaries.com/definition/military_service (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁵ Military service // The free dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/military+service> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁶ Huntington S. The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil–Military Relations / Samuel Huntington. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1957. – С. 8-9.

У 1998 році, оцінюючи дуже неоднозначний успіх жіночої інтеграції в цей момент, канадська армія опублікувала документ, який сприяв доступу жінок до бойової служби як прояву професіоналізму: «Чоловіки і жінки повинні навчитися професійно жити один з одним у цій галузі»¹⁷. Жінки мають бути повністю інтегровані в збройні сили. За словами Бренді Оперман «повна інтеграція вимагає більше, ніж є зараз. Жінки повинні мати можливість брати участь в усіх аспектах військової служби і отримати допомогу, щоб це робити»¹⁸.

У кейсах США та України професіоналізм жінок у військовій службі під час активної фази конфлікту привів до зрушень в інтеграційних процесах на військову службу на бойових спеціальностях.

Успіхи підрозділів Сухопутних сил, Спеціальних сил та Морської піхоти під час операцій у Афганістані та Іраку, які використовували потенціал жіночих загонів "Левиця", Жіночих команд з глибшої взаємодії (FETs) та команд культурної підтримки, свідчать про те, що сучасна війна змінює роль жінки в бою. Їх участь у вирішенні цих конфліктів відкрила новий етап інтеграції жінок на військову службу: адміністрація Обами закликала відкрити для жінок усі військово-облікові спеціальності незалежно від призначення бою, і в 2015 році Міністерство оборони затвердило це рішення офіційною.

В Україні жінки-військовослужбовиці долучились до захисту держави від вторгнення Російської Федерації вже в перший рік війни, виконуючи бойові завдання, перебуваючи у гарячих точках та беручи участь у штурмі під час визволення міст. Проте вони виконували таку діяльність або у добровольчих батальйонах, де не було заборон їх участі, або займаючи тилові посади в ЗСУ. Позитивні зрушення відбулись вже

¹⁷ Lessons learned — leadership in a mixed gender environment. // Army Lessons Learned Centre. – 1998. – С.23.

¹⁸ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 117.

через 2 роки війни, де було відкрито перші бойові посади військовослужбовцям.

Для усвідомлення зміни ролі жінки та її необхідності у вирішенні сучасних військових конфліктів далі буде охарактеризовано природу миротворчих операцій в Іраку та Афганістані та роль жінки в них; і природу гібридної війни в Україні.

Operation Enduring Freedom (2001) and Operation Iraqi Freedom (2003) були першою широкомасштабною мобілізацією військ США після війни в Перській затоці 90х років. Вторгнення в Афганістан відбулось як реакція на терористичні атаки 11 вересня. Операція була розпочата з метою змусити талібів перестати надавати притулок для терористичної організації Аль-Каїди та припинити використання Аль-Каїдою Афганістану як базу операцій для терористичної діяльності¹⁹. Основними цілями США для вторгнення в Ірак в 2003 році були: усунення від влади Саддама Хуссейна, ліквідація зброї масового знищення Іраку (якої вже в ході проведення операції її не було знайдено), захоплення терористів, збір розвідданих в терористичних мережах, охорона нафтових родовищ Іраку, надання гуманітарної допомоги та підтримки в розбудові представницького самоврядування та забезпеченні територіальної цілісності²⁰. Така постановка цілей в цих конфліктах зумовляла виконання особливих завдань військових операцій, оскільки це не була класична війна за визначенням Гаазької декларації та Женевської конвенції. А тому конфлікти в Іраку та Афганістані мають особливу природу ведення бойових операцій, оскільки це не регулярні військові дії. У таких війнах не існує чіткої лінії фронту. «Вона може бути всюди, і в будь-який час»²¹.

¹⁹ Operation Enduring Freedom Fast Facts [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://edition.cnn.com/2013/10/28/world/operation-enduring-freedom-fast-facts/index.html> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁰ Spring B. Operation Iraqi Freedom: Military Objectives Met [Електронний ресурс] / Baker Spring. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.heritage.org/middle-east/report/operation-iraqi-freedom-military-objectives-met> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²¹ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 120.

Політика призначення жінок була розроблена в той час, коли бої вважались лінійними, характеризувались як і лініями фронту, де відбувався прямий контакт з противником, так і відносно безпечнішими районами в тилу. Також вона ґрунтувалась лише на використанні традиційних тактик ведення бою і використання симетричних бойових засобів. Тобто, доктрина передбачала, що ворог буде застосовувати подібну зброю та техніку, яку використовує США. Проте вже перші військові конфлікти, у яких почали брати участь американці після запровадження доктрини, показали абсолютно іншу реальність. На практиці, американцям потрібно було боротися з противником, який не використовує подібну зброю та техніку. Наприклад, повстанці в Іраку скоріше націлюють свої ракети на броньований конвой або цивільні пункти, ніж краще озброєні та захищені бойові машини. Таким чином, у такому форматі ведення війни немає тилу, «безпечного місця», де б жінки могли виконувати ті ролі, які прописує доктрина (особливості політики призначення описано в Розділі 2)²².

Військовослужбовці Іраку зазначали, що під час виконання місії вони стикнулись з тим, що ворогом може бути хто завгодно, і що часто кожен вважається потенційним ворогом. Тобто при такій невизначеності загроза життю миротворців може бути у будь-який момент, оскільки вони не знають, з ким співпрацюють терористи: «Жінка, дитина, чоловік і старий. Будь-хто. Це може бути ваш перекладач», - так оцінювали небезпеку від місцевого населення ветерани війни²³. Тому виконання тих завдань, які були поставлені перед жіночими загонами в умовах конфліктів в Іраку та Афганістані виходили за рамки уявлення Міністерства оборони про їх безпечні посади в «тилу». Правила виключення не захистили жінок від участі у бойових діях, а лише поставили їх в нерівне становище з чоловіками. За Кірстеном Холмстедтом «зміни в технологіях та в самій

²² Harrell M. Assessing the Assignment Policy for Army Women / M. Harrell, L. W. Castaneda, P. Schirmer та ін. – Santa Monica: RAND Corporation, 2007.

²³ Там само.

природі війни розмили передні лінії та визначення «в бою». Дуже багато жінок в допоміжних ролях опинилися у жорстоких вогневих боях, під обстрілом з мінометів та ракет і під час вогневого вогню у повітрі»²⁴. У США такі операції називають counterinsurgency (COIN), тобто операціями з придушення повстань. «Перемога» в таких операціях досягається не лише завдяки успішному виконанню бойових завдань, а й стабілізаційним діям та проведенням роботи з місцевим населенням²⁵. Тобто в таких операціях однаково важливо як і боротьба з озброєними військами противника, так і налагодження контактів із цивільним населенням. Важливо розуміти, що проведення миротворчих місій та військових операції на Близькому Сході – це взаємодія з абсолютно іншою культурою. У таких місіях надважливо якраз налагоджувати контакти з місцевими жителями. Якщо під час класичної оборонної війни, коли ворог захоплює територію, місцеве населення може підтримувати армію, бо розуміє, що звільняють її від ворогів, то прихід США в чужу країну сприймався вороже. Необхідна була дуже ґрунтовна інформаційна робота серед населення про цілі цього вторгнення. Для такої роботи з жінками та дітьми, які становлять великий відсоток населення, необхідні жінки-військовослужбовиці.

Більшість миротворчих операцій складає саме військовий контингент. Найважливіша роль військових полягає у підтриманні безпеки – їх самих, інших контингентів миротворчої операції, посадових осіб місцевого самоврядування та цивільних осіб. Військові відіграють провідну роль у нагляді та здійсненні режиму припинення вогню, перегрупуванні та роззброєнні сил, знищенні зброї та розмінування. Дедалі частіше військові органи беруть участь у процесах забезпечення

²⁴ Holmstedt K. *Band of Sisters: American Women at War in Iraq* / Kirsten Holmstedt. – Mechanicsburg: Stackpole Books, 2007. Holmstedt, Kirsten. *Band of Sisters: American Women at War in Iraq*. Stackpole Books, 2007.

²⁵ Egnell R. *Women and gender perspectives in the military: an international comparison* / R. Egnell, M. Alam, M. Vermeer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 120.

повернення біженців та внутрішньо переміщених осіб та розподілу гуманітарної допомоги²⁶.

Миротворчі місії ООН продовжують розвивати складні операції "третього покоління", що включають нагляд за виборами, моніторинг прав людини, гуманітарну допомогу та цивільне управління. Традиційні практики миротворчих операцій стали частиною цілісного процесу, що включає не лише спостереження та правозастосування, а й миротворчість, що вимагає "розширеного процесу розвитку та примирення"²⁷.

Паралельно з розширенням мандату миротворчих операцій на побудову миру та післяконфліктну реконструкцію виникла потреба у наймі більшій кількості кваліфікованого, досвідченого та добре навченого персоналу, який би успішно виконував завдання миротворчої місії. Починаючи з 1970-х, феміністичний підхід "women in development" (це був прототип gender mainstreaming) бачив відсутність жінок у планах розвитку та політиці як центральну проблему. Тобто більшість державних політик, у тому числі і оборонних, не враховували інтереси жінок²⁸. Протягом 1970-х та 1980-х років ООН приймала численні договори, резолюції та декларації щодо цього питання, і навіть спонсорувала три світові конференції з питань жінок та питання гендерного впровадження в міжнародній системі. На них піднімалися теми непропорційних впливів військових конфліктів на жінок та чоловіків, необхідності рівноправної участі жінок у мирних процесах, а також зв'язку між правами жінок та міжнародним миром та безпекою²⁹.

Спільними зусиллями це призвело до того, що Рада Безпеки ООН у жовтні 2000 р. прийняла Резолюцію 1325, у якій йдеться про наслідки

²⁶ Mazurana D. Do women matter in peacekeeping?: women in police, military and civilian peacekeeping / Mazurana, Dyan. // Canadian Woman Studies. – 2003. – №22(2). – С. 64-71.

²⁷ Stiehm J. H. Women, peacekeeping and peacemaking: Gender balance and mainstreaming / Judith Hicks Stiehm. // International Peacekeeping. – 2001. – №8(2). – С. 39-48.

²⁸ Pearson R. Interrogating development: feminism, gender, and policy / R. Pearson, C. Jackson. – London: Routledge, 1998. – (Feminist Visions of Development).

²⁹ Sikoska T. Introducing Gender in Conflict and Conflict Prevention / T. Sikoska, J. Solomon. – New York: INSTRAW Publishing, 2002.

збройних конфліктів для жінок та яка наголошує на необхідності рівноправної участі жінок у всіх процесах миротворчої діяльності³⁰. Одним із основних принципів цього документу є визнання того, що жінки зазнають непропорційного впливу під час вирішення конфлікту. У Резолюції також зазначається дуже важливий аспект, що зростаючий рівень дискримінації та насильства над жінками часто є "ранніми показниками тривалого конфлікту", а зусилля щодо запобігання конфліктам повинні базуватись на усвідомленні різниці у досвіді чоловіків і жінок, дівчат і хлопців³¹.

Резолюція закликає держави-члени ООН вжити заходів у таких сферах: 1) гарантувати, що більше жінок буде залучено до прийняття рішень щодо вирішення конфліктів та мирних процесів на всіх рівнях; 2) розробити програми навчання з підтримання миру, що включатимуть гендерну перспективу; 3) захищати жінок від насильства під час збройних конфліктів, особливо від зґвалтування та інших форм сексуальної експлуатації; 4) включити гендерну перспективу у доповіді ООН щодо побудови миру та імплементації програм³².

Застосування терміну "гендерна інтеграція" (gender mainstreaming) та врахування його характеристик надзвичайно важливі під час переговорів про мирові угоди, планування таборів для біженців та миротворчих операцій, реконструкції пост-воєнного суспільства³³. Реалізація Резолюції 1325 відбувається шляхом прийняття Національного Плану дій з виконання Резолюції 1325 та є юридичним, моральним та політичним зобов'язанням країн-членів ООН.

³⁰ Security council resolution 1325 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.peacewomen.org/SCR-1325> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

³¹ National Action Plan: United States of America [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.peacewomen.org/nar-usa> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

³² Security council resolution 1325 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.peacewomen.org/SCR-1325> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

³³ Hudson N. En-Gendering UN Peacekeeping Operations / Natalie Florea Hudson. // International Journal. – 2005. – №60(3). – С. 785–807.

Хоча внесок жінок у миротворчі операції є багатограним, відсоток жінок, які беруть участь у них, знаходиться на низькому рівні, особливо у військовому та поліцейському контингентах. Також на операційному рівні, де відбувається прийняття рішень, жінки мають надзвичайно слабкі позиції. У 1993 році жінки склали лише 1% залученого персоналу у миротворчі місії. У 2019 році, приблизно з 95 000 миротворців, жінки становлять 4,7% військових контингентів і 10,8% поліцейських в миротворчих місіях ООН. Керівництво поставило ціль на 2028 рік досягти 15% участі жінок у військових контингентах³⁴.

Основними факторами впливу на представництво жінок у миротворчих місіях є:

1. *Політика залученості жінок у військову сферу у національних країнах.* Відповідальність за призначення жінок в поліцейські та військові контингенти покладається на країни-члени ООН, які беруть участь у місіях.

Тому якщо незначний відсоток жінок залучений у національних військових структурах, державам тяжко знайти жінок-професіоналів і легше вибрати на цю роль чоловіка³⁵.

2. *Політичний режим в національній країні.* Демократичні уряди, які слідкують за дотриманням гендерної рівності, більш схильні розглядати участь жінок у ролі миротворців ООН. Також вони більш схильні до збільшення гендерної різноманітності у своїх поліцейських та військових частинах (з яких якраз і будуть залучатись професіонали для участі в міжнародних місіях). Проблеми із залученням жінок є якраз в тих країнах, де формується гендерна дискримінація на основі забобонів та стереотипів, що жінки не мають достатніх психологічних та фізичних здібностей для успішного виконання миротворчих операцій.

³⁴Women in peacekeeping [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

³⁵ Enloe C. *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives* / Cynthia Enloe. – Berkeley: University of California Press, 2000.

3. *Належність до міжнародних інституцій* та активна участь у їх діяльності можуть вплинути на інтеграцію жінок у місіях ООН³⁶.

Також при питанні інтеграції на службу в миротворчих місіях важливими перешкодами є політика самої організації ООН у сфері найму працівників; упередженість та несприйняття жінки у військовому середовищі та неналагоджена інтеграційна політика в національній державі.

Процес вибору на посади, де відбувається прийняття рішень щодо миротворчих операцій, часто є політично обумовленим, і кандидати в більшості випадків є послами чи постійними представниками ООН³⁷. Кандидатам на ці посади часто потрібно відповідати вимогам декількох років військового досвіду, що заважає значній кількості жінок бути обраними на ці посади через державну політику. Також ООН вважається організацією так званого *boy's club*, де не хочуть бачити жінок на керівних посадах в миротворчих операціях і вважають, що вони не мають достатніх політичних та дипломатичних навичок для успішного керівництва³⁸. Одна з найбільших перешкод, яка впливає на всі інші причини низької замученості жінок у військові контингенти, ґрунтується на гендерній упередженості та традиційних розуміння соціальних ролей, "прийнятних" для жінок в національних державах. Національні військові органи різних країн мають різний ступінь інтеграції жінок до військових сил, і нерівномірну увагу до аспектів гендерної рівності³⁹. Тому часто у їх законодавстві не передбачені особливості служби в миротворчих місіях для жінок. Наприклад, в державі не налагоджена політика декретів батька, що утримує жінку-матір від служби закордоном.

³⁶ Crawford K. Explaining variation in Gender Composition of Personnel Contributions to UN Peacekeeping Operations / K. Crawford, J. Lebovic, J. Macdonald. // *Armed Forces and Society*. – 2015. – №41(2). – С. 257–281.

³⁷ Pampell Conoway C. Women in United Nations Peace Operations: Increasing the Leadership Opportunities. / Pampell Conoway, C., Shoemaker, J. – Georgetown University: Women in International Security, 2008.

³⁸ Там само. – С. 27.

³⁹ Mazurana D. Do women matter in peacekeeping?: women in police, military and civilian peacekeeping / Mazurana, Dyan. // *Canadian Woman Studies* – 2003. – №22(2). – С. 64-71.

Найбільш ефективним способом залучення жінок в миротворчі місії є інформаційна робота в суспільстві про необхідність та важливість їх участі в миротворчих операціях.

Наступним важливим кроком є характеризування природи гібридної війни та кейсу війни в Україні. Російсько-українська війна почалась 12 квітня 2014 року із захоплення озброєними бійцями поліцейського відділку в Слов'янську. Це було не відкрите вторгнення Російської Федерації. У липні 2014 року чітко окреслився новий формат гібридної війни Росії проти України: постачання зброї та фінансових ресурсів сепаратистам, окремі спеціальні операції спецназу РФ, створювались центри для підготовки бойовиків і найманців, які готували терористів із широким спектром військових спеціальностей. У подальшому до ведення бойових дій стали залучати рядовий та офіцерських склад активної служби Росії, де про їх присутність свідчили численні докази. Гібридна війна є новим поняттям, відмінним від класичного сприйняття військових дій, так як поєднує принципово різні типи і способи її ведення задля отримання цілей. Найбільш влучно описати поняття гібридної війни можна так: «це війна з поєднанням в застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму та злочинної поведінки з метою досягнення певних політичних цілей, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною»⁴⁰. Науковці та експерти вважають, що наступні війни 21 століття будуть найбільш частим типом військового конфлікту⁴¹.

⁴⁰ Бугай Ю. Інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців та методи протидії [Електронний ресурс] / Ю. Р. Бугай – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/informacijna-agresiya-uf-proti-ukraini-2/32.pdf> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

⁴¹ Lasica D. T. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory / Daniel T. Lasica. – Fort Leavenworth: School of Advanced Military Studies, 2019.

У таких конфліктах важливо враховувати участь жінок у секторі безпеки та оборони. Вони можуть бути професіоналами в ролях, які раніше не були важливі при традиційних війнах, але зараз набувають особливої актуальності. Також важливо, що захист своєї країни передбачає певну героїзацію військовослужбовців як патріотів своєї держави, а тому жінки теж хочуть долучатись до оборони національної території. В Україні вже з 2014 року жінки активно долучались до волонтерства в зоні АТО, надаючи допомогу в забезпеченні Збройних Сил України та до добровольчих батальйонів, де вони виконували бойові завдання. У перші роки війни було дуже важко потрапити в зону АТО на бойову спеціальність жінкам, оскільки законодавчо для них були закриті бойові спеціальності та офіцерські посади; і звичайно велику роль відіграло несприйняття жінки як військовослужбовця.

Через те, що державою не регулювалось на достатньому рівні залучення жінок у ЗСУ, вони не могли ефективно адаптуватись на полі бою. У «Невидимому батальйоні» наведені два основні категорії стосовно інтеграції жінок у військову справу:

1. Соціальна справедливість, цінності гендерної рівності. Питання соціальної справедливості закріплюється через призму законодавчих актів, щоб втілити ідеї рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків брати участь у різних сферах життя суспільства⁴². У військовій справі це забезпечення жінок правами на рівні з чоловіками бути каталізатором прийняття рішень, що сприяють успішному проведенню бойових завдань.

2. Відмінний соціальний досвід жінок, на противагу чоловікам. За Наталією Дубчак, майором ЗСУ, екс-радницею МО з гендерних питань, узагальнена інформація про стан військової дисципліни, свідчить, що саме

⁴² Марценюк Т. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження) / за заг. ред. Тамари Марценюк. – К.: ФОП Клименко, 2016. – С. 11.

жінки становлять найменшу частку порушників, вони більш відповідальні, організовані та дисципліновані⁴³.

У воєнній соціології дискусії з приводу залучення жінок в армію ґрунтуються на реальних можливостях жінок бути професіоналами⁴⁴. За американською дослідницею Меді Сігел є три групи чинників, що стимулюють інтеграцію жінок в армію:

1. зміни збройних сил (зміна концепції національної безпеки, воєнної технології, організаційної структури армії, призначення збройних сил та політики рекрутування військовослужбовців);

2. зміни соціальної структури суспільства (кількісне збільшення жінок у сферах публічного життя та праці);

3. зміни культури (поширення ліберальних ідей)⁴⁵.

Якщо аналізувати інтеграційний процес в США та Україні, то тут можна знайти всі ці чинники. Враховуючи відмінності між військовими місіями в Іраку та Афганістані в контексті GWOT (Global War on Terrorism – глобальна війна з тероризмом) та військовими місіями, що велися на лінійних полях битв у минулих військових конфліктах, у деяких членів Конгресу та інших зацікавлених сторін виникло занепокоєння щодо відповідності ролі жінок армії в Іраку та Афганістані державній політиці. З перебігом війн уряд США відзначив еволюцію громадських настроїв щодо жінок у зоні війни⁴⁶.

Тому основну роль тут відіграли і ліберальні ідеї американського суспільства і активне збільшення жінок у інших традиційно чоловічих сферах життя. Процес законодавчих змін в інтеграції українок на службу в

⁴³ Дубчак Н. Сильний бік «слабкої» статі // Информационно-просветительское издание «Я», Специальный выпуск «Новые роли для украинских женщин». – Х.: Харьковская женская организация «Крона», 2009. – С.25 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-rol-i.pdf> (дата звернення 03.05.2020 р.). – Назва з екрана.

⁴⁴ Марценюк Т. Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження) / за заг. ред. Тамари Марценюк. – К.: ФОП Клименко, 2016. – С. 10.

⁴⁵ Segal M. W. Women's Military Roles Cross-Nationality: Past? Present? And Future // Gender and Society. – 1995. – № 6(9). – с. 760.

⁴⁶ Fenner L. Women in Combat: Civic Duty or Military Liability? / L. Fenner, M. deYoung. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2001. – С. 43.

ЗСУ почався з активного жіночого руху та був зумовлений загрозою національній безпеці. Тобто вторгнення Російської Федерації зумовило необхідність перегляду державою військової політики і співставлення її з реаліями війни.

У таких умовах військових операцій та війни жінки-військовослужбовці незалежно від посад перебувають постійно в безпосередньому бойовому контакті з противником. Це вимагає переоцінки традиційних установок та існуючих моделей вирішення конфліктів, оскільки з'являються нові центри впливу, змінюється світогляд населення та культурні підходи, послаблення зв'язків між традиційними союзниками, нових центрів впливу та зміни світогляду та культурних підходів⁴⁷.

Одною з основних перешкод інтеграції жінок у військові конфлікти у таких умовах залишається маскулінна військова культура. Представництво жінок у бойових ролях у війську фундаментально змінило ідентичність воїна як лише чоловіка. Формування національної ідентичності США характеризувалося сильною та активною військовою присутністю. Тому інституційна структура збройних сил США є прикладом одного з найбільш маскулінних середовищ. Наприклад, в 1976 році у рекламній кампанії щодо набору військовослужбовців в Морську піхоту, був дуже популярний такий слоган: "We're looking for a few good *men*"⁴⁸. Також в історії України є тотожні приклади (про які можна прочитати у 3.1 підрозділі).

Часто коли мова йде про інтеграцію жінок у військову службу, не враховується чи дійсно жінка **може** служити, а «чи повинна вона служити відповідно до наших культурних уявлень»⁴⁹. Причини утримання жінок від участі у бойових місіях зводяться насамперед до двох: (1) захист жінок від

⁴⁷ Kremenjuk V. *International Negotiation* / Victor Kremenjuk. – San Francisco: Jossey-Bass, 1991.

⁴⁸ U.S. Marine Corps [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.marines.com (дата звернення 03.05.2020 р.). – Назва з екрана.

⁴⁹ Crowley K. Just a Girl in the Army: U.S. Iraq War Veterans Negotiating Femininity in a Culture of Masculinity / K. Crowley, M. Sandhoff. // *Armed Forces & Society Special Issue on Women in the Military*. – 2017. – №43(2). – С. 222.

наслідків бойових дій та (2) захист чоловіків, а особливо їх морального стану, від вторгнення жінок на цю історично чоловічу арену⁵⁰. Виключення жінок із збройних сил було необхідним раніше, щоб чоловіки відчували впевненість у своїй маскулінності⁵¹. Якщо жінка вже і змогла стати частиною збройних сил, то колективна ідентичність вимагає від неї певної «асиміляції», стати такою собі «пацанкою» (tomboy, тобто пацанка часто вживаний термін в дослідженнях військової культури). Проте жінка має бути інтегрована як хороший солдат без втрати нею жіночої ідентичності. Оскільки жінки в армії одночасно несуть відповідальність як жінки, так і як військові, вони повинні постійно контролювати баланс між жіночністю і маскулінністю у щоденних взаємодіях. У дослідженнях Мелісса Герберт зазначає, що майже 50% респонденток-жінок жалілись на тиск військового середовища, який змушує їх постійно балансувати між фемінністю та маскулінністю⁵².

Одна із кадеток Військового коледжу Цитадель висловила свої переживання стосовно тиску під час навчання на її фемінність: «Я сподіваюся, що я відрізняюся від хлопців. Знаєте, я все ще люблю бути жінкою, так само як в той же час і курсантом. Особливо зовні. У той же час, ви знаєте, коли я в школі, я не хочу, щоб до мене відносились по-іншому, тому що я по-перше, професіонал. Я роблю ті самі речі, тому не хочу, щоб до мене ставились якось інакше»⁵³.

Тобто військова культура маскулінності є значним бар'єром на шляху до успіху жінок у військовому середовищі⁵⁴. А це призводить до того, що у збройних силах відбувається не інтеграція жінок, а скоріше їх

⁵⁰ Horrigan C. The Combat Exclusion Rule and Equal Protection / Christopher Horrigan. // Santa Clara Law Review 32. – 1992. – №1. – С. 235.

⁵¹ Snyder C. R. The Citizen-Soldier Tradition and Gender Integration of the U.S. Military / Claire Snyder. // Armed Forces & Society. – 2003. – №29. – С. 185–204.

⁵² Herbert M. Camouflage isn't only for combat. Gender, sexuality and women in the military / Melissa Herbert. – New York: New York University Press, 1998. – С. 6.

⁵³ Kimmel M. Saving the Males: The Sociological Implications of the Virginia Military Institute and the Citadel / Michael Kimmel. // Gender and Society. – 2000. – №14. – С. 506.

⁵⁴ Herbert M. Camouflage isn't only for combat. Gender, sexuality and women in the military / Melissa Herbert. – New York: New York University Press, 1998. – С. 6.

асиміляція в маскулінній культурі. Жінок сприймають не як доповнення до військової сили та могутності, а радше приймають лише до тих пір, поки вони дотримуються чоловічого ідеалу⁵⁵.

Також під час підготовки молодого бійця і в бойових умовах командири часто в негативній конотації можуть використовувати порівняння з жінкою як щось негативне, як слабкість та приниження солдата. Такі фрази вживаються, щоб показати «боягузтво, пасивність, недовіру та недисциплінованість»⁵⁶. Іноді принизливі вирази, які асоціюються з жінкою, у війську використовуються як «мотивацію стати краще, аби не бути таким, як жінка», що є виявом сексуальної дискримінації⁵⁷. Це призводить до того, що вже на несвідомому рівні у військовослужбовців-чоловіків формується несприйняття жінки в армії як рівноправного бійця. За теоретиками фемінізму військовий персонал має ліквідувати вживання таких виразів і сексизм, тому що це суперечить демократичним принципам рівності громадян. Якщо культура з раннього віку (якщо враховувати, що армія припадає на 18-21 рік життя солдата) буде формуватись під такими сексистськими порівняннями можливостей чоловіка та недоліків жінки, то при подальшій інтеграції жінок у збройні сили військовослужбовцям буде важче перебувати у такому середовищі. Через таку жорстоку маскулінність жінки мають робити вдвічі більше в армії, щоб доказати свою рівність. Та, не менш важливо, така панування такої культури призводить до частих випадків сексуального насилля жінок.

Армія по-перше, має бути ефективною. Сьогодні вона не може жити за традиціями та нормами середньовічних стандартів, а має пристосовуватись до викликів в секторі безпеки та оборони. Тому її зміни в контексті ведення війн нових форматів не є чимось глибоко негативним,

⁵⁵ Duncanson C. Regendering the military: Theorizing women's military participation / C. Duncanson, R. Woodward. // Security Dialogue. – 2016. – №47(1). – С. 3–21.

⁵⁶ Appy C. G. Working-Class War: American Combat Soldiers and Vietnam / Christian G. Appy. – USA: The University of North Carolina Press, 1993. – С. 101.

⁵⁷ Report of the Federal Advisory Committee on Gender-Integrated Training and Related Issues to the Secretary of Defense – USA: FEDERAL ADVISORY COMMISSION WASHINGTONDC, 1997. – С. 19.

якщо не руйнує її боєздатність. Маскулінна армійська структура дуже устаріла і жорстока. А тому, за словами дослідника Апріла Картера «присутність жінок в армії хороша тим, що вона кидає виклик чоловічим стереотипам та «стандартам і цінностям, що сприймаються як належне»⁵⁸.

1.2 Необхідність інтеграції жінок на військову службу

Інтеграція жінок у військову службу та в вирішення конфліктів є важливою складовою, щоб збільшити ефективність війська, подолати певні проблеми сучасних військових операцій та забезпечити рівність жінок та чоловіків у війську.

У 1970х роках в США були проведені два дослідження у військових підрозділах з метою дослідження впливу появи жінок у раніше all-male середовищах. У першому дослідженні було проаналізовано 18-місячний період навчання на Army Training and Evaluation Program. Представництво жінок у цій програмі не мало серйозного ефекту на зміну операційних можливостей. Інше дослідження теж показало відсутність негативного ефекту на боєздатність навчальних взводів через введення гендерного конструкту в підготовку військовослужбовців. Але водночас воно виявило, що інтеграція жінок у ці підрозділи показала позитивний ефект на їх розвиток⁵⁹. Більш сучасні дослідження 2015 року в Морській піхоті щодо ефективності інтегрованих підрозділів показало, що групи, що інтегруються за гендерною ознакою, працюють краще за всіх⁶⁰.

У світових та вітчизняних дослідженнях немає наукового підходу, який би пояснював неспроможність жінки бути військовослужбовцем або командиром підрозділу, забороняв їй це робити. Наприклад під час

⁵⁸ Carter A. Should women be soldiers or pacifists? / April Carter. // Peace Review. – 1996. – №8(3). – С. 331–335.

⁵⁹ U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, Women Content in Units Force Development Test (MAXWAC) – Alexandria, VA: U.S. Army Research Institute, 1997.

⁶⁰ Analysis of the Integration of Female Marines Into Ground Combat Arms and Units – Quantico, VA: Marine Corps Combat Development Command, 2015. - С. iv.

досліджень лідерських якостей жінок та чоловіків в міжнародних бізнес-компаніях, було вибрано 7280 виконавчих керівників, яких оцінювали їх підлеглі та інші керівники. Результати були неймовірними: жінки отримали вищий рейтинг по 12 пунктам з 16ти, які необхідні для найбільш успішних лідерів. На кожному рівні управління жінки мали вищі показники, аніж чоловіки і відзначались наступні категорії, які охарактеризували стиль управління саме керівниць: розвиток інших, мотивація інших, побудова стосунків, організація співпраці й командної роботи, сильна комунікація, встановлення зв'язку між групою і зовнішнім світом⁶¹. Тобто жінки у роботі більш орієнтовані на свій персонал і налагодження контактів з ними. Якщо це переносити у військову площину, то це є достатньо актуальними навичками для роботи у підрозділі, де необхідно забезпечувати морально-психологічний стан військовослужбовців та орієнтуватись на виконання завдання з мінімальними людськими втратами.

Ці результати є важливими, для того, щоб зрозуміти необхідність інтеграційних процесів жінок.

1.2.1 Причини необхідності інтеграції жінок у військові конфлікти у загальній перспективі

У цьому підрозділі виділено основні причини необхідності інтеграції жінок на військову службу в умовах військових конфліктів загалом та в миротворчих місіях зокрема.

1. Додатковий кадровий ресурс для армії та більший репертуар тактики з залученням жінок

Прихильники інтеграції жінок у військові конфлікти стверджують, що, відкриваючи більше ролей жінкам, потенційно може бути більший вибір новобранців, які можуть виконувати професійні завдання. Це може

⁶¹ Zenger Fokman. A study in Leadership: Women Do It Better Than Men [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zfco.com/media/articles/ZFco.WP.WomenBetterThanMen.033012.pdf (дата звернення 13.05.2020 р.). – Назва з екрана.

полегшити відбір більш кваліфікованого персоналу для виконання бойових завдань та дозволити військовим структурам використовувати додаткові «навички та перспективи»⁶². Різні ідентичності та досвід, які жінки та чоловіки приносять до вирішення військових конфліктів, дозволяють бути їх рішенням більш конструктивними, всеосяжними та стійкими⁶³. Джошуа С. Голдштейн у його роботі «Війна та гендер: як гендер формує систему війни і навпаки» приходять до висновку, що культурно вбудована гендерна ідентичність дає можливість як чоловікам, так і жінкам на війні здійснювати позитивні та негативні впливи на мирних переговорах, а процес реконструкції суспільства, розірваного війною, вимагає рівного внеску обох статей⁶⁴. Таким чином, незалежно від гендеру військовослужбовці можуть виконувати однакову роботу з однаковими результатами.

Окрім можливостей виконання жінкою традиційних бойових завдань. Вони ще можуть бути важливим ресурсом для виконання спеціальних місій у бойових умовах. «FETs є ідеальним зображенням COIN: здатного діяти в бою та на внутрішньому фронті, долаючи гендерні установки афганського суспільства, щоб забезпечити максимальну стратегічну перевагу»⁶⁵.

Наприклад, дослідження, проведене у 2003 році Національним центром з питань жінок та поліцейських служб показало, що «жінки-офіцери покладаються на стиль поліціювання, який використовує менше фізичної сили, краще розряджає потенційно насильницькі конфронтації з громадянами»⁶⁶.

⁶² Pellerin C. Carter Opens All Military Occupations to Women, / Cheryl Pellerin. // DOD News, Defense Media Activity. – 2015.

⁶³ Hudson N. En-Gendering UN Peacekeeping Operations / Natalie Florea Hudson. // International Journal. – 2005. – №60(3). – С. 785–807.

⁶⁴ Goldstein J. S. War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa / Joshua S. Goldstein. – U.K., Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

⁶⁵ McBride K. The Gendering of Counterinsurgency in Afghanistan.Humanity / K. McBride, T. Annick. // An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development. – №3. – С. 199–215.

⁶⁶ The Advantages to Law Enforcement Agencies, Feminist Majority Foundation report [Електронний ресурс] // National Center for Women and Policing, Hiring and Retaining More Women. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://womenandpolicing.com/pdf/NewAdvantagesReport.pdf>.

Тобто це може зменшити напругу у середовищах виконання бойових місій, якщо це буде необхідно.

2. Можливість жінок виконувати бойові завдання на рівні з чоловіками

У реаліях, про які буде докладніше розказано в кейсах США та України, можна побачити, що жінки виконують таку ж саму роботу, як і чоловіки. Тобто вони мають такий же потенціал, як і чоловіки, щоб бути військовослужбовцем. Жінки мають велику мотивацію до служби та самовдосконалення, оскільки теж хочуть бути частиною важкої місії військової служби та захисту громадян.

Для виконання певних бойових завдань необхідна професійність військовослужбовця, а не лише наднормові фізичні можливості. Наприклад, стрільба з автомату, гранатомета, мінометний розрахунок, снайпер – все це потребує кваліфікації людини незалежно від її фізичних показників. Проте звичайно фізична витривалість та сила важливі для успішного виконання бойових завдань, а тому держава для успішної інтеграції жінок має розробити справедливую систему тестів, щоб лише найсильніші фізично, психологічно та професійно змогли потрапити на військову службу. Важливим питанням в контексті забезпечення рівноправності є установа ідеальної системи фізичних стандартів при складанні тесту. За висновками досліджень, проведеними Міністерством оборони США, визначено, що при імплементації жінок в армію має враховуватись факт різних фізичних показників. Перспективи залучення жінок на бойові позиції призвели до потреби окреслення чітких фізичних стандартів для кожного роду військ та посади.

Питання щодо фізичних показників для обох статей проблемне в контексті визначення рівних прав для жінок. З одного боку, занижуючи стандарти, держава компенсує силові та фізіологічні відмінності жінок,

створюючи рівні можливості потрапити в Збройні сили. З іншого боку, вимога до обох статей як до професіоналів без ознаки розрізнення статі спонукає до питання щодо введення тотожних стандартів. Проведені дослідження говорять про те, що неможливо уникнути цього фактору, і він має значити при здачі тесту. Водночас теза Ештона Картера, що «прогнозується низький відсоток залучення жінок через їх невідповідність високим фізичним стандартам на деяких бойових спеціальностях, які потребують надзвичайно гарно розвиненої мускулатури і сили»⁶⁷ піднімає питання заниження стандартів, щоб жінки змогли потрапити в підрозділи спеціальних операцій, нормативи яких серйозні та складні для обох статей. У цьому випадку завищені стандарти грають подвійну роль: а) сприяння залученню професіоналів незалежно від гендеру (чого прагне гендерна політика), б) зниження рівних прав та можливостей для жінок.

Об'єктивним вирішенням проблеми можуть стати тести не за гендерною ознакою, а за складністю обраної позиції, на яку претендує кандидат. Це підвищить професіоналізм армії і буде сприяти утвердженню справедливості: ніякої дискримінації за гендерними розбіжностями, лише твої дані як військовослужбовця.

Зараз велику популярність серед жінок набирає такий вид спорту, як кросфіт, де потрібні надзвичайно треновані м'язи та витривалість. Жінки успішно займаються цим видом спорту, а тому можуть претендувати на можливість складання фізичних тестів для прийняття на військову службу.

Звичайно, неможливо ігнорувати питання різної фізіології жінок та чоловіків. Фізіологічно жінка не відповідає загальноприйнятим стандартам, але має професійно нести свою службу та справлятися з перешкодами на рівні з чоловіком, не загрожуючи своєму здоров'ю. На

⁶⁷ Press Briefing: Opening All Occupations and Positions to Women // U.S. Army Website Videos [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?list=PLitjSv4Sbrky2aPMSRuhRHAlvBuDkhBq4&v=PfTnfjI56_U (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

думку заступника радника начальника Штабу щодо питань служби жінок в армії Ізраїлю Лимор Шабтай ці проблеми можна виправити іншими шляхами. «Візьмемо питання бронежилетів, які розробляються під чоловічу статуру. Він зазвичай довгий і широкий у плечах, але у жінок наприклад центр ваги знаходиться в області тазу, тому військовослужбовицям тяжко носити довго бронежилет, що призводить до болі в спині та травмам. Пару років тому ми розробили спеціальних бронежилет для жінок – коротший, вузький в талії та широких в грудях, який рівноцінно розподіляє вагу для жіночого організму»⁶⁸.

3. Новий формат війн спричиняє технологізацію, яка вимагає професіоналів

Сьогодні відбувається значна технологізація ведення бойових дій та несення військової служби, що потребує більш кваліфікованих працівників. Таким чином, відкривається ще більше посад та можливостей для військовослужбовців, які можуть вже не вимагати настільки високих вимог фізичної підготовки, але тим не менш, ці спеціальності є дуже важливими в бойових операціях.

Серед чоловіків є думка, що наявність жінок в війську може показати ворогу слабкість, проте сьогоднішні умови війни, де залучаються технології, дистанційні ракети та машини знищують старі підходи ведення війни, де «силу доводили мечами та шаблями». Міністр Військово-Морських Сил ще в 1978 році заявив, що «у ВМС немає рукопашного бою. Просто немає нічого такого. Ви більше не захоплюєте ворожі кораблі з шаблею в зубах. Це все робиться за допомогою електроніки та ракет далекої дальності і тд»⁶⁹.

⁶⁸ Женщины в ЦАХАЛе. Интервью с подполковником Лимор Шабтай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://newsru.co.il/israel/22oct2014/women_501.html (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

⁶⁹ Horrigan C. The Combat Exclusion Rule and Equal Protection / Christopher Horrigan. // Santa Clara Law Review 32. – 1992. – №1. – С. 229–264.

Також в сучасних умовах розвивається поняття тилкових професій, оскільки в бою всі мають однаковий рівень небезпеки. Як зазначила Член Палати представників США Патрісія Шредер «Кожен, хто залучився до служби в недавні часи, міг бачити таку собі жінку-солдата, яка керує «не бойовим» комунікаційним фургоном під час операційних маневрів. Мабуть всі ми розуміємо, якщо ти потрапляєш у реальний бій, першою людиною, яку ти зазвичай намагаєшся усунути, є людина, яка керує комунікаційним фургоном»⁷⁰.

Тому оскільки формат війн в останні часи змінюється, держава мусить це враховувати і реформувати та модернізувати армію для виконання нею успішних місій.

4. Рівні соціальні та економічні права у суспільстві

Доступ жінок до військової служби та до бойових військово-облікових спеціальностей є важливим аспектом рівних можливостей жінок у збройних силах. Їх обмеження від участі у вирішенні військових конфліктів або несправедливі умови служби при виконанні завдань призводять до того, що жінки не мають доступу до економічних, соціальних благ та кар'єрних можливостей на рівні з чоловіками.

А) Професійний прогрес та кар'єрні можливості в суспільстві

Дискримінація жінок призводить до неможливості реалізації їх потенціалу як і в оборонних та безпекових структурах, так і у цивільному житті загалом.

Обмеження доступу жінок до несення служби на бойових посадах у військових діях погіршує професійний прогрес жінок. Військовослужбовиці можуть розвиватись лише в межах тих спеціальностей, які для них відкриті. Тобто через заборону несення

⁷⁰ Horrigan C. The Combat Exclusion Rule and Equal Protection / Christopher Horrigan. // Santa Clara Law Review 32. – 1992. – №1. – С. 229–264.

бойових посад жінка не може спробувати себе в іншій спеціальності, яка б могла відповідати дійсно її здібностям.

Більше того, особливо в офіцерських званнях, а також серед старшин, які проходять службу, просування військової кар'єри часто пов'язане з успішним завершенням роботи, місії, яка існує лише у учасників бойових дій. Наприклад, якщо ми розглянемо двох кандидатів на посаду Начальника відділу розвідки у Генеральному штабі України. Є кандидат-офіцер з бойовим досвідом ООС, і кандидат, який має таке ж звання, але всю кар'єру працював у штабі. Статус учасника бойових дій є серйозною перевагою на таку посаду, оскільки людина, яка знає «практичну сторону» війни, мала б умовно більше розуміння, яку проводити політику вже на операційному або стратегічному рівнях. Таким чином, коли жінка не має можливості отримати статус учасника бойових дій, оскільки вона має формальну небойову посаду (хоча під час війни може бути гранатометницею, розвідницею, снайперкою і тд), то її можливості отримати таку серйозну посаду зводяться до мінімуму. Відсутність кар'єрних перспектив може негативно впливати на психологічне самопочуття військовослужбовиці. Якщо людина довгий час «застряє» на одній посаді, то мотивації для розвитку у неї стає менше.

Програми підготовки військовослужбовців в США надвичайно розвинені. «Вони дають можливість отримати ті знання та навички, які підготують людей до продуктивних кар'єр коли вони закінчать службу»⁷¹. Армія – важливий чинник соціалізації для молодих людей. Тут одночасно служать люди з всіх регіонів, з культурними, релігійними відмінностями. Заборона жінкам інтеграції в таке середовище ліквідує для них можливість такого досвіду, який буде їм необхідний в майбутньому. Часто належність до збройних сил є визначальним чинником поваги в інших інституціях суспільства, щоб відкриває більші можливості для індивіда.

⁷¹ Horrigan C. The Combat Exclusion Rule and Equal Protection / Christopher Horrigan. // Santa Clara Law Review 32. – 1992. – №1. – С. 229–264.

Це є очевидним в США, де деякі компанії віддають перевагу ветеранам війни, а також в Україні, де для отримання певних посад в прокуратурі і тд, необхідна військова освіта.

Також в контексті професійних можливостей важливо зазначити про вплив військової служби на політичну кар'єру. За думкою експертів, «наш політичний вибір і наша політична дискусія часто відображають віру в те, що чоловіки, які боролися за свою країну, мають особливу кваліфікацію або право володіти політичною владою і приймати політичні рішення. Жінки не в змозі відповідати цій кваліфікації»⁷². Прикладом може бути президентська кампанія в США в 1988 році, де досвід бойових дій Дж. Буша мав вирішальний вплив на симпатії виборців, які за нього проголосували.

Б) Економічні блага та соціальні пільги

Кожен індивід має отримувати рівні економічні переваги за одну і ту ж роботу. Це стосується і військової сфери, де жінки можуть виконувати однакову бойову роботу з чоловіками, але отримувати за це набагато меншу зарплатню через те, що офіційно вона оформлена на тилову посаду. Така вимога рівності в питанні оплати праці важлива для того, щоб не було економічного розриву між чоловіками та жінками як у військовій сфері, так і суспільстві загалом. Наприклад, в США Міністерство оборони є найбільшим працедавцем серед публічних та приватних компаній. Держава за службу надає пільги без податків або пільги на житло та проживання: «Армія виплачує нам допомогу на житло. Значення має і ранг: чим вищий ранг, тим більше виплати. Армія також повністю оплачує медичну страховку на всю сім'ю. Для військових тут взагалі багато переваг. На базі є безкоштовна школа і різні додаткові секції з мінімальною оплатою: балет, художні класи, гімнастика»⁷³.

⁷² Horrigan C. The Combat Exclusion Rule and Equal Protection / Christopher Horrigan. // Santa Clara Law Review 32. – 1992. – №1. – С. 229–264.

⁷³ Женщины в армии: Как служат в России, США и Израиле [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/life/216949-u-re-in-the-army-now> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

Дуже важливе питання в контексті соціальних благ – це гарантії «похоронних» виплат. Професія військовослужбовця є специфічним видом діяльності з підвищеним рівнем небезпеки. Тому для багатьох військовослужбовців дуже важливо, щоб у випадку загибелі, їх сім'я змогла жити без них. Жінки теж вмирають на війні, а тому їм важливо мати ті самі привілегиї, щоб бути похороненими за бойові заслуги і щоб їх дітям дали гроші на майбутнє за виконання державного обов'язку їх матері. Якщо жінка може оформитись легально лише на небойових посадах, то вона автоматично позбавлена належного соціального забезпечення, адже компенсацію для сім'ї за її загибель буде неможливо отримати через те, що серед таких посад не може бути і мови про бойові втрати. Таким чином жінки, особливо, які народили дітей та воюють на Сході, мають бути дуже вмотивованими служити навіть за таких законодавчих обмежень, розуміючи, що якщо вона загине на війні – її дитині держава не забезпечить належну матеріальну допомогу, яку дають сім'ям чоловіків.

Також наприклад в США надзвичайно добре розвинені програми допомоги ветеранам, які за кошти держави дають можливість безкоштовно навчатись далі. В Україні теж є такий приклад, коли ветерани на конкурсній основі мали можливість навчатись безкоштовно у Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

В) Вираження громадянського обов'язку та патріотизму.

Військова справа – традиційно те середовище та справа, де громадянин своєї країни може виразити патріотизм та вірність своїм конституційним ідеям. Багато жінок прагнуть захищати свою країну на рівні з чоловіками з почуття патріотизму. Яскравим прикладом є Україна, де волонтерки після певного періоду своєї роботи йшли на військову службу в зону АТО, бо вважали, що недостатньо роблять важливі речі для оборони країни від ворога у таких ролях. Також, в інтерв'ю

військовослужбовиця Морської піхоти США зазначала, що «Я хочу робити щось дійсно важливе – це мій обов’язок як морського піхотинця»⁷⁴.

Якщо жінки будуть виконувати бойові завдання на неофіційних посадах, то суспільство не буде обізнане про їх героїчний вклад у вирішення війни. Жінок зазвичай починають цінити у війську лише тоді, коли виникає національна небезпека. «Це іронічно, але жінки якраз мобілізуються і вирушають служити у військо якраз в ті часи, коли є найвища небезпека»⁷⁵. Але скоріше за все після закінчення конфлікту про їх діяльність на війні забудуть (про це можна зробити висновок з інтерв’ю з жінками-ветеранами Другої світової війни С. Олексєвич).

1.2.2 Причини необхідності інтеграції жінок у військову службу в миротворчих місіях

«У всіх сферах миротворчої діяльності жінки-миротворці довели, що вони можуть виконувати ті самі ролі, за тими ж стандартами та в тих же складних умовах, що і їхні колеги-чоловіки», говорить на офіційному сайті миротворчих місій ООН⁷⁶.

За повідомленням екс-депутатки ВРУ Ірини Суислової вивчення 40 мирних процесів у 35 країнах за період від 1994 року показало, що участь жінок у миротворчих процесах сприяв більшій успішності у досягненні згоди між сторонами. «Згідно висновків вчених Інституту інклюзивної безпеки, які дослідили 182 мирні угоди, підписані у період з 1989 по 2011 роки, участь жінок у якості переговорників, медіаторів та підписантів на 35% підвищує ймовірність того, що мирна угода діятиме щонайменше 15 років»⁷⁷.

⁷⁴ McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F.L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012. – С. 135.

⁷⁵ Horrigan C. The Combat Exclusion Rule and Equal Protection / Christopher Horrigan. // Santa Clara Law Review 32. – 1992. – №1. – С. 257.

⁷⁶ Women in peacekeeping [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

⁷⁷ Суськова І. Жінка під час збройного конфлікту: від жертви до миротворця [Електронний ресурс] / І. Суськова. – Режим доступу : <https://nv.ua/ukr/opinion/suslova/zhinka-pid-chas-zbrojnogo-konfliktu-vid-zhertvi-do-mirotvortsja-124795.html>. (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

У 2000 році було проведено дослідження «Мейнстрімізація перспективи гендерних аспектів у багатовимірних мирних операціях» (на основі кейсів у Боснії, Камбоджі, Сальвадорі, Намібії та Південній Африці), де було зроблено наступні висновки про участь жінок-миротворців у вирішенні військових конфліктів:

- Місцеві жінки більше довіряють миротворцям-жінкам;
- Жінки-миротворці, які проводять інформаційну роботу з місцевими, краще можуть пояснити наслідки мирних процесів для жінок, ніж чоловіки, оскільки вони краще розуміють жінок;
- Миротворчі місії з високим відсотком участі жінок, такі як Намібія (40%) та Південна Африка (50%), мали високий рівень успішності;
- Якщо щонайменше 30% персоналу місії жінки, то місцеві жінки швидше приєднуються до мирних комітетів⁷⁸.

Також у висновках цього дослідження зазначено наступне: «присутність жінок-миротворців має дуже велике значення. Вона покращує доступ до місцевих жінок та їх підтримку; робить чоловіків-миротворців більш відповідальними; і розширює репертуар навичок та стилів, наявних у рамках місії, часто з ефектом зменшення конфлікту та конфронтації»⁷⁹.

Загалом держави ООН намагаються збільшити відсоток жінок на службі у органах внутрішніх справ та безпеки, оскільки більш зрівноважені за статтю миротворчі сили можуть підвищити операційну ефективність, а це може дати можливість органам місцевого самоврядування краще досягти цілей⁸⁰.

⁷⁸ Lessons Learned Unit, Mainstreaming a Gender Perspective in Multidimensional Peace Operations [Електронний ресурс] // UN Department of Peacekeeping Operations. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: Gender Mainstreaming.pdf (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ The UN wants to deploy more women in peacekeeping, so why are there so few? [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dcaf.ch/un-wants-deploy-more-women-peacekeeping-so-why-are-there-so-few> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

Далі будуть виокремлені основні причини необхідності участі жінок-військовослужбовців у миротворчих операціях (з урахуванням кейсів США та загальних досліджень).

1. Зростання рівня безпеки серед місцевих жінок і зменшення сексуального насилля

Військові дії та військові операції дуже часто супроводжуються насиллям місцевих жінок та дітей миротворцями-чоловіками. Сексуальна експлуатація та насильство (sexual exploitation and abuse) миротворцями місцевого населення є доведеним фактом, про що свідчать дані Human Rights Watch та різні дослідження кейсів науковцями (Wilson and Hurvitz, 2014; Defeis 2008). Резолюція 1820 визнала сексуальне насилля зброєю та тактикою війни (детальніше про цю Резолюцію у Додатку 1). За визначенням Департаменту миротворчих операцій ООН сексуальна експлуатація це «будь-яке фактичне або спроба зловживання становищем уразливості, різної сили чи довіри жертви для сексуальних цілей, включаючи (але не обмежуючись цим) отримання грошової, соціальної чи політичної вигоди від сексуальної експлуатації», тоді як сексуальне насильство є "фактичним або загрозливим фізичним вторгненням сексуального характеру силою або за нерівних або примусових умов»⁸¹.

Одним із аргументів, який пояснює природу такої поведінки миротворчого контингенту, є домінування *мілітаризованої маскулінності*. Теоретики фемінізму наголошують на деструктивних наслідках цього явища. Це таке вираження гендерної діяльності, який ототожнює маскулінність з фізичним домінуванням та соціальною девальвацією жінок. Згідно з цією інтерпретацією, миротворчі війська були історично соціалізовані як воїни чоловічої статі, що чинять сексуальне насильство

⁸¹ Sexual Exploitation And Abuse [Електронний ресурс] // Glossary – Режим доступу до ресурсу: <https://conduct.unmissions.org/glossary> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

проти мирного населення, виражаючи так свою ідентичність⁸². Проте звичайно сексуальне насилля має набагато глибші причини та свою природу, які не можна пояснити просто як результат мілітаризованої маскулінності або наприклад обмеженої юридичної юрисдикції ООН над військовослужбовцями місії. Також сексуальне насильство може бути пояснене соціалізованим середовищем, у якому проживає військовослужбовець. Наприклад, вплив культури гендерних відносин у його країні походження/проживання. Загалом війська США мають серйозні проблеми з сексуальним насильством та зґвалтуванням в їх структурах⁸³.

Жінки-військовослужбовці відстежують випадки недопустимої поведінки з боку військовослужбовців-чоловіків. Тому збільшення їх присутності надзвичайно важливе в умовах проведення миротворчих операцій. Жінки та дівчата, які стикнулись з сексуальним насиллям, більш ймовірно повідомлять про такі випадки саме жінкам-миротворцям. Жінки можуть створити таку атмосферу для спілкування, що викличе більшу довіру у місцевого населення. Наприклад, встановлено, що в миротворчих операціях в Намібії, Руанді та Південній Африці місцеві жінки більш охоче повідомляли саме військовослужбовцям про свої проблеми, особливо про насилля⁸⁴. Також було досліджено, що жінки-міліціонери ефективніше реагують на насильство, вчинене проти жінок, і, швидше за все, на відміну від чоловіків, вживають заходів проти домашнього насильства⁸⁵. Командири-чоловіки часто закривають очі на проблеми насилля жінок, військовослужбовцями, що призводить до руйнування дисциплінарних

⁸² Whitworth S. Men, Militarism, and UN Peacekeeping: A Gendered Analysis / Sandra Whitworth. – Boulder, CO: Lynne Rienner, 2004.

⁸³ Wood E. J. The persistence of sexual assault within the US military / E. J. Wood, N. Toppelberg. // Journal of Peace Research. – 2017. – №54(5). – С. 620–633.

⁸⁴ Mazurana D. Do women matter in peacekeeping?: women in police, military and civilian peacekeeping / Mazurana, Dyan. // Canadian Woman Studies. – 2003. – №22(2). – С. 64-71.

⁸⁵ Fitzsimmons T. Engendering a New Police Identity? / Tracy Fitzsimmons. // Peace Review. – 1998. – №10(2). – С. 271.

структур, що прямо впливає на збільшення можливості деструктивної поведінки миротворця (тобто сексуального насильства).

Стало очевидним, що участь жінок у миротворчих операціях сприяє підвищенню рівня дисципліни серед співробітників місії чоловічого складу та зменшенню кількості випадків сексуальної експлуатації та жорстокого поводження з жінками, в яких беруть участь члени миротворчих місій. (DeGroot: 2008)⁸⁶. А така поведінка миротворців-чоловіків спричиняє більшу недовіру місцевих і страх миротворців, що може загрожувати їх життю та успішності виконання операції.

2. Зростання довіри місцевої громади через повагу до їх культури

Культура країни, де проходять військові операції та миротворчі місії є надзвичайно важливим фактором для встановлення нового політичного порядку. Миротворці повинні враховувати традиції місцевого населення, щоб досягти успішності проведення місії. Місцева культура також може перешкоджати проведенню операцій. Якщо ми говоримо про Близький Схід, де були проведені місії в Іраку та Афганістані, то місцеві звичаї суворо забороняють чоловікам торкатись чужих жінок. Тому в таких спеціальних операціях були залучені жіночі загони. Вони здійснювали обшуки домівок з кімнатами жінок та обшук самих жінок. Звертаючи увагу на такі особливості культури, і знаходячи вирішення таких питань, миротворці показують повагу до місцевого населення, що сприяє більшому рівню довіри до військових.

Під час спілкування з місцевим населенням жінки-члени місії часто виявляють більш високий рівень розуміння місцевих культурних та релігійних особливостей, і вони успішніші у встановленні діалогу, який заохочує довіру та співпрацю місцевого населення з працівниками

⁸⁶ De Groot G. Reform or Stasis? Women and Peace Operations. Special report. [Електронний ресурс] / De Groot // The International Relations and Security Network (ISN). – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Current-Affairs/Special-Reports/Reform-or-Stasis-Women-and-Peace-Operations/Editorial/> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

миротворчої місії⁸⁷. Жінки та діти є головними жертвами насильства в таких конфліктах, а тому чоловікам-солдатам часто важко перетнути соціальні та культурні межі (через проблеми, обумовлені вище в першій причині), необхідні для побудови довіри. Тому цей недолік можуть ліквідувати військовослужбовці, які проводимуть бесіди з місцевими та збиратимуть інформацію.

Ще важлива проблема, в контексті заборони фізичного контакту з чоловіками в таких суспільствах є неможливість миротворцями надати медичну допомогу місцевим жінкам. Це також можуть робити військовослужбовці.

Враховуючи характер військових дій в Іраку та Афганістані, командири визнають, що жінки є невід'ємною частиною таких операцій, «подобається їм це чи ні». За словами командира Морської піхоти, «щоб перемогти в COIN (антитерористична операція) в Афганістані, необхідно залучати все населення - це означає, що команди FET мають критичне значення»⁸⁸.

3. Ефективніше налагодження контакту з жіночим населенням для збору інформації

Місцеві жінки набагато легше можуть довіритись саме жінкам-військовослужбовцям, і розповісти їм цінну інформацію. Жінки складають половину населення планети⁸⁹, а тому їх участь у військових конфліктах не може ігноруватись. Генерал-майор Крістін Лунд, яка є командувачкою Силами Організації Об'єднаних Націй з нагляду за перемир'ям, вказала на одну важливу перевагу, яку мають миротворці жінки: "Зважаючи на мій

⁸⁷ 7 Women's Issues in Peacekeeping. [Електронний ресурс] // UNA (United Nations Association in Canada). – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unac.org> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

⁸⁸ McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F.L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012. – С. 144.

⁸⁹ CIA The World Factbook [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

недавній досвід дислокації в Афганістані, я мала доступ до 100 відсотків населення, а не лише до 50 відсотків"⁹⁰.

Жінки-миротворці можуть опитувати та підтримувати жертв гендерного насильства та насильства над дітьми, таким чином отримуючи критичну інформацію, яку неможливо було б досягти⁹¹. У прямому контакті зі своєю місцевою громадою жінки мають можливість зібрати інформацію, яка свідчить про зростаючу напруженість та потенціал до спалаху конфліктів, а місцеві жіночі організації часто виступають посередниками між сторонами війни, урядом та ООН (звіт Генерального секретаря ООН, 2004)⁹².

Також, наприклад, опитування, проведені з особовим складом Сил спеціальних операцій виявили, що приблизно 4 з 10 респондентів вважають, що відкриття доступу військової служби в ССО для жінок може бути корисним для чутливих операцій, коли важливо спілкуватися з місцевим жіночим населенням⁹³.

В умовах бойових дій в Іраку та Афганістані місцеві жінки часто беруть участь у конфліктах як постачальники контрабандної зброї, підричники-смертниці, постачальниці для терористів їжі, бойових запасів, медичних препаратів. Тому звичайно важливо не втрачати їх з виду.

Жінки важливі в поширенні ідеї миру в їх оточенні. Жінки прямо впливають на чоловіків-повстанців, які повертаються додому⁹⁴. «Місцеві

⁹⁰ Ivanovic A. Why the United Nations Needs More Female Peacekeepers [Електронний ресурс] / Alexandra Ivanovic. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://unu.edu/publications/articles/why-un-needs-more-female-peacekeepers.html> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

⁹¹ Women in peacekeeping [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

⁹² The Report is about the implementation results of the UN SC Resolution 1325 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/sg2004.htm#S/2002/1154> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

⁹³ Considerations for Integrating Women into Closed Occupations in U.S. Special Operations Forces / [T. S. Szayna, E. V. Larson, et al та ін.]. – Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2016.

⁹⁴ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 134.

жінки мають більший вплив, ніж багато хто з нас уявляв, - вплив на своїх чоловіків, братів і особливо на синів-підлітків»⁹⁵.

Важливо, що наслідки військових конфліктів є різними для чоловіків та жінок. У жінок є спеціальні потреби, які краще розуміють саме жінки-військовослужбовиці.

4. Більша безпека для миротворців

Командири підрозділів в Іраку та Афганістані зазначали, що включення жінок у взаємодію з місцевим населенням підвищує їх особистий рівень безпеки⁹⁶. Це пояснюється тим, що по-перше, враховуючи розвідувальну інформацію, отриману від жіночої половини населення, військовослужбовці більш обізнані про ситуацію на місці проведення бойових завдань. Також важливо, що жінки з військовослужбовицями більше діляться і повсякденною інформацією, наприклад про сприйняття миротворців у цьому районі, про зв'язки між місцевими, що дозволяє пропланувати операції з урахуванням цих всіх особливостей. По-друге, жінки-військовослужбовці виконують завдання обшуку як і домівок, де можуть бути приховані повстанці або зброя, так і жінок на блокпостах, що не дає їм можливості пронести якісь речі. Наприклад, до функціонування загонів Левиць в Іраку терористи часто могли одягнутись у жіноче вбрання, знаючи, що через культурні особливості їх не будуть перевіряти і чіпати на контрольно-пропускному пункті. Ще є факт, коли терористична група "Боко Харам" показала тривожний сплеск у кількості жінок та дівчат, які добровільно працювали в якості смертників. Повідомлялося, що жінки-смертники, пов'язані з Боко Харамом, здійснили "більше десятка атак ... з деякими нападами, де було

⁹⁵ Ricks T. Women in COIN (II): How to do it right, FOREIGN POLICY [Електронний ресурс] / Thomas Ricks. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://ricks.foreignpolicy.com/posts/2009/10/09/womenin-coin-ii-how-to-do-it-right> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

⁹⁶ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 135.

до 78 жертв за раз"⁹⁷. По-третє, без жінок-військових чоловіки мали самі знаходити місцевих жінок, а це підвищувало ризик насилля та спротиву для миротворців, оскільки чоловіки починали їх захищати.⁹⁸

5. Приклад для позитивних змін в місцевому суспільстві

Жінки-миротворці виступають для місцевих жінок як приклад для наслідування і стимулу для їх вступу на службу до збройних сил і органів безпеки. Надаючи приклад місцевій громаді, що жінки можуть бути успішними у поліцейських, військових чи інших завданнях в рамках миротворчої операції, можна непрямым чином впливати на гендерні стереотипи соціальних ролей жінки⁹⁹. На сайті миротворчих операцій ООН зазначено, що одним із ключових факторів важливості присутності жінок є натхнення та створення моделей для наслідування, оскільки «миротворці-жінки виступають потужними наставниками для жінок та дівчат у постконфліктних ситуаціях..., надаючи їм приклади для відстоювання власних прав та здійснення нетрадиційної кар'єри»¹⁰⁰.

Ефективна державна політика може призвести до ще кращих результатів інтеграції жінок у вирішення військових конфліктів. Мета підвищення гендерної рівноваги в миротворчих операціях має багато переваг: вона "збільшить наявний талант", "розширить розуміння складних ситуацій" та дасть можливість "різних підходів до бажаної мети"¹⁰¹.

Отже, в умовах значних змін в характері ведення війн сучасності, перед державами світу постає гостре питання реформування армії

⁹⁷ Summers C. Women: The Combat Multiplier of Asymmetric Warfare / Clark H. Summers. // Military Review. – 2013. – №93(4) – С.71 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20130831_art013.pdf (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

⁹⁸ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 135.

⁹⁹ Odanović G. Participation Of Women In UN Peacekeeping Operations / Gorana Odanović. // Western Balkans Security Observer. – №16. – С. 74.

¹⁰⁰ Women in peacekeeping [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁰¹ Stiehm. Women, Peacekeeping and Peacemaking: Gender Balance and Mainstreaming / Stiehm. – London: , 2001: Frank Cass, 2001. - С. 44.

відповідно до нових загроз та викликів в оборонній сфері. Одним із процесів змін має стати успішна повна інтеграція жінок у вирішення військових конфліктів, оскільки вони мають потенціал для виконання бойових завдань у військових операціях. Досвід участі жінок в вирішенні військових конфліктів в Іраку, Афганістані та Україні показав необхідність залучення жінок з метою підвищення боєздатності армії та встановлення гендерної рівності у військовому середовищі.

РОЗДІЛ 2. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ЖІНОК В США ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ПРИКЛАД УСПІШНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1 Інтеграційні процеси США щодо жінок-військовослужбовців на шляху до залучення у бойові операції на Близькому Сході

Історія інтеграції американських жінок у військову службу була дуже повільною, де між важливими етапами реформ проходили здебільшого навіть десятиріччя. Кейс інтеграції жінок-військовослужбовців та введення гендерної перспективи в миротворчі місії в Іраку та Афганістані американськими військовими показав надзвичайну ефективність залучення жінок до вирішення військових конфліктів. Усвідомлення США нової реальності ведення бойових та миротворчих операцій показало необхідність прийняття радикально нових тактик та процедур. Сьогодні США є успішним кейсом служби жінки, оскільки чотири роки тому офіційно зникли бар'єри в доступі до бойових спеціальностей в різних родах військ.

У Global Firepower list, де визначається рейтинг найбільш потужних армій світу за 50 показниками, США стабільно знаходиться на першому місці останні роки¹⁰². Армія США третя в світі за кількістю активного військового персоналу¹⁰³. За даними Міністерства оборони США, жінки зараз становлять 20% Військово-повітряних сил, 19% Військово-морських сил, 15% Сухопутних сил та майже 9% Морської піхоти¹⁰⁴.

¹⁰² GFP. Global Firepower List [Електронний ресурс] / GFP – Режим доступу до ресурсу: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁰³ The largest armies in the world based on active military personnel in 2020 [Електронний ресурс] / Statista – Режим доступу до ресурсу: <https://www.statista.com/statistics/264443/the-worlds-largest-armies-based-on-active-force-level/> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁰⁴ Dever M. With Historic Number of Women in Uniform, the Vet Community Is About to Change [Електронний ресурс] / Mary Dever. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.military.com/daily-news/2019/03/11/historic-number-women-uniform-vet-community-about-change.html>. (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

Ще у 2011 році для військовослужбовиць було закрито 252 695 позицій з 1,220,118 (тобто 21%)¹⁰⁵. Серед всіх родів військ, Повітряно-військові сили мали найбільший відсоток дозволених посад, доступних для жінок (99%). Сухопутні війська відкрили найбільшу кількість позицій для військовослужбовиць, проте у відсотковому відношенні показник був майже однаковий з відсотком посад в Морській Піхоті – 66% та 68% відповідно. А саме ці дві служби відповідають за проведення прямих наземних бойових дій. Відкриті посади у Військово-морських силах США у 2011 році склали 88%. Проте вже через п'ять років США очікували масштабні реформи в інтеграції жінок у військову службу.

Наприкінці 2015 року, 3 грудня, по закінченню терміну виконання розпорядження колишнього Міністра оборони Леона Панетти про надання об'єктивної аргументації для виключення жінок з певних позицій, було оголошено про зняття всіх перешкод для інтеграції жінок у військові структури. Це рішення озвучив на своїй прес-конференції Ештон Картер, Міністр оборони, який зазначив, що «протягом останніх 3 років старші цивільні і військові керівники Сухопутний військ, Військово-морських сил, Повітряно-військові сил, Корпусу морської піхоти та Головне управління військ спеціального призначення вивчали інтеграцію жінок на ці позиції і місяць тому я отримав їх рекомендації, які базувались на дослідженнях та розвідданих, і які стосувались питання: чи дійсно ці тривалі винятки у вигляді недоступності позицій для жінок є обґрунтованими. Я переглянув ці вхідні дані і повідомляю, що вирішив змінити ситуацію і відкрити всі позиції та професії для жінок без жодних винятків. Їм буде дозволено водити танки, стріляти з мінометів і бути командирами піхоти у військах та бути на тих посадах, які раніше були відкриті тільки для чоловіків»¹⁰⁶. Ештон Картер пояснив це рішення як

¹⁰⁵ The Extent of Restrictions on the Service of Active-Component Military Women / [L. Miller and J. Kavanagh, M. Lytell та ін.]. – National Defense Research Institute: RAND Corporation, 2012.

¹⁰⁶ Press Briefing: Opening All Occupations and Positions to Women. – [Електронний ресурс] // U.S. Army Website Videos. – Режим доступу:

таке, що відкриє шлях до створення більш професійної армії: «До тих пір, поки жінки кваліфіковані і відповідають стандартам, вони можуть зараз зробити внесок у місію Сполучених Штатів так, як не могли зробити цього раніше через законодавчі обмеження» (Додаток 2).

Проте деякі представники родів військ виступили за збереження винятків у Збройних силах, зокрема це було керівництво Сухопутних військ США, Повітряно-військових сил США та Військово-морських сил США і Командування Сил спеціальних операцій США. Корпус морської піхоти просив надати часткові винятки у таких військових сферах та позиціях, як піхота, гранатометники, вогнева підтримка, розвідка та інші. На це Міністр оборони відповів тим, що оскільки Армія є об'єднаною силою, то має бути спільна політика у всіх військах і силах США. Керівництво зобов'язалось постійно моніторити процес, щоб зрозуміти успішність рішення та його можливі шляхи покращення.

Зокрема Міністерством оборони були створені керівні вказівки для імплементації¹⁰⁷:

1. Імплементація має чітку мету – підвищення ефективності сил армії. Лідери повинні наголошувати, що ціль однакова, як у жінок-військовослужбовців, так і у чоловіків.

2. Лідери мають призначати завдання та робочі місця відповідно до можливостей людини, а не до гендеру. Просування має ґрунтуватись на об'єктивних засадах та визначених стандартах. Доречним прикладом є програма селекції Командування спеціальних операцій США (SOCOM), яка комбінує суб'єктивні та об'єктивні критерії оцінювання, у які входять строгі фізичні стандарти і «сильний моральний характер, навички

https://www.youtube.com/watch?list=PLitjSv4Sbrky2aPMSRuhRHALvBuDkhBq4&v=PfTnFjI56_U (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁰⁷ Carter Opens All Military Occupations, Positions to Women. By Cheryl Pellerin [Електронний ресурс] // DoD News, Defense Media Activity. – Режим доступу: <https://www.defense.gov/News/Article/Article/632536/carter-opens-all-military-occupations-positions-to-women> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

лідерства, розумова спритність, навички швидкого прийняття рішення у проблемних ситуаціях, самовідданість, зрілість та гуманність»¹⁰⁸.

3. За множинністю факторів, рівноцінні можливості не є тотожними поняттю однакового залучення жінок і чоловіків в усі спеціальності. Не може бути жодних квот та винятків.

4. За своєю природньою сутністю фізичні показники у жінок і чоловіків різні. Це не може бути застосовано до кожного чоловіка і жінки, і при імплементації цей фактор має братись до уваги. Таким чином, прогнозується низький відсоток залучення жінок через їх невідповідність високим фізичним стандартам на деяких бойових спеціальностях, які потребують надзвичайно гарно розвиненої мускулатури і сили. Тому жінки у цій сфері в більшій мірі будуть залучені на такі посади, як рекрутинг, добровільне асигнування, зберігання власності, експерт з питань просування по службі.

5. Міністерство буде враховувати той факт, що деякі військовослужбовці будуть сприймати інтеграцію як таку, що може зашкодити боєздатності. Дані показали, що жінки самі зацікавлені в тому, щоб залучатись в збройні сили тільки з позиції покращення боєздатності армії, а не через інші міркування.

6. Дані дослідження та юридичної сторони чітко вказали, що в спеціальностях, які будуть відкриті, продуктивність команди настільки важлива, як і продуктивність окремого індивіда.

7. Треба брати до уваги міжнародну ситуацію. Не всі нації поділяють погляди Сполучених Штатів щодо залучення жінок у військо нарівні з чоловіками. Армія США вже прийняла це рішення, зважаючи на реалії, особливо під час війн в Іраку та в Афганістані, ми маємо бути готові до таких загроз.

¹⁰⁸ Tribute to Women in the U.S. Army. U.S. Army Website Videos. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?list=PLitjSv4Sbrky2aPMSRuhRHAlvBuDkhBq4&v=_8OxZOci5yc (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

Рішення вступило в силу першого січня 2016 року і процес імплементації жінок триває і по сьогодні.

Політика інтеграції жінок у військову службу в США була повільною, з поступовим розширенням прав та можливостей в різних родах військ. Для розуміння внеску жінок у військову службу, та їх бойову готовність бути частиною військових операцій та місій на Близькому Сході, важливо проаналізувати етапи включення жінок до бойових спеціальностей.

За Брендю Оперман є 5 ключових подій в історії США, які були важливими етапами повноцінної інтеграції жінок у збройні сили.

- Інтеграція жінок у військову службу:

1) прийняття Закону «Про інтеграцію жінок до складу збройних сил» (Women's Armed Services Integration Act); 2) прийняття Public Law 94-106, який дозволив жінкам доступ до військових академій; 3) відміна the Direct Ground Combat Definition and Assignment Rule (іншими словами the Combat Exclusion Rule, Правило виключення з бойових дій)¹⁰⁹;

- включення гендерної перспективи в військові операції та миротворчі місії:

4) участь у військових операціях в Афганістані та Іраку; 5) імплементація Національного плану дій США щодо Жінок, Миру та Безпеки (the US National Action Plan on Women, Peace and Security).

2.1.1 Передумови та прийняття Закону «Про інтеграцію жінок до складу збройних сил»

Історія участі жінок у війнах починається ще з Революційної війни 1775 року. Далі жінки були активними учасницями Громадянської війни США 1861 року, Іспансько-Американської війни 1898 року, Першої та Другої світової війни. У перших війнах жінки брали на себе лише ролі

¹⁰⁹ Примітка: надалі в роботі буде вживати англійський відповідник даного документу, оскільки українською мовою передати його точне значення не є можливим.

медиків, поварів, прачок. Проте вже під час світових війн жінки неофіційно виконували і бойові завдання. Звичайно, навіть обслуговуючі посади в розпад війни є надзвичайно важливими для ефективного виконання бойових завдань, та потребують витривалості та сміливості. А тому політика держави, яка офіційно не визнавала несення ними служби, була вкрай несправедлива по відношенню до жінок. Також великий вплив мали соціальні тренди 40х та 50х років стосовно жінки – домашнє життя та матерналїзм¹¹⁰.

Після другої світової війни жінки були допущені до дійсної служби у збройних силах у Жіночому корпусі медичних спеціалїстів, Військовій службі медичних сестер та Жіночому корпусі Сухопутних сил¹¹¹. Але їх роль на перших етапах була обмежена функціями в медичних, адміністративних або логістичних підрозділах підтримки основних сил. Це було закріплено в 1948 році рішенням Конгресу¹¹². У 1948 році він прийняв Закон про інтеграцію жінок до Збройних сил, за яким жінкам надавався тимчасовий статус військовослужбовця та право на отримання грошових та соціальних виплат від держави. Це був перший офіційний документ, який легалїзував інтеграцію жінок у війська США. За цим актом було впроваджено бар`єр у вигляді 2% від загального числа жінок, які можуть офіційно служити в військах в кожному роді військ. Також завдяки цьому закону військовослужбовицям почали присвоювати ранги, що сприяло послабленню дискримінації. Однак закон виключав жінок з реєстрації, призову, можливості отримання вищого офіцерського звання та статусу учасника бойових дій; мав положення про примусове звільнення через материнство чи вагітність¹¹³.

¹¹⁰ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – 287 с.

¹¹¹ Women in the Military [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.questia.com/library/controversial-topics/women-in-the-military> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹¹² Women's Armed Services Integration Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legisworks.org/congress/80/publaw-625.pdf> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹¹³ Там само.

Зрозуміло, що така обмежувальна політика не могла бути без змін довгий час, оскільки соціальні рухи та участь США у війнах потребували нових підходів. У 1967 році квоту на службу в підрозділах було розширено Ліндоном Джонсоном у 1967 році під час вступу США у війну у В'єтнамі¹¹⁴. До цього року близько 50 000 жінок брали участь в Корейській війні, виконуючи завдання як і на території США, так і в бойових зонах безпосередньо на фронті. Коли ця війна почалась в 1950 році, то Збройні Сили мали в своєму розпорядженні лише 60% від потрібної кількості лікарів¹¹⁵. Це змусило уряд переглянути свою політику та залучити більше жінок. Під час Корейської війни 7000 жінок несли службу в усіх департаментах військ¹¹⁶. Проте на інституційному рівні не було введено державою гендерного конструкту в проведенні бойових операцій у закордонних конфліктах, що буде вже частково імплементуватись під час участі США у миротворчих місіях в Іраку та Афганістані з 2001 року.

Важливо враховувати, що збільшення квоти було радше питанням потреби у мобілізаційному ресурсі, а не визнання необхідності жінок у військовій справі. Положення акту обмежили доступ жінкам до бойових посад у Військово-морському флоті, Корпусі морської піхоти та Повітряно-військових силах без права жінкам перебувати на морських або повітряних суднах при виконанні бойових завдань та командувати підрозділами, де є чоловіки. Закон не поширювався на отримання посад в Сухопутних військах США. Тим не менш закон «Про інтеграцію жінок до складу збройних сил» 1948 року не тільки був першим документом, який легалізував службу жінок в збройних силах, а і сприяв збільшенню

¹¹⁴ Keenan, J. O. In the Combat Exclusion Policy in the Modern Security Environment // In Women in Combat Compendium, ed. Michele M. Putko and Douglas V. Johnson II, 31–25. – Carlisle, PA: Strategic Studies Institute U.S. Army War College, 2008 – С. 21.

¹¹⁵ 1950s: Recruitment [Електронний ресурс] / Office of History and Collections of the Women in Military Service for America Memorial Foundation – Режим доступу до ресурсу: <http://chnm.gmu.edu/courses/tr/s01/students/leeann/historyandcollections/history/lrnmre1950rec.html> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹¹⁶ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 116.

кількісного показника військовослужбовиць та просуванню по службі до вищих керівних посад (навіть в традиційно чоловічих підрозділах).

2.1.2 Прийняття Public Law 94-106, який дозволив жінкам доступ до військових академій

Якщо перша причина активної інтеграції жінок у військову службу була нестача персоналу (ще після заснування Всеволонтерських сил у 1973 р. у держави виникли нові труднощі з вербуванням та утриманням достатньо кваліфікованих чоловіків на службі¹¹⁷), то друга - це популярність рухів жінок за розширення прав в США. У 1970х роках феміністки боролись за рівні можливості у всіх сферах, включаючи національну оборону.

У 1971 році у Школу стройової підготовки за програмою сержантів допустили першу жінку не зважаючи на те, що школа мала статут «all-male», тобто була лише для чоловіків. У період з 1973 по 2010 рік збільшилась частка жінок в активній службі військовослужбовців (Додаток 3). Це відбулось через відкриття в 1972 році військових облікових спеціальностей для жінок, окрім тих, які потребують військової підготовки або бойового чергування. Важливо, що цим наказом було знято заборону жінкам бути командирами підрозділів, у яких служать чоловіки.

Наступними важливими кроками інтеграції жінок у військову справу став дозвіл вступати в усі академії військової служби, пов'язані з армією США. У 1975 році був прийнятий публічний Закон 94-106, за яким жінки могли проходити навчання у військових академіях. Ці навчальні заклади дуже важливі для соціалізації та набуття навичок американського військовослужбовця. Основною метою військових академій США є становлення майбутнього керівного складу. Тобто кожен кадет академії має можливість не лише натренувати фізичну підготовку, пройти навчання по своїх спеціальності, а що найважливіше – брати на себе позицію лідера.

¹¹⁷ Morris J. Five Years of the All-Volunteer Force: 1973-1978 / J. Morris, C. Moskos., 1979. – 171 с.

Через рік жінок включили в базову підготовку підрозділів разом з чоловіками.

Перші навчальні заклади, куди були прийняті жінки, були Військова академія США «Вест Поїнт», Військово-морська Академія США в Аннаполісі та Академія Повітряних Сил. Цікавим фактом є те, що в історії США було декілька законопроектів, які стосувались допуску жінок у військові академії. Перший був поданий в 1944 році конгресменом Є. Коксом з пропозицією створення жіночої військової академії. Законопроект не був розглянутий. Просування інших двох (конгресменом Дж. Фултоном в 1945 та сенатором Д. Чавесом в 1955 році) зазнали невдачі¹¹⁸.

Рішення дозволити вступ жінкам в академії було підкріплене численними дослідженнями, хоч і викликали безліч дискусій у військових колах. Оскільки військові академії були традиційно «чоловічою нішею», це викликало супротив. Наприклад керівник Академії Повітряних Сил генерал-лейтенант Альберт П. Кларк стверджував, що «день курсанта наповнений постійним тиском. Його життя наповнене змаганнями, бойовими та контактними видами спорту, жорсткими польовими тренуваннями... суворою дисципліною...Саме такий навчальний процес стимулює волю до перемоги. На мій погляд, введення жінок-курсантів неминуче зірве цю життєву атмосферу»¹¹⁹.

За результатами опитування жінок-курсанток військових академій найбільш розповсюдженими мотиваціями жінок до вступу в ці навчальні заклади були: можливість опинитись в стресових умовах, подолати перешкоди та досягти успіху¹²⁰.

Рішення відкриття доступу до військових академій мало величезний вплив на успішність інтеграції жінок у військову службу та їх професійний

¹¹⁸ Showers. *Rocking the Boat: Women Enter Military Academies* / Showers. – Boulder: University of Colorado, 2008.

¹¹⁹ Holm J. *Women in the military* / J. Holm., - Nova, 1982.

¹²⁰ Kimmel M. *Saving the Males: The Sociological Implications of the Virginia Military Institute and the Citadel* / Michael Kimmel. // *Gender and Society*. – 2000. – №14. – С. 494 – 516.

розвиток. Якщо у 1960х-1970х роках жінки склали 3% офіцерського складу, то в 1980 році цей показник виріс на 5,5% , а у 2013 році склав 16,4%¹²¹

2.1.3 Відміна the Direct Ground Combat Definition and Assignment Rule

Наступним важливим кроком інтеграції військовослужбовиць в США стала відміна Direct Ground Combat Definition and Assignment Rule у 2013 році, які заважали повноцінній інтеграції жінок на бойові спеціальності.

У 1978 році Жіночий корпус Сухопутних сил було розпущено і кваліфікації для вступу на військову службу стають рівними між обома гендерами. У цьому році до Акту 1948 року були внесені зміни *Законом №6015 «Про бойові виключення для жінок у військовій справі»*, за якими було дозволено тимчасове призначення жінок на військові кораблі¹²². Конгрес обмежив можливості жінки служити на бойовому літаку у Повітряно-військових силах США. У Корпусі морської піхоти згідно змін військовослужбовиці могли займати 33 позиції з 37, закритими для них залишались піхота, артилерія, екіпаж танку або десантної машини, і можливість бути офіцером льотного складу авіації. За положеннями закону жінки мають бути виключені з усіх посад, на яких є «найбільший фізичний ризик»¹²³. Фактично це виключення їх з усіх підрозділів, які перебувають на безпосередній лінії вогню. Водночас прийнятий закон не забороняв жінкам брати участь в оборонних діях під час нападу противника та підтримувати бойові одиниці в жовтій та зеленій зоні (тобто подалі від фронту). Ця політика надалі була підкріплена у 1988 році виданим Міністерством оборони «*Risk Rule*». За його положеннями жінки мали бути

¹²¹ Trigg M. Women in the U.S. Military Services [Електронний ресурс] / М. Trigg, L. Eunsung // Rutgers Institute for Women's Leadership. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: Women in Military 2009 Final.pdf (дата звернення 20.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹²² Testimony of the United States General Accounting Office on Combat Exclusion Laws for Women in the Military [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gao.gov/assets/110/101915.pdf> (дата звернення 20.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹²³ Там само.

виключені навіть з *небойових* підрозділів або місій, якщо ризик прямого бою або захоплення тотожний або вище за ризик виконання завдань у бойових підрозділах, яких вони мали підтримувати¹²⁴.

Ситуація трохи змінилась лише через більше ніж десятиліття, і в 1993 році жінки отримали дозвіл літати на реактивних винищувачах та в 2011 служити на бойових кораблях у морі¹²⁵.

Процес покращення інтеграції був дуже повільним, і попри поступові зміни, в 90х роках все ж існували перешкоди для кар'єрних можливостей жінок у військових інститутах. А найголовнішою проблемою залишалось недопущення жінок до виконання головної функції армії – бойових завдань. Особливо гостро стало питання недосконалості системи в 1991 році, після активної мобілізації жінок на війну в Перській затоці, яку пройшло близько 40 000 військовослужбовиць (близько 7% всього персоналу). За цю бойову операцію 17 американок було вбито і 2 взяті в полон¹²⁶. Бойові командири відмічали внесок жінок у цю місію. Міністр оборони Дік Чейні казав, що «ми б не виграли без них [жінок]»¹²⁷.

У 1994 році була нова спроба зробити реформи в цій політиці, відмінивши Правило Ризику 1988 року, хоча успішного відкриття бойових посад так і не було досягнуто. Основним правовим документом, який регулював цю заборону був Combat Exclusion Rule. Міністерство оборони заявило, що ця політика розроблена з метою «розширення можливостей для жінок»¹²⁸. За його нормами «військовослужбовці можуть бути призначені на всі посади, з яких вони мають кваліфікацію, за винятком того, що жінки повинні бути виключені з призначення в підрозділи нижче

¹²⁴ Gender Issues: Information on DOD's Assignment Policy and Direct Ground Combat Definition, 1988.

¹²⁵ Sending women to war. The Pentagon nears a historic decision on equality at the front lines //Time. – № 24, vol. 186. – 2015. – December 14.

¹²⁶ Parham A. The Quiet Revolution: Repeal of the Exclusionary Statutes in Combat Aviation - What We Have Learned from a Decade of Integration / Alice Parham., 2006 - С. 377, 384.

¹²⁷ Holm J. Women in the military / J. Holm., - Nova, 1993.

¹²⁸ Memorandum from Les Aspin, U.S. Secretary of Defense, to the Secretaries of the Army, Navy, and Air Force, and the Chairman of the Joint Chiefs of Staff, and the Assistant Secretaries of Defense for Reserve Affairs and Personnel and Readiness [Електронний ресурс]. – 1994. – Режим доступу до ресурсу: <http://cmrlink.org/cmnrnotes/lesaspin%20dgc%20defassign%20rule%20011394.pdf> (дата звернення 20.05.2020 р.). – Назва з екрана.

рівня бригади, основною місією яких є прямі бої на місці (direct combat on the ground)». Детальніше Меморандум можна почитати в Додатку 4. Таким чином, служба на рівні відділення, взводу, роти, батальйону, які є тактичними одиницями і виконують зазвичай бойові завдання командування на фронті, залишились закритими для жінок. Про це прямо свідчить і офіційне визначення «прямий бій на місці» (direct combat on the ground):

«Direct ground combat is engaging the enemy on the ground with individual or crew served weapons, while being exposed to hostile fire and to a high probability of direct physical contact with the hostile force's personnel. Direct ground combat takes place well forward on the battlefield while locating and closing with the enemy to defeat them by fire, maneuver, or shock effect¹²⁹».

Важливо зазначити, що весь цей час, поки була така закрита політика для жінок, на рівні органів влади та їх офіційних документів не було жодного дослідження або аргументації, чому жінки не можуть служити на цих спеціальностях. Яскравими доказами цього є такі два факти. По-перше, прецедент *Owens v. Brown* 1978 року. Жінка-військовослужбовець Військово-морських сил США намагалась отримати дозвіл служити на бойовому кораблі, що законодавчо було заборонено. Її позов був направлений проти тогочасного міністра оборони Гарольда Брауна¹³⁰. У підсумку Суд зазначив, що «очевидно, заборона жінок на кораблях була додана випадково, через заперечення військових і без значних роздумів»¹³¹. По-друге, у лютому 2012 року Управління заступника міністра оборони (з питань персоналу та готовності) оприлюднило свій звіт. За ним буде визнане існування "серйозних практичних бар'єрів" для повного усунення

¹²⁹ Direct Ground Combat Definition And Assignment Rule [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://big.assets.huffingtonpost.com/irectGroundCombatDefinitionAndAssignmentRule.pdf> (дата звернення 20.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹³⁰ *Owens v. Brown*, 455 F. Supp. 291 (D.D.C. 1978) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/455/291/1415795/> (дата звернення 20.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹³¹ Horrigan C. The Combat Exclusion Rule and Equal Protection / Christopher Horrigan. // *Santa Clara Law Review* 32. – 1992. – №1. – С. 229–264.

політики гендерного призначення. У звіті також було визнано, що враховуючи характер сучасного простору боїв, політика колокації стала неактуальною¹³². У 2006 році 29,4% позицій для жінок було закрито на відкритих військово-облікових спеціальностях¹³³. За даними Міністерства оборони США до 2013 року військові відомства відкрили 14 325 посад для жінок¹³⁴.

Різні види та роди військ по-різному проводили процес інтеграції жінок. Одним з пояснень є те, що наприклад Військово-морські сили мають набагато довшу історію, а тому зокрема традиції (ніж наприклад Повітряні сили, які були засновані в рік з Законом про інтеграцію жінок у Збройні сили). Тому такі інститути дуже важко змінювати зсередини, адже військові колективи мають свою особливу психологію та колективну ідентичність.

Таким чином, весь цей час до 2013 року жінкам було заборонено служити в підрозділах, основне завдання яких полягало у веденні прямих наземних бойових дій, що регулювалось Direct Ground Combat Definition and Assignment Rule, виданими Міністерством оборони. Це положення було скасоване у січні зазначеного року, коли жінкам відкрились дві категорії військових позицій: бойові спеціальності та не бойові спеціальності у бойових частинах (наприклад медик в Сухопутних військах)¹³⁵. Дві основні причини перегляду політики, які виділяє Брендан Оперман у своїй книзі, були такими:

- 1) Неофіційна служба жінок на бойових ролях в Іраці та Афганістані протягом тривалого часу;

¹³² Department of Defense, Office of the Under Secretary of Defense (P&R), *Report to Congress on the Reviews of Laws, Policies and Regulations Restricting the Service of Female Members in the U.S. Armed Forces*, February, 2012. - С. 4

¹³³ Assessing the Assignment Policy for Army Women / [M. Harrell, L. W. Castaneda, P. Schirmer та ін.]. – Santa Monica: RAND Corporation, 2007. – Appendix C.

¹³⁴ Department of Defense, *Memo from the Chairmen of the Joint Chiefs of Staff to the Secretary of Defense on Women in the Service Implementation Plan*, January 9, 2013.

¹³⁵ Egnell R. *Women and gender perspectives in the military: an international comparison* / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 118.

2) Результати досліджень комісій та інших груп, які дозволили переглянути політику держави щодо призначення та розвитку кар'єри військовослужбовиць¹³⁶.

Попередня гендерна політика попри перші позитиви в інтеграції жінок, не мала серйозного впливу на суспільну думку. Хоча скасування обмежень служби на бойових спеціальностях було серйозним кроком в забезпеченні рівних прав, це радикально не змінило настрої як і військового командування деяких родів військ, так і загалом американців. Наприклад Морська піхота США не підтримала нову політику уряду 2013 року. Тоді тодішній Міністр оборони Леон Панетта наказав підготувати звіти, у яких було б доцільне обґрунтування щодо політики обмеження доступу жінок до бойових посад через фізичні показники абощо. Він надав міністрам Сухопутних військ, Військово-морських сил, Повітряно-військових сил та командувачу Військ спеціального призначення 3 роки, щоб була підготовлена документація, за якою вони могли б вимагати певних виключень, які мали б розглядатися спершу Головою об'єднаного комітету начальників штабів США, а потім мали б бути затверджені Міністром оборони США. Із закінченням терміну в 2016 році Міністр оборони зобов'язав відкрити кваліфікованим жінкам доступ до усіх позицій, якщо цьому не будуть суперечити певні винятки, надані командуванням армії¹³⁷.

Водночас протягом цих всіх років, Система військового обліку або Система військової повинності (Selective Service System), яка потенційно займається залученням військовослужбовців, була закрита для жінок до червня 2016 року. До сих пір у словниках ця система визначається як «федеральне агентство США, що сприяє мобілізації військових сил,

¹³⁶ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 119.

¹³⁷ Sending women to war. The Pentagon nears a historic decision on equality at the front lines //Time. – № 24, vol. 186. – 2015. – December 14.

проводячи реєстрацію чоловіків у віці від 18 до 26 років»¹³⁸. Тобто жінка виключається з даної дефініції і не може бути об'єктом подання заяви на військову службу. Процес відкриття даної агенції для жінок був загальмований через потребу у додаткових постановах законодавчої влади, адже Конгресу потрібно було б внести поправки в закон, який обмежує жінок у реєстрації на військову службу. Затримувала цей процес і заборона участі жінок на бойових позиціях, що дало підставу для рішення Конгресу не змінювати законодавство, бо основна мета, яку ставить перед собою Система військової повинності, закладається в підготовці військовослужбовців для несення бойової служби, де жінки офіційно не можуть бути задіяні, а отже і потреба в змінах відпадає¹³⁹. Цієї позиції Міноборони притримувалось і в 1994 році, коли тодішнім Президентом США Біллом Клінтоном було направлено прохання розглянути цю проблему повторно. Проте тоді керівники Системи військового обліку визнали, що в майбутньому потрібно більш ґрунтовно досліджувати дане питання, адже всі ресурси для залучення жінок у дану систему та їх інтеграція в існуючу інфраструктуру агенція має. І вже після відкриття всіх військово-облікових спеціальностей і родів військ для жінок на початку 2016 року, система нарешті дала якісні зміни в реєстрації жінок. Ці зміни підтримала Хілларі Клінтон, кандидатка в Президенти США, характерною рисою виборчої компанії якої було саме питання рівноправності гендерів у суспільстві¹⁴⁰.

¹³⁸Selective Service System [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dictionary.com/browse/selective-service-system> (дата звернення 25.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹³⁹ ROSTKER v. GOLDBERG, 453 U.S. 57 (1981) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20020525075120/http://www.american.edu/dgolash/rostker.htm> (дата звернення 15.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁴⁰ Clinton backs requiring women to register for draft [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thehill.com/blogs/ballot-box/presidential-races/283631-clinton-backs-mandatory-draft-for-women> (дата звернення 05.05.2020 р.). – Назва з екрана.

2.2 Військова служба жінок під час миротворчих місій в Іраку та Афганістані та введення гендерного конструкту у вирішення конфліктів

Військове вторгнення в Ірак та Афганістан почалось на початку 2000х років, коли ще доступ до бойових спеціальностей жінкам-військовослужбовцям був закритий. Проте за роки існування цих двох конфліктів велика кількість американок пройшла службу в цих місіях в складі військового, цивільного та поліцейського контингенту. За весь цей час 283 000 жінок проходили службу в збройних силах США в Іраку та Афганістані; 964 з них отримали поранення та 154 загинули в бойових діях¹⁴¹. Участь жінок у вирішенні цих конфліктів мала величезне значення для історії інтеграції американок у військову службу та становлення політичного дискурсу щодо розширення прав жінок в США загалом. Їх служба в умовах війни без фронтових ліній показала нежиттєвість політики виключення жінок з бойових спеціальностей та привела до відкриття всіх посад в 2016 році. Жінки стали швидко зростаючою підгрупою військовослужбовців США, які в 2016 році становили 9,4% всіх ветеранів¹⁴². Тому кейс інтеграції військовослужбовиць є дуже важливим в контексті інтеграції військовослужбовиць в умовах проведення військових операцій та миротворчих місій.

Вторгнення США в Афганістан відбулось в 2001 році, після подій 11 вересня. Президент США Джордж Буш одразу оголосив війну тероризму, і наказав розпочати підготовку до військової операції. Місія ООН в Афганістані утворилась в 2002 році (The United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA))¹⁴³. Місія ООН в Іраку (The United Nations

¹⁴¹ Magginis R. *Deadly Consequences: How Cowards Are Pushing Women into Combat* / Magginis. – New York, NY: Regnery, 2013. – С. 78.

¹⁴² Kristy N. Kamarck. *Women in Combat: Issues for Congress*. - December 13, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R42075.pdf> (дата звернення 05.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁴³ Резолюція 1401 (2002), прийнята Советом Безопасности на его 4501-м заседании 28 марта 2002 года [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

Assistance Mission for Iraq (UNAMI)) була сформована в 2003 році на вимогу уряду Іраку підтримати національні дії з розвитку країни. Мандат цієї місії включав «консультування та допомогу уряду щодо політичного діалогу та національного примирення; підтримку політичних процесів, таких як вибори та перепис населення; сприяння регіональному діалогу між Іраком та сусідніми країнами; координація надання гуманітарної допомоги; просування судових та правових реформ; та просування прав людини»¹⁴⁴. Таким чином, місія потребувала одночасного вирішення цілого спектра питань, включаючи звичайно взаємодію з місцевим населенням. США та Велика Британія очолили коаліційні сили, взявши на себе відповідальність за проведення військових операцій. Жінки-військовослужбовиці США були невід'ємною частиною цієї місії, складаючи приблизно 10–20% усього американського персоналу, розміщеного в Іраку та перебували у складі майже в усіх видах підрозділів та об'єднань, відкритих для них¹⁴⁵.

Коли США вступили в війну в Іраку та Афганістані, вони ввели в її перебіг абсолютно нову стратегію – імплементацію гендерного конструкту як і в контексті використання жінок-військовослужбовців для покращення ефективності місії, так і включення місцевих жінок у вирішення конфлікту. Проблема була у тому, що на державному рівні в ці роки все ще було дійсне Правило виключення жінок з військової служби. Таким чином, американок направляли на службу в миротворчих місіях в цих країнах на «допоміжні» небойові посади, але жінки в реаліях знаходились в епіцентрі бойових дій. Публічна дискусія щодо перегляду політики призначення на посади жінок була підсилена, коли три жінки армії США були захоплені ворожими силами в Іраку та отримали тілесні ушкодження. Ці жінки

[https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1401\(2002\)&Lang=R](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1401(2002)&Lang=R) (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁴⁴UNAMI Mandate [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=1024&Itemid=636&lang=en (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁴⁵ Assessing the Assignment Policy for Army Women / [M. Harrell, L. W. Castaneda, P. Schirmer та ін.]. – Santa Monica: RAND Corporation, 2007. – Appendix D.

офіційно були призначені до 507-ї роти Сухопутних сил, яка надала логістичну підтримку наземним підрозділам. А отже, вони мали не вступати в прямих бій на місцях¹⁴⁶. Але як вже було зазначено в першому розділі, особливістю таких військових операцій є те, що там відсутня лінія фронту як така. Нелінійні бойові дії в Іраку та Афганістані усунули на практиці розрізнення між прямими та тилловими операційними зонами, де підрозділи підтримки часто розміщувались в безпосередній близькості від активних дій. Миротворчий контингент загалом є цивільний, поліцейський, військовий з різними завданнями та обов'язками, але всі миротворці знаходяться в однаково ризикованій ситуації, де в населених пунктах відбуваються обстріли, бомбардування та інсургентні дії повстанців.

На початку місії держава не вводила гендерний конструкт в офіційні документи та навчання миротворців, яких надсилали в зону бойових дій. Проте вже під час військової компанії командування почало усвідомлювати, що попередня тактика проведення миротворчих місій та військових операцій не працює у іракському та афганістанському середовищі. Необхідні були нові успішні методи та нові підходи, одним з яких стало введення гендерного конструкту. Ця політика формувалась на рівні бойових офіцерів, які мали приймати рішення безпосередньо в зоні бойових дій. Ірак та Афганістан мають абсолютно відмінну від іншого світу культуру, де становище жінки у суспільстві диктується традиційними нормами та законами. За ними жінкам забороняється спілкування з «чужими» чоловіками. Проте жінки становлять великий відсоток від загального населення, і врахування їх інтересів та бажань є необхідним для становлення миру. Морська піхота та Сухопутні сили використовували можливість жінок для обшуку мешканок Іраку та Афганістану, які могли ховати та переносити зброю для повстанців; для пішого патрулювання з

¹⁴⁶ Assessing the Assignment Policy for Army Women / [M. Harrell, L. W. Castaneda, P. Schirmer та ін.]. – Santa Monica: RAND Corporation, 2007.

солдатами, як правило, в операціях типу «від дверей до дверей»¹⁴⁷. Також жінки брали участь у місіях супроводу (конвой), які підпадали під вогонь¹⁴⁸. Про всі особливості їх служби та внесок у вирішення конфлікту буде розібрано далі в двох кейсах: служба «Левиць» (Lioness Program) в Іраку та Жіночих команд з глибшого залучення (Female Engagement Teams, FETs¹⁴⁹) в Афганістані.

Кейс «Левиць» в Іраку

У 2003 році Військово-морські сили США, які були безпосередньо задіяні у військовій операції в Іраку, створили Lioness Program – «першу військову програму, де був введений гендерний конструкт для здобуття цілей місії»¹⁵⁰. Вони були попередниками Female Engagemenet Teams. Для сприяння миру та безпеки військовослужбовиці застосовували свою «weapon to speak» («зброю спілкування»). Проте незважаючи на свої офіційні військово-облікові спеціальності, члени загону виконували завдання військової місії. Ветеранки Іраку у своїх інтерв'ю наголошують, що «насамперед, ми – Морська піхота»¹⁵¹. Однією з найбільших проблем для команд «Левиця» була недостатня підготовка жінок до того, як вони були «приєднані» до загальнокомандних наземних бойових частин¹⁵². Багато військовослужбовиць були не готові до військових дій, оскільки через формальне визнання їх обов'язків допоміжними, ніхто не проводив з ними достатньо фахові тренування перед відправленням їх в Ірак.

Одна із ветеранок війни, механік Рейні Рутиг зазначала, що «спочатку ми думали, що будемо займатись тиловою підтримкою...але

¹⁴⁷ Perry T. Women on Iraq's Front Lines. - Los Angeles Times, 2008.

¹⁴⁸ Wood S. Woman Soldier Receives Silver Star for Valor in Iraq / Sara Wood., 2005.

¹⁴⁹ Надалі у роботі буде використовуватись скорочення FETs на позначення Female Engagement Teams для кращого сприйняття інформації, та оскільки в українській мові немає прямого відповідника цьому поняттю.

¹⁵⁰ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С.120.

¹⁵¹ A Look Inside the FET (US Marines - Female Engagement Team) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=IQLH-FUc1rA> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁵² McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F. L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012. – С. 133.

потім з'ясувалось, що для обшуків необхідні жінки. Ми ходили із дома у дім, а якщо починались бої, брали в них участь»¹⁵³.

Така неузгоджена політика є дуже небезпечною для життя та здоров'я самих військовослужбовиць. Адже чоловіків офіційно готують до виконання бойових завдань, дій під час обстрілів, тактиці наступальних та оборонних дій. Вони проходять спеціальні інтенсивні тренування перед відправленням на військові операції, де вже знають, як захистити своє життя та цивільного населення. Щодо підготовки жінок, то оскільки вони йдуть на допоміжні посади, то підрозділи проводять з ними набагато коротші тренування, і в основному з питання фахових спеціальностей: медицини, механіки і тд. Тому в реаліях, через прорахування державної політики, жінкам набагато тяжче пристосуватись до умов раптових нападів. Це призводить до вищої ймовірності їх поранень або загибелі. Якщо б держава одразу оцінила природу бойових дій в Іраку, то змогла б краще підготувати військовослужбовиць до цих місій, і кількість жертв жіночої статі була б нижча.

Ще однією великою небезпекою державної політики щодо жінок-військовослужбовиць була заборона командирам призначати жінок-солдатів до бойових частин, з якими вони воюють. Жінок просто тимчасово «приєднували» до підрозділів. Таким чином жінки могли служити один місяць з одним підрозділом, інший – з другим. По-перше, це викликало багато психологічних складнощів для жінок, адже їм постійно треба було вливатись в новий колектив і «доводити» їм свою фаховість, щоб зменшити негативні налаштування чоловіків. По-друге, що надзвичайно важливо, кожен підрозділ мав роками напрацьовані тактики, які були відомі лише їх колективам, і жінки не могли швидко дізнаватись всі такі особливості. Яскравим прикладом була ситуація з військовослужбовицею, яка після підготовки до служби з Сухопутними

¹⁵³ Эльмасри Ф. Женщины-военнослужащие в Ираке [Электронный ресурс] / Фаиза Эльмасри. – 2008. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.golos-ameriki.ru/a/a-33-2008-11-28-voa20/621114.html> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

силами, була тимчасово приєднана до Морських піхотинців. «Солдати Сухопутних сил мали інший код на відміну від Морської піхоти, щоб сигналізувати один одному, що підрозділ покидає певне місце. Одного разу, під час перестрілки з повстанцями, Шеннон [військовослужбовиця] озирнулася і зрозуміла, що Морські піхотинці евакуювались, не помітивши її, бо вони не використовували армійський код, який вона показувала»¹⁵⁴. Таким чином, ця ситуація могла б призвести до летального випадку не через провину самої військовослужбовиці, а міністерства, яке не прорахувало такого розвитку подій.

«Левиці» виконували своє завдання в місті Рамаді, одному з найбільших «гарячих» точок Іраку. Важливим завданням для зменшення бойової активності у тому регіоні було проведення обшуків місцевих з метою виявлення зброї та інших атрибутів підтримки повстанців. Однак солдати-чоловіки не могли проводити фізичні обшуки місцевих жінок через культурні обмеження. Командири швидко зрозуміли, що вони перебувають у ситуації, яка потребує спеціального рішення. Таким чином, до таких місій мали залучатись жінки, щоб проводити обшуки та залишатись охороняти місцевих під час активних обстрілів¹⁵⁵. «Левиці» розпочали супроводження all-male підрозділів по місцевості¹⁵⁶. У 2004 році вони стали першим жіночим загоном США, який брав участь у дуже активному близькому бою. Під час рутинного обходу Рамаді, їх загін потрапив у оточення. Військовослужбовиці зазначають, що якби у них не було базових навичок, які вони отримали ще під час навчання в академіях

¹⁵⁴ Migdal A. Lioness: The Reality of Women's Combat Experiences [Електронний ресурс] / Ariela Migdal // ACLU Women's Rights Project. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.aclu.org/blog/womens-rights/womens-rights-workplace/lioness-reality-womens-combat-experiences?redirect=blog/womens-rights/lioness-reality-womens-combat-experiences> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁵⁵ McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F.L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012.

¹⁵⁶ Там само.

та від своїх товаришів по службі, то вони навряд чи змогли б вибратись звідти живими¹⁵⁷.

Загалом жінки-військовослужбовиці виконували цілий спектр різних завдань. Спочатку основною місією "Левиць" було усунення потенційних загроз з боку жінок. Окрім пошукових операцій в будинках, жінки стояли на блокпостах та контрольно-пропускних пунктах. Завдяки новим можливостям ретельного обстеження місцевих жінок, вони вже не могли переносити для повстанців боєприпаси, карти, військові радіостанції, мідний дріт і тд¹⁵⁸. Також чоловіки вже не змогли пройти непомітно через контрольно-пропускні пункти, одягнувшись у одяг жінки. Потім потенційні можливості «Левиць» розширились, і вони брали участь у бойовому патрулюванні. Присутність жінок поряд з чоловіками-військовими, які зазвичай визивали лише страх та очікування насилля, допомагала зменшити ворожі настрої місцевого населення¹⁵⁹. Часто військовослужбовиці одягали яскраві шарфи, щоб місцеві одразу розуміли, що до них наближається жінка, що зменшувало напругу і можливість насилля з боку місцевих чоловіків. Військовослужбовиці могли ближче спілкуватись з жінками, встановлювати контакт. Таким чином вони могли збирати дуже цінну розвідувальну інформацію. За словами ветеранки Іраку «з часом нам вдалося установити хороший рівень довіри, і жінки почали розказувати нам місця сховищ зброї, шляхи відходів противників, місця проходження каналів зв'язку»¹⁶⁰. Також ще одним показовим успіхом стало введення в комунікацію перекладачів жіночої статі. Це виявилось більш корисним способом збору розвідки, оскільки місцеві жінки більш спокійно говорити з іншими жінками про їхні проблеми, не соромлячись

¹⁵⁷ Эльмасри Ф. Женщины-военнослужащие в Ираке [Електронний ресурс] / Фаиза Эльмасри. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.golos-ameriki.ru/a/a-33-2008-11-28-voa20/621114.html> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁵⁸ McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F.L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012. – С. 130.

¹⁵⁹ Там само. – С. 131.

¹⁶⁰ Tyler F. Lioness: Oregon Veteran Jessie Miller, on the Frontlines of the Iraq War [Електронний ресурс] / Francke Tyler. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.myoregon.gov/2019/11/14/lioness-oregon-veteran-jessie-miller-on-the-frontlines-of-the-iraq-war/> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

розповідати про те, про що прийнято говорити лише в жіночих колах. Часто пошукові операції завершувались фазою активних боїв, і жінки приймали в них участь, застосовуючи зброю. «Левиці» також заступали на бойові чергування, допомагаючи Морській піхоті та брали участь у розмінуванні¹⁶¹. Одна військовослужбовиця Морської піхоти супроводжувала Сухопутну оперативну групу на місії; «її присутність на місії була настільки успішною, що вона залишилась на цьому завданні два місяці, щоб допомогти зі збором інформації, налагодженню звітності та спілкуванням з жінками та чоловіками на місцевості¹⁶². Також в 2018 році «Левиці» за ініціативою командування почали проводити тренування іракських жінок для служби в місцевій поліції¹⁶³.

За словами чоловіків-військовослужбовців місії, вони «зрозуміли ефективність залучення «Левиць»» і прохання командування про підтримку їх підрозділів жіночими загонами швидко зросли¹⁶⁴.

Проте незалежно від цих успіхів, найбільша проблема залишалась все ж не вирішеною. Програма «Левиць» в показала, що жінки проходять службу поряд з усіма чоловічими частинами, що займаються прямим наземним боєм, незважаючи на політику армії, яка обмежує призначення жінок на посади. Меморандум міністра оборони Аспіна від 1994 року не відповідав дійсності реаліям проведення бойової операції в Іраку. Противник дуже активно використовував методи «партизанських» дій, постійно створюючи потенційну загрозу для американських військовослужбовців. Крім того, командири в Іраку використовували дуже часто жінок в наземних операціях, у тому числі відправляючи їх на "поле битви" для виконання місій протягом тривалого періоду поряд із

¹⁶¹ Solaro E. Lionesses of Iraq [Електронний ресурс] / Erin Solaro. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: [lionesses-of-iraq&page=54](#) (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁶² Latty M. A. Lionesses work to improve community in local Iraq city [Електронний ресурс] / Melissa A. Latty // MARINE CoRPs NEWs Room. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: [lionesses_work_toimprove_comm.htm](#) (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁶³ McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F.L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012.

¹⁶⁴ Там само.

загальновійськовими бойовими частинами¹⁶⁵. Попри таку складну службу, повертаючись додому, вони залишались «невидимими» для суспільства як захисники. За словами ветеранки Іраку капітана Лорі Маннінг «багато громадян знає, що жінки відбувають службу в Іраку і знають, що багато жінок там було вбито; але вони, мабуть, не розуміють всіх тих речей, які зробили Левиці. Вони зробили те, що треба було, хоча їх відправляли з іншими професіями та навичками»¹⁶⁶. Тобто через офіційне невизнання жінок у бойових ролях, суспільство не розуміло всю важливість присутності жінок у Іраку. Вони отримали цінний досвід проведення бойових дій, але вже на території США вони повертались до звичних «штабних» спеціальностей, де не могли проявити свій потенціал та інтегрувати свій досвід для майбутніх операцій, оскільки вважались на документах «допоміжними військами». Програма «Левиць» завершилась у 2010 році, після того, як президент оголосив про початок виведення військ. Оскільки держава офіційно не зареєструвала їх загони, то заслуги багатьох жінок (за які наприклад чоловікам підвищували звання, заробітну плату або надавали особливі соціальні блага) були нівельовані¹⁶⁷.

Служба Female Engagement Teams в Афганістані

Наступним не менш важливим кейсом є участь жінок у військовій операції в Афганістані у ролі Female Engagement Teams. На початку війни армія США мала певні проблеми з поганою розвідкою та відносинами з місцевим населенням. Військовослужбовці спочатку обрали не дуже раціональний метод збору інформації, не врахувавши культурні особливості місцевості, де вони воюють. Наприклад, коли армія США увійшла в Кунар, то військовослужбовці намагалися придбати підтримку племінних еліт шляхом фінансування та реалізації програм, що сприяють

¹⁶⁵ Там само.

¹⁶⁶ Там само. – С. 12.

¹⁶⁷ McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F.L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012. – С. 171.

відродженню племінних установ. Проте оскільки в цьому районі була дуже висока конкуренція між земельними власниками, то часто місцеві чоловіки давали таку інформацію, яка була б їм вигідна, щоб ліквідувати ворогів і вирішувати «чоловічі суперечки»¹⁶⁸.

Жінки були залучені на службу ще з початку війни в Афганістані, але їх потенціал ще більше стали застосовувати пізніше, запозичивши досвід «Левиць» і створивши FETs. У 2003 році відбувся перехід від бойових дій до реконструкції. Перші жіночі загони, які пізніше вже стали повноцінними командами, почали свою активну діяльність у 2004 році¹⁶⁹. Вони виконували в Афганістані завдання в місіях, подібні до тих, що робили жіночі загони в Іраку, але програма в основному більш зосереджена саме в установленні тісної взаємодії з місцевим населенням та розвідці¹⁷⁰. У Афганістані також інший культурний бекграунд, де жінки в суспільстві більш обмежені в правах та більш «лякливі»¹⁷¹.

Проте FETs встановили дуже тісний контакт з місцевими жінками та дітьми консервативного середовища, від яких можна було отримати інформацію про райони базування талібів¹⁷². Також вони змогли отримати цінну інформацію про те, як живе місцеве населення та що вони думають про Морських піхотинців, що діють у цьому районі¹⁷³. Жінки мали позитивний успіх у взаємодії з пуштунами. FETs в рамках взаємодії з місцевими часто доставляли засоби гуманітарної допомоги для жінок

¹⁶⁸ Baczek A. Legal Rule and Tribal Politics: The US Army and the Taliban in Afghanistan (2001–13) / Adam Baczek, 2016. – С. 1412 – 1433.

¹⁶⁹ McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F.L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012.

¹⁷⁰ Lubold G. Drawdown in Iraq begins: 12,000 troops to return by fall: The two combat brigades that would have replaced them will go to Afghanistan instead / Gordon Lubold. // THE CHRISTIAN SCIENCE MONITOR. – 2009.

¹⁷¹ McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F.L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012.

¹⁷² Ivanovic A. Why the United Nations Needs More Female Peacekeepers [Електронний ресурс] / Alexandra Ivanovic. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://unu.edu/publications/articles/why-un-needs-more-female-peacekeepers.html> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁷³ Burton M. US Marines All-Female Combat Team Conducts First Mission in Southern Afghanistan [Електронний ресурс] / Monty Burton // 2009 – Режим доступу до ресурсу: [us-marine-all-female-team-conducts.html](https://www.marines.mil/Portals/0/Newsroom/2009/090909a.asp) (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

(популярні товари - рис, боби, цукор, чай, олія для приготування їжі та аспірин), тим самим при таких місіях все більше налагоджуючи взаємодію.

Відповідно до внутрішнього звіту Морських піхотинців щодо жіночих загонів, афганські жінки чекали на прихід американок з більшим ентузіазмом. Це було зрозуміло з того, що вони спостерігали через тріщини будинків за патрульними, і коли розуміли, що серед них є жінка, запрошували до себе¹⁷⁴. За словами місцевих, вони "молилися, щоб вони [жінки] прийшли до нас"¹⁷⁵. І в майбутньому військовослужбовці помічали, що чоловіки тих жінок не карали їх за розмови з військовослужбовицями, на відміну від взаємодії з чоловіками. Крім того, під час таких патрулювань, місцевий чоловік, дозволивши жінкам увійти в свій дім, зазначив, що "ваші чоловіки приходять воювати, але ми знаємо, що жінки тут допомагають"¹⁷⁶. Це дуже вагомий показник того, що традиційно афганське суспільство сприймає жінок як «мирну м'яку» силу, а в чоловіках бачить загрозу.

Але в звіті цікавим також є попередження, що підхід до роботи загонів FETs має бути більш організованим. Необхідно закріпити цей загін як штатну роботу, яку контролює та тренує спеціальний офіцер¹⁷⁷. Тому що через відсутність реальної системи підзвітності, формального навчання та належного оцінювання не існує можливості контролювати рівень якості підготовки FETs, щоб покращувати їх роботу¹⁷⁸. Наприклад, Сили спеціальних операцій пізніше розробили спеціальні тренувальні програми для жінок, залучаючи їх до своїх команд як культурні допоміжні команди (CSTs). FET також потребують надзвичайно витривалих жінок-

¹⁷⁴ Bumiller E. Letting Women Reach Afghan Women in Afghan War [Електронний ресурс] / Elisabeth Bumiller // N.Y. TIMES. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nytimes.com/2010/03/07/world/asia/07women.html?emc=etal> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁷⁵ Ricks T. Women in COIN (II): How to do it right, FOREIGN POLICY [Електронний ресурс] / Thomas Ricks. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://ricks.foreignpolicy.com/posts/2009/10/09/womenin-coin-ii-how-to-do-it-right> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁷⁶ Там само.

¹⁷⁷ Там само.

¹⁷⁸ Ashley N. What the Female Engagement Team Experience Can Teach Us About the Future of Women in Combat / Nicolas Ashley. // Military Review. – 2015. – С. 60.

перекладачів, здатними ходити пішими патрулями та вміти надати відсіч місцевим чоловікам, які грубо втручаються в розмову.

Попри успішність виконання поставлених завдань, загони FETs, так само як і «Левиці», мають все-таки найбільше бар'єрів для проведення місій не через протидії місцевих чоловіків, а дії держави та офіцерів Морської піхоти та Сухопутних сил США¹⁷⁹.

Визнання державою внеску жінок у вирішення конфліктів у Іраку та Афганістані

У 2005 р. Міністру оборони було доручено подати звіт щодо розгляду ним поточного та майбутнього виконання політики щодо інтеграції жінок, оскільки під час їх служби у військових конфліктах постало питання доцільності продовження Правила виключення в умовах ведення військових операцій. Проте міністр зазначив, що не бачить потреби у змінах. У звіті зазначається, що «сотні жінок-військових отримали знак бойових дій (Combat Action Badge¹⁸⁰), що говорить про те, що армія визнала бойову службу жінок незалежно від того, чи були призначені жінки відповідно до політики»¹⁸¹. Також в цьому році сержант Лей Ен Хестер, яка служила в Афганістані, стала першою військовослужбовицею, яка отримала нагороду Срібної зірки¹⁸² з часів Другої світової війни за участь у бойових діях¹⁸³.

Така політика доволі не однозначна, адже де-факто держава визнавала роль жінок та їх заслуги в веденні операцій, проте не була налаштована реформувати систему в контексті нових викликів. За оцінкою

¹⁷⁹ Ricks T. Women in COIN (II): How to do it right, FOREIGN POLICY [Електронний ресурс] / Thomas Ricks. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://ricks.foreignpolicy.com/posts/2009/10/09/womenin-coin-ii-how-to-do-it-right> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁸⁰ The Combat Action Badge recognizes soldiers who have engaged the enemy, or were engaged by the enemy during combat operation. Детальніше: <http://www.army.mil/symbols/CombatBadges/action.html> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁸¹ Kristy N. Kamarck. Women in Combat: Issues for Congress. - December 13, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R42075.pdf> (дата звернення 05.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁸² Медаль "Срібна зірка" є третьою за ступенем військовою відзнакою за хоробрість, яка присуджується військовослужбовцям.

¹⁸³ Fainaru S. Silver Stars Affirm One Unit's Mettle / Steve Fainaru. // Washington Post. – 2005.

відставного генерала-полковника Сухопутних сил Девіда Барно, який командував військами в Афганістані з 2003 по 2005 роки "підрозділам краще, якщо в них є жінки. Ви отримуєте кращий продукт, коли ви інтегруєте чоловіків і жінок у штат та коли у вас є жінки-командири»¹⁸⁴.

Незважаючи на те, що жінки були офіційно виключені з прямих наземних бойових спеціальностей, вони не були захищені від наслідків воєнних конфліктів під час служби у військових зонах. Дослідження одного медичного закладу щодо військовослужбовців активної служби під час проведення місій в Іраку та Афганістані (які дислокувались в тому закладі у 2006–2009 роках) виявило, що жінки повідомили про наступні бойові впливи: свідки вбивства - 9%, були в ситуації на межі смерті - 31%, отримали поранення у зоні війни - 7,2% та загиблі - 4%¹⁸⁵.

У іншому дослідженні, де респондентками були 54 відставні з місії в Іраку військовослужбовиці, були наступні показники впливу бойових дій: 73,5% жінок пережили ворожий вогонь особисто або з членом підрозділу, 20,8% ходили в бойові патрулі/місії, 7,5% стріляли із зброї¹⁸⁶. Це свідчить про пряму загрозу під час служби в військових операціях, що має враховувати держава, аби надати достатній рівень підтримки жінкам-військовослужбовицям. Незацікавленість у їх інтеграції спричиняє негативні наслідки для жінок як під час бойових дій, так і по поверненню. Наприклад, ветеранки зазначали, що в реаліях дуже складно знайти потрібну кількість жінок-психіатрів та реабілітологів, щоб допомогти усім ветеранкам подолати наслідки посттравматичного синдрому¹⁸⁷.

¹⁸⁴ Sending women to war. The Pentagon nears a historic decision on equality at the front lines //Time. – № 24, vol. 186. – 2015. – December 14.

¹⁸⁵ Gender differences in traumatic experiences and mental health in active duty soldiers redeployed from Iraq and Afghanistan. / Maguen, S., Luxton, D. D., Skopp, N. A., Madden, E. // Journal of Psychiatric Research. – 2012. – №46.

¹⁸⁶ Women at war: Implications for mental health. / Dutra, L, Grubbs, K., Greene, C та ін.]. // Journal of Trauma & Dissociation. – 2011. – №12. – С. 25–37.

¹⁸⁷ Parsons C. "Lioness" shows U.S. women on frontline in Iraq [Електронний ресурс] / Claudia Parsons. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.reuters.com/article/us-usa-military-lioness/lioness-shows-u-s-women-on-frontline-in-iraq-idUSN2843902720080506> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

Вже в 2016 році кількісні показники смертності та поранень жінок за роки проведення бойових операцій (2003-2016) були надзвичайно високі: 166 жінки загинули при виконанні бойових завдань та 1,033 було поранено (Додаток 5). Кількість жінок, які отримали Combat Action Badges сягнула числа більше 9000 і ще дві отримали Срібну зірку за «хоробрість в бою проти ворога США»¹⁸⁸. Ці показники показують активну участь жінок у виконанні бойових місій у військових конфліктах та їх значний внесок, який має бути оцінений державою.

Імплементация гендерного конструкту задля вирішення військових конфліктів

Наступним важливим кроком в інтеграції жінок у військові дії, стали введення гендерного конструкту в місії в Афганістані та запровадження Національного плану дій щодо Жінок, Миру та Безпеки в США.

Яскравим кейсом є діяльність 10 гірської дивізії Морської піхоти під час війни в Афганістані. 10 гірська дивізія Сухопутних військ США інтегрувала гендерну перспективу у військову операцію під час бойової місії в Кандагарі з вересня 2010 до вересня 2011. Вони використовували її на тактичному та операційному рівні для миротворчої місії та протистояння ворогам. Під час цієї операції були залучені для успішного виконання операції не лише американські військовослужбовиці, а і місцеві жінки, які живуть у зоні конфлікту. За статтею Бренді Оперман «Морська піхота США та Сухопутні війська визнали необхідність взаємодії з місцевими жінками, визнавши їх ключовими учасниками цих конфліктів»¹⁸⁹.

По-перше, важливо зазначити, що Кандагар був одним із найнестабільніших та найнебезпечніших районів в Афганістані, де

¹⁸⁸ Nora B. Battlefields and Boardrooms; Women's Leadership in the Military and the Private Sector, Center for New American Security / B. Nora, D. Barno, K. Kidder. – 2015. – С. 9.

¹⁸⁹ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 123.

базувався Талібан. Його населення активно постачало повстанців зброєю та допомогою. Також за своїми звичаями та законами цей район відзначався найбільш жорстоким поводженням з жінками. Жінки майже не мали свободи пересування, менше 10% представниць були освіченими та тут активно практикувався продаж дівчат як засіб вирішення місцевих суперечок¹⁹⁰. Тому задача введення гендерного конструкту в цьому районі Афганістану була особливо складним викликом для США.

Великою проблемою є те, що часто у такому патріархальному суспільстві жінки не мають доступу до освіти, а тому дуже важливо їх навчити основам та провести політично-просвітницьку роботу з ними. Чоловіки не дозволяють жінкам ходити на заняття до чоловіків-військових. Тому цю роботу мають робити жінки.

Проте до введення Національного плану дій все ще великою проблемою залишалась нестача тренувальних інструктажів тих жінок, які проводили роботу з місцевим населенням та відсутність активної роботи з командирами підрозділів, які мали б знати, як правильно інтегрувати ці команди в умовах виконання завдань миротворчих операцій. Нестача інформаційної роботи серед офіцерського складу військового контингенту щодо важливості введення гендерного конструкту значно послабила роль FETs¹⁹¹.

Через певні традиційні уявлення військові чоловіки мають обмежене бачення ролі жінки в афганському суспільстві. За словами Бренді Оперман «військова культура США має сліпу зону, якщо йдеться про велике значення жінки як частини конфлікту»¹⁹². Військовослужбовці США вірять, що «якщо афганська жінка має невелику свободу дій та пересування, прихована від виду інших людей, вона не залучена до конфлікту. Це наштовхує їх на думку, що тоді FETs не настільки

¹⁹⁰ Там само. – С. 124.

¹⁹¹ Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 127.

¹⁹² Там само. – С. 132.

важливі»¹⁹³. Проте це не відповідає дійсності. Яскравим прикладом є вирішення однієї важливої конфліктної ситуації в Кандагарі за допомогою залучення до перемовин афганську жінку-парламентаря. Протягом певного часу командування 10 бригади намагалось зустрітись із специфічним місцевим лідером, який не погоджувався на жодні перемовини. Культурний радник цього підрозділу запропонувала використати у ролі посередника жінку-парламентаря, яка була надзвичайно впливова в цьому районі¹⁹⁴. Важливо, що вже з 2005 року афганські жінки почали здобувати широку підтримку під час виборчих кампаній. Наприклад під час виборів більше 6 мільйонів населення Афганістану проголосували за жінок-кандидаток (Додаток 6). Це був великий прогрес для патріархального суспільства, де 68 місць із 249 займали жінки в нижній палаті парламенту, та 23 мандати з 102 отримали у верхній палаті парламенту¹⁹⁵.

Повертаючись до кейсу з залученням впливової парламентарки, по-перше, взаємодія через неї була менш загрозливою для військовослужбовців. А по-друге, місцевий лідер погодився прийняти парламентаря, оскільки вона була частиною його громади. Вона допомогла переконати його погодитись на зустріч з генерал-майором бригади і вирішити конфліктні питання разом.

Проте в армії США в 2010х роках не вистачало кваліфікованих фахівців з питання гендерної інтеграції, що не давало можливості якомога активніше використовувати потенціал такої політики.

Ситуація змінилась в 2011 році із **прийняттям Національного плану дій США щодо Жінок, Миру та Безпеки**, після десятиліття тривалості конфлікту. Він визначав жінок як «рівноцінних партнерів в попередженні конфліктів та розбудові миру в країнах, які знаходять у стані

¹⁹³ Там само. – С. 130.

¹⁹⁴ Там само.

¹⁹⁵ The U.S. War in Afghanistan 1999 – 2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

війни, насилля та небезпеки»¹⁹⁶.) У 2012 році тодішній міністр оборони Леон Панетта опублікував меморандум щодо впровадження Плану, зазначивши, що мета має вирішальне значення для нашої національної безпеки¹⁹⁷. На перших етапах було впровадження гендерного конструкту у всіх документах відомств Збройних Сил США, проте практичне втілення було повільним. Спочатку цей конструкт додали до навчального плану при проходженні тренінгів та курсів для військовослужбовців. Проте наприклад, коли НАТО офіційно організовували тренінги з питань гендеру, Міністерство оборони США відправило на них всього 16 військовослужбовців. До сих пір концепція Жінки, Мир та Безпека не втілена в навчання по підготовці до військових дій.

Питання включення гендерної перспективи в військові операції та процес розбудови миру є важливим пріоритетом держави, оскільки допоможе покращити військову ефективність на стратегічному, операційному та тактичному рівнях. Основна ціль державної політики у такому випадку - дати практичні вказівки членам цивільної та військової місії та місцевим установам щодо задоволення конкретних потреб жінок та чоловіків у постконфліктних ситуаціях¹⁹⁸. І звичайно, необхідно контролювати процес втілення цього стандарту, оскільки є вагомі докази феміністських наукових наук щодо широко розповсюдженої та серйозної проблеми сексуального насилля та експлуатації, що виникають у військових навчальних установах США на території США (див. Arrizón 2014¹⁹⁹; Cockburn, 2015²⁰⁰; Hillman, 2009²⁰¹).

¹⁹⁶ Egnell R. *Women and gender perspectives in the military: an international comparison* / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – С. 120.

¹⁹⁷ Witkowsky A. *Integrating Gender Perspectives Within the Department of Defense* / Anne Witkowsky, 2016. – (Women, peace & inclusive security). – С. 36.

¹⁹⁸ UN Gender and Peacekeeping Brochure, 2005 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/peacekeeping-brochure-0> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

¹⁹⁹ Arrizón A. 'Invisible Wars': Gendered Terrorism in the US Military and the Juárez Femicidio / Alicia Arrizón // *Gender, Globalization, and Violence: Postcolonial Conflict Zones* / Sandra Ponzanesi. – London: Routledge, 2014. – С. 177–195.

²⁰⁰ Cockburn C. *Militarism* / Cynthia Cockburn // *Gender Matters in Global Politics: A Feminist Introduction to International Relations* / Cynthia Cockburn. – London: Routledge, 2015. – С. 110–199.

²⁰¹ Hillman E. *Front and Center: Sexual violence in U.S. military law* / Elizabeth Hillman. // *Politics & Society*. – 2009. – №37. – С. 101–129.

Таким чином, кейс інтеграції жінок у військову службу в США є важливим для розуміння необхідності участі жінок у вирішенні конфліктів. Під час військових операцій в Іраку та Афганістані, попри офіційні заборони брати участь у прямих бойових діях, жінки щодня стикались з небезпекою на рівні чоловіків, оскільки не було розмежування фронту та тилу. Для виконання бойових операцій, армія США потребувала налагодження взаємодії з місцевим населенням, якісних розвідданих, кваліфікованого персоналу для патрулювання та виконання обшуків в будинках та на контрольно-пропускних пунктах. Ці проблеми змогла вирішити інтеграція жінок-військовослужбовиць, які могли виконувати завдання, недоступні чоловікам через особливості культури місцевого населення.

РОЗДІЛ 3. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ЖІНОК ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1 Державне регулювання статусу жінок-військовослужбовиць в ЗСУ

На відміну від США, де процес інтеграції жінок у військову службу був доволі повільним процесом, з кількарічними дослідженнями та поступовою політикою інтеграції гендерного конструкту, зміни в Україні щодо служби військовослужбовиць були надзвичайно пришвидшені в умовах війни. В Україні доволі сильно розвинені гендерні стереотипи в культурі, які впливають на становище жінки та чоловіка майже в усіх сферах життя. Науковиця Л. Василенко зазначає, що закони у сфері безпеки і оборони відображали ставлення до жінки як до Березини, жінки-матері²⁰². Це створювало непрофесійний образ жінки-військовослужбовця, що укорінився у свідомості українців. Тому процес інтеграції жінок у збройні структури був надзвичайно складним та підкріплювався небажанням командування приймати радикальні реформи в умовах початку збройного конфлікту.

Але процес захисту держави від російської агресії мав надзвичайно особливі характеристики на початку війни. Армія була ослаблена за часів командування попередників, в інтересах яких не було нарощування бойового потенціалу України. Тому станом на 2014 рік, коли почались активні бойові дії, утворились два унікальних явища: добровольчий та волонтерський рухи. Цей момент є надзвичайно важливим для цього дослідження, адже завдяки ним жінка могла виконувати функції захисту держави в обхід бюрократичній системі, яка була не готова приймати жінок на бойові спеціальності. Проте на практиці

²⁰² Василенко Л. Жінці в армії не місце [Електронний ресурс] / Л. Василенко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/columns/2018/01/10/228366/> (дата звернення 26.04.2020 р.). - Назва з екрана.

жінки показали свій потенціал не лише на традиційних для жінок посадах, а і на бойових, виконуючи найбільш складні та небезпечні для життя завдання на рівні з чоловіками. Це стало поштовхом до законодавчих перетворень в розширенні можливостей для жінок-військовослужбовців.

Сьогодні неможливо ігнорувати проблему інтеграції та проходження служби для жінок-військовослужбовців в Україні з огляду на те, що в країні йдуть вже сьомий рік активні бойові дії та є значні тенденції в кількісному зростанні жінок у особовому складі ЗСУ. Статистична інформація може бути спотворена через величезні проблеми обліку військовослужбовців на перших етапах війни. Показники не враховують не весь процент участі жінок в бойових діях у складі добровольчих батальйонів, адже на початку війни становлення армії відбувалось у досить стихійних умовах.

За інформацією з виступів речників та керівного складу військових інституцій України, а також повідомлення прес-служб Міністерства оборони, Генштабу України, Головного управління персоналом Генштабу можна отримати такі дані щодо кількості жінок на військовій службі у період з 2015 по 2019 роки:

Роки	Всього проходять службу в ЗСУ (тис.)	Працівники ЗСУ (тис.)	Військо-вослужбовці (тис.)	Офіцерські посади (тис.)	Відзначені нагородами (тис.)	Мають статус УБД (тис.)
2014	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня
2015 ²⁰³	45 тис.	30,5 тис.	14,500 тис.	2 тис.	611(МОУ),32 державними	1 тис.
2016 ²⁰⁴	49552 тис.	32405 тис.	17147 тис.	2092 тис.	Не відомо	Понад 2 тис.
2017 ²⁰⁵	55629 тис.	31331 або 32,5 тис.	24298 тис.	2916 за ВРУ або 3,2 тис. за МОУ	107 державними	2 тис.
2018 ²⁰⁶	Понад 55 тис.	31 тис.	Понад 24 тис.	Більше 3 тис.	116 державними	7 тис.
2019 ²⁰⁷	Інформація відсутня	Інформація відсутня	27597 тис.	3767 тис., з них старші офіцери – 949	166 державними	9916 тис.

Таблиця 1. Кількісні показники служби жінок в ЗСУ в 2014-2018

роках.

Також за останніми даними Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України

²⁰³ Майже тисяча українок взяли участь в АТО // УНІАН, 9 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/war/1147650-mayje-tisyacha-jinokviyskovoslujbovtziv-vzyali-uchast-v-ato.html> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁰⁴ Українок дедалі більше приваблює... військо // Народний фронт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://na.mil.gov.ua/33948-ukrainok-dedali-bilshe-privablyuye-vijsko> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁰⁵ Профіль Facebook Степан Полторак. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/generalpoltorak/posts/853123321522672> (дата звернення 26.05.2018 р.). – Назва з екрана.

²⁰⁶ Міністерство оборони України забезпечує рівність прав та можливостей жінок та чоловіків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/03/05/ministerstvo-oboroni-ukraini-zabezpechue-rivnist-prav-ta-mozhливостей-zhinok-ta-cholovikiv/> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁰⁷ <https://www.mil.gov.ua/news/2019/09/17/kilkist-zhinok-u-nashomu-vijsku-za-desyat-rokiv-zbilshilas-u-15-raziv/>

станом на 10 лютого 2020 року в Україні нараховується 16 134 жінок зі статусом учасника бойових дій.

Державне регулювання антидискримінаційної політики та прав жінок-військовослужбовців в Україні забезпечується двома блоками нормативних документів.

1. Міжнародні: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Цілі розвитку тисячоліття ООН, Національний план дій щодо Жінок, Миру та Безпеки.

2. Національні:

– конституційно-правові акти: Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV в редакції від 30.05.2014 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Державною програмою забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року²⁰⁸;

– нормативно-правові акти військових інституцій.

На національному рівні Конституція України у Розділі II Статті 24 гарантує громадянам рівні конституційні права і свободи, «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»²⁰⁹. Також за цією ж статтею Конституції рівність між обома статями забезпечується «наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством»²¹⁰.

²⁰⁸ Марценюк Т. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження) / за заг. ред. Тамари Марценюк. – К.: ФОП Клименко, 2016. – С. 4.

²⁰⁹ Конституція України. – Суми: ТОВ «ВВП Нотіс», 2015. – 48 с.

²¹⁰ Там само.

Закон України № 5207-VI від 06.09.2012 в редакції 30.05.2014 “Про засади запобігання та протидії дискримінації” передбачає широкий список форм дискримінації, серед яких окрім прямої дискримінації є ще «утиск». У пункті 7 статті 1 “утиск” визначається як «небажану для особи та/або групи осіб поведінку, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери»²¹¹. Цей пункт повністю ігнорується сучасними реаліями у зоні бойових дій щодо жінок. Але основною проблемою є те, що закон не містить формулювання покарання за його порушення і тому неможливо притягнути людину до відповідальності за його дії. Стаття 16 передбачає, що особи, які вчинили порушення, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність. Проте Цивільний кодекс, Кодекс про адміністративні правопорушення не містять положень, що забороняють дискримінацію, а отже важко в суді визначити яка відповідальність настає у кожному конкретному випадку²¹².

Дискримінаційні дії можуть бути або негативними, або позитивними. “Позитивні дії” визначаються у пункті 5 статті 1 як «спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну, об’єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях для особи та/або групи осіб реалізовувати на рівних підставах права і свободи, надані їм Конституцією і законами України»²¹³.

Тут виникає проблема підходу до позитивних дій, адже вони можуть визначатись такими, що порушують принцип рівності. Закон визначає, що є пункти, за якими позитивні дії її виправданими.

²¹¹ Закон України № 5207-VI від 06.09.2012 в редакції 30.05.2014 “Про засади запобігання та протидії дискримінації”. – Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013. – № 32. – С. 412.

²¹² На межі: Вирішення проблем дискримінації та нерівності в Україні /The Equal Rights Trust Country Report Series. - Лондон, 2015. – С.287.

²¹³ Закон України № 5207-VI від 06.09.2012 в редакції 30.05.2014 “Про засади запобігання та протидії дискримінації”. – Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013. – № 32. – С. 412.

У Законі України від 08.09.2005 № 2866-IV в редакції від 30.05.2014 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» зазначається, що державна політика має бути спрямована на «утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків»²¹⁴. Але на практиці цей закон не має механізмів реалізації політики гендерної рівності, не прописано відповідальності за порушення закону, тому він вважається більше декларативним²¹⁵.

Поруч з тим, важливо, що починаючи з 2016 року, держава робить позитивні кроки у реформуванні законодавства стосовно служби жінок-військовослужбовиць, визнаючи їх внесок у боротьбу із збройною агресією Росії.

Першим наказом, який регулював доступ жінок-військовослужбовців до військово-облікових спеціальностей, був Тимчасовий перелік штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу із урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад, затверджений наказом Міністра оборони України від 27.05.2014 № 337. Із 999 штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу жінки обіймали всього 230, і то це в більшості випадків медичні, логістичні, небойові, обслуговуючі спеціальності або із виключеннями із тих родів військ, які вважаються найвимогливішими до підготовки в Україні. Наприклад: артист різних категорій, архіваріус, бібліотекар, бухгалтер, баталер (крім кораблів і суден), відповідальний секретар, головна медична сестра, дезінфектор, дешифрувальник,

²¹⁴ Закон України № 2866-IV від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²¹⁵ Марценюк Т. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження) / за заг. ред. Тамари Марценюк. – К.: ФОП Клименко, 2016. – 80 с.

диспетчер, діловод, друкар, комірник, кравець, кресляр, медична сестра, метеоролог, музикант, начальник господарчої частини, їдальні тощо, парашутист-укладальник парашутів, пекар, перукар, поштар, радист, телефоніст, фармацевт, фельдшер, художник, швець та інші²¹⁶.

Проблеми з державним регулюванням призводять до такого серйозного наслідку, як неможливість офіційного оформлення, пільги, юридичний статус учасниці бойових дій. Оскільки формально жінки займають посаду швачки, то вони не мають можливості отримати пакет соціальних послуг військовослужбовця, який надається за бойові заслуги. А це дуже важливо в контексті рівних можливостей, оскільки жінки знаходяться в тих самих ризикованих умовах, виконують однакову роботу, але не мають економічних та соціальних гарантій.

Ситуація почала кардинально змінюватись у 2016 року, коли завдяки тиску громадськості та правового руху «Невидимий батальйон» був прийнятий Наказ Міністерства оборони України №292 від 03.03.16 «Про затвердження змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців». За його положеннями було розширено доступ жінок до 63 посад, і тепер жінка могла займати 293 посади. До списку додалися наступні ВОС:

– з обмеженням долучення до високомобільних десантних військ:

водій, гранатометник, далекомірник, звукометрист, інспектор з безпеки дорожнього руху, командир бойової машини піхоти, командир відділення, командир гранатомета, командир міномета, кулеметник, механік-водій, мінометник, навідник, навідник-оператор, номер обслуги,

²¹⁶ Наказ Міністерства оборони України № 337 від 27.05.2014 «Про затвердження Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу із урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0600-14> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

помічник гранатометника, радіотелефоніст, розвідник, стрілець-снайпер, снайпер і тд. У цьому списку розширились вертикальні можливості: стати не просто водієм, а старшим водієм і тд.

– усі ВОС: вожатий службових собак, дресирувальник, заступник командира розвідувальної групи (військових частин спеціального спизначення), заступник начальника Центру підготовки сержантського складу, інструктор (по роботі з військовослужбовцями військової служби за контрактом), інструктор (кулінар, ветеринарний, пошукової собаки, технічних засобів охоронної сигналізації, з тактичної медицини), лаборант, начальник відділу (в апараті головних старшин Генерального штабу Збройних Сил України, виду Збройних Сил України (крім Військово-Морських Сил Збройних Сил України), оперативного командування), начальник групи (в апараті головних старшин корпусу, повітряного командування), начальник диспетчерського пункту, начальник дільниці, оператор і тд²¹⁷²¹⁸.

Однак попри перший етап інтеграції до бойових спеціальностей, це все ще був низький рівень, оскільки близько 2/3 з них залишались закритими. Також у цих змінах були проблеми з доступу жінок до офіцерських посад, що заважало кар'єрним можливостями жінок. Офіцерські звання вважаються такими, де відбувається прийняття рішень, де планується хід бойових дій, і виключаючи жінку з них, збройні сили втрачають додатковий потенціал талантів, та обмежують права на рівні можливості у військовій справі. Це впливає і на можливості реалізації свого потенціалу військовослужбовицями, і на зарплатню. Ще в Наказі були обмеження «крім кораблів і суден», «крім високомобільних десантних військ», «тільки для навчальних підрозділів». За словами офіцера Управління правового забезпечення «Військовослужбовці-жінки

²¹⁷ Наказ Міністерства оборони №292 від 03.06.2016 «Про затвердження змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0880-16> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²¹⁸ Костюченко І. І. Взаємодія держави та жінок-військовослужбовців в АТО: виклики та перспективи. Бакалаврська робота. – Київ. – 2018.

можуть призначатися на всі посади, крім тих, до яких є особливі вимоги законодавства щодо охорони праці, пов'язаних з охороною репродуктивного здоров'я, а саме: посад, роботи на яких пов'язані із використанням вибухових, отруйних речовин, водолазними роботами, роботами, пов'язаними із безпосереднім гасінням пожеж; посад на підводних човнах та надводних кораблях (крім посад медичного та морально-психологічного забезпечення); окремих посад у підрозділах спеціального призначення»²¹⁹.

У 2016 році ще був прийнятий один надзвичайно важливий документ, про який вже було зазначено в перших двох розділах: Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2020 року, у якому чітко прописувались заходи, терміни і виконавці.

Україна стала першою країною у світі, де такий документ ухвалено під час збройного конфлікту, який ще триває. За його положеннями має відбутись «розширення представництва жінок у секторі безпеки та оборони, силових структурах шляхом впровадження позитивних дій з використанням міжнародного досвіду»²²⁰. А також передбачено, що «частка жінок на керівних посадах у секторі безпеки, оборони і в силових структурах до 2020 року має зрости до 10 %»²²¹. Проте цей План був неузгодженим з Стратегічним оборонним бюлетенем, у якому немає положень, що стосуються категорії гендерної рівності.

²¹⁹ Для жінок у Збройних Силах України доступні у тому числі так звані «бойові» спеціальності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/03/07/dlya-zhinok-u-zbrojnih-silah-ukraini-dostupni-u-tomu-chisli-tak-zvani-bojovi-speczialnosti/> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²²⁰ Розпорядження Кабінету Міністрів України// План № 113 від 24.02.2016 «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, [...] [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80/con%20v> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²²¹ Гриценко Г. П'ять років після Євромайдану: феміністичні підсумки 2014–2019 років [Електронний ресурс] / Ганна Гриценко. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/p-yat-rokiv-pislya-evromaidanu-feministichni-pidsumki-2014-2019-rokiv-1341304.html?fbclid=IwAR0PZIDIRr1kzP7K0bJ89Kp8GwOrF5pnSeOTvucHr4Ingr2DXKbZcseY-gE> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

У 2017 році відбулись певні покращення щодо доступу до військових посад Міністерством оборони та зняття обмежень в нормативно-правових актів, які регулюють антидискримінаційні та трудові відносини Міністерством охорони здоров'я. За 2017 рік було внесено декілька змін до «Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад», у результаті яких було знято обмеження ще з десятків ВОС: Наказ Міністерства оборони України 20.10.2017 № 541 «Про затвердження Змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців»²²²; Наказ Міноборони України від 12.06.2017 № 318 "Про затвердження Зміни до Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад"²²³ та Наказ Міністерства оборони України від 12.03.2018 № 111 «Про тимчасовий перелік штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад»²²⁴.

²²² Наказ Міністерства оборони України № 541 від 20.10.2017 «Про затвердження Змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців». - Офіційний вісник України, 15.12.2017. - № 98.

²²³ Наказ Міноборони України № 318 від 12.06.2017 "Про затвердження Зміни до Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад". - Офіційний вісник України від 21.07.2017 - № 57. - С. 128.

²²⁴ Наказ Міністерства оборони України № 111 від 12.03.2018 «Про тимчасовий перелік штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0382-18> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

Станом на 2017 рік в Україні було заборонено для жінок понад 500 професій і спеціальностей за Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 256 від 29.12.1993 «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці» та Законом України «Про охорону праці» було затверджено граничні норми підймання і переміщення важких речей жінками. Це дискримінувало жінок і в військовій сфері, адже за словами майора і экс-радниці із гендерних питань Міністра оборони Наталії Дубчак «закон забороняв жінкам працювати з вибухонебезпечними предметами, на посаду, наприклад, мінера, сапера, жінку не можна призначити» та спецпідрозділи, такі як десантні війська теж закриті для жінок, бо за визначенням мають статус підрозділів швидкого реагування, а отже безпосередньо беруть участь у військових діях²²⁵. Ситуація змінилась з набуттям чинності Наказу МОЗ України №1254 від 13 жовтня 2017 року «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 року № 256»²²⁶, а отже 450 посад стали доступними для українок. Ірина Сулова, депутатка Верховної Ради України VIII скликання, зазначила, що «скасування наказу мусить стати першим кроком на шляху до недискримінації жінок у трудових відносинах»²²⁷.

У 2017 році у Верховній Раді України також з'явилося аж два законопроекти щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у оборонній сфері: Проект Закону 6171 від 10.03.2017 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері воєнної безпеки і оборони), який було повернуто на доопрацювання ініціатору внесення та

²²⁵ Марценюк Т. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження) / за заг. ред. Тамари Марценюк. – К.: ФОП Клименко, 2016. – 80 с.

²²⁶ МОЗ скасував документ щодо професійної дискримінації жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moz.gov.ua/article/news/moz-skasuvav-dokument-schodo-profesijnoi-diskriminacii-zhinok> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²²⁷ Профіль Facebook Ірина Сулова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/ir.suslova/posts/1812471818794311> (дата звернення 04.06.2018 р.). – Назва з екрана.

Проект Закону 6109 від 21.02.2017 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях», який було прийнято в першому читанні у першому читанні попри висновок Головного науково-експертного управління, що законопроект доцільно повернути суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання. Головною метою цього закону є можливість «сприяти утвердженню гендерної рівності у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також протидіяти дискримінації за ознакою статі у сфері безпеки і оборони»²²⁸. До цього закону у жінок була виключена можливість отримати вищі військові звання. А також, за чинним законодавством чоловіки мали більше зобов'язань на службі, аніж жінки, що було несправедливим по відношенню до них. Зміни в законодавстві щодо регулювання питання інтеграції жінок військовослужбовців були наступними:

- виключено Пункт 269 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, у якому жінка звільнялась від несення добового наряду та призначалась на чергування лише «у разі потреби»;

- збільшено граничний вік укладання контракту, який до законопроекту становив до 40 років на відміну від чоловіків, які могли залежно від звання проходити військову службу до 65 років (це ліквідувало розрив в 20 років між чоловіками та жінками у проходженні служби, який не дозволяв жінкам отримати високі звання через низький граничний вік служби та за яким жінки отримували набагато нижчу пенсію (вона залежить від військового звання));

²²⁸ Пояснювальна записка// Законопроект № 6109 від 21.02.2017 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61190 (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

- та граничний вік служби в запасі, який раніше становив 50 років для жінок (до цього законопроекту жінкам на відміну від чоловіків не враховувалось присвоєне їм військове звання);
- виключено положення про зарахування в запас тільки другої категорії для жінок, навіть якщо вони здобули військово-облікову спеціальність на рівні з чоловіками;
- жінки зобов'язуються проходити військові збори, як і чоловіки (за виключенням вагітних військовозобов'язаних);
- внесення до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу принцип проходження військової служби на рівних засадах з чоловіками (за винятком випадків, передбачених законом), що включав і отримання доступу до всіх посад²²⁹.

Введення такого законопроекту в дію було надзвичайно важливим кроком в сучасних умовах становлення нової професійної армії, де існують як і значні обмеження для військовослужбовиць в армії, так і навпаки, на них накладається менше обов'язків у порівнянні з чоловіками. Цей закон сприяв інтеграції жінок у вирішення військових конфліктів. Проте одночасно цей закон має і певні обмеження та проблеми²³⁰, так як є висока вірогідність, що нові положення в законодавстві будуть декларативними, оскільки на нижчих рівнях (у військових підрозділах та у військкоматах) все одно будуть створюватись штучні перепони на шляху проходження військової служби і не буде належно забезпечено принципи гендерної рівності через відсутність у законодавстві чіткого розділення суб'єктів їх реалізації та відповідальності за їх невиконання.

²²⁹ Костюченко І. І. Взаємодія держави та жінок-військовослужбовців в АТО: виклики та перспективи. Бакалаврська робота. – Київ. – 2018.

²³⁰ Висновок Головного науково-експертного управління 02.06.2017// Законопроект № 6109 від 21.02.2017 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61190 (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

Наступним надзвичайно важливим кроком інтеграції жінок у військову службу стало відкриття їм доступу до військової освіти. У 2018 році введено в дію План по реалізації дотримання гендерних питань у військовій сфері, положення якого стосуються забезпечення навчання жінок у всіх вищих військових навчальних закладах. Рівні можливості у сфері вищої освіти є тим фактором, за яким жінки мають отримати достатній рівень підготовки, щоб бути конкурентноспроможними чоловікам та мати достатні навички, щоб вміти захистити себе у ході виконання бойових дій та нанести якомога більше ураження противнику.

За Стратегією упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» очікується поступове комплексне уведення принципів гендерної рівності та недискримінації до всіх нормативно-правових документів освітньої сфери та системне впровадження гендерночутливої мови до документообігу у сфері освіти²³¹. Позитивними напрямками гендерної політики у військовій освіті є проведення семінарів та тренінгів з гендерної освіти.

Але найбільшим досягненням у сфері забезпечення військової освіти стало відкриття у 2019 році для жінок можливості вступу у Київський військовий ліцей імені Івана Богуна. Також в Національну академію сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного вперше змогли набрати жінок на спеціальності командирів механізованих підрозділів, ракетних військ і артилерії, інженерних військ тощо. Дівчата становлять 1/9 випускників цього військового закладу²³². У Харківський військовий інститут танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» в 2019 році вперше вступили дівчата на спеціальність танкістів.

²³¹ Освіта: гендерний вимір - Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/.../proekt-gendernoyi-strategiyi.doc> (дата звернення 23.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²³² Кількість жінок у нашому війську за десять років збільшилась у 15 разів [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.mil.gov.ua/news/2019/09/17/kilkist-zhinok-u-nashomu-vijsku-za-desyat-rokiv-zbilshilas-u-15-raziv/> (дата звернення 23.05.2020 р.). – Назва з екрана.

Хоча на законодавчому рівні кожного року існує прогрес у реформуванні питання інтеграції жінок у військовій службі, на практиці ці зміни часто залишаються лише декларативними, і військові частини та військкомати обмежують жінок в їх можливостях. За словами Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Іванни Климпуш-Цинцадзе, є досі серйозна проблема, яка заважає ефективному просуванню гендерної політики в Україні – бюрократичний опір²³³. В українських реаліях було декілька прецедентів, які повністю суперечать заявленому курсу держави «на дотримання гендерної рівності» і стосуються вони заборони або обмеження служби жінок за контрактом, про яких відомо мінімальній кількості аудиторії.

Це був Наказ Міністерства оборони № 1314/61/2644_вк від 04.12.2015 командирам військових частин «починаючи з 04.12.2015 призупинити прийом на військову службу за контрактом, а в подальшому і призов по мобілізації жінок до військових частин оперативного командування» (Додаток 7). Цю інформацію було поширено у Фейсбуці парамедиком Оленою Шарговською, яка зазначила: «Мене це обурило, я поширила фото Наказу в Фейсбук, Наказ скасували, але взагалі мене непокоїть той факт, що такі інциденти взагалі можуть бути. Наша цивілізація вже досягла того рівня, що жінка і чоловік мають вибирати самі, чи потянуть вони цю роботу чи ні»²³⁴. Відповіддю на такі дії влади став “Марш невидимого батальйону” (акція, що мала на меті переосмислення ставлення керівництва Міністерства Оборони та Генштабу до прийняття жінок на армійську службу). Після цього заходу заборону було скасовано.

Ще одним прецедентом, який був опублікований на сторінці в Facebook Марією Берлінською, але без уточнення номеру підзаконного

²³³ Міноборони чинить опір впровадженню держполітики забезпечення гендерної рівності - Климпуш-Цинцадзе [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/489705.html> дата звернення 23.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²³⁴ Жінки на війні - Невигадані історії // 5 канал, 6 березня 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=qizoizhT4i8> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

акту. Це був наказ тимчасово виконуючого обов'язки начальника штабу – першого заступника командувача військ оперативного командування «Захід», за яким наприкінці 2015 та на початку 2016 було наказано командирам військових частин, військовим комісарам «обмежити набір на військову службу за контрактом жінок-військовослужбовців до окремого розпорядження, а у випадку крайньої необхідності питання прийому на контракт цієї категорії військовослужбовців узгоджувати з відповідними посадовими особами за підпорядкованістю» (Додаток 8). Отже такого роду наказ, по-перше, свідчить про те, що держава сприймає жінок військових як «окрему категорії військовослужбовців», а не як рівну чоловіку частину армії, а по-друге, що зазначені пріоритети впровадження гендерної політики в ЗСУ на ланках військових частин та військкоматів на практиці не реалізувались, а навпаки, показували регрес.

Це не єдині негативні тенденції, які існують в питанні взаємодії держави та жінок військовослужбовців. Важливими викликами сьогоденної гендерної політики є:

- доступ військовослужбовиць до освіти;
- доступ до військово-облікових спеціальностей;
- доступ до прийняття стратегічних рішень;
- проблеми побутового забезпечення;
- неурегульованість законодавства з питань материнства військовослужбовиць;
- сприйняття ролі жінки як учасниці бойових дій в АТО;
- оформлення військових документів²³⁵.

²³⁵ Костюченко І. І. Взаємодія держави та жінок-військовослужбовців в АТО: виклики та перспективи. Бакалаврська робота. – Київ. – 2018.

3.2 Служба жінок в АТО у бойових ролях як приклад важливого внеску в вирішення російсько-української війни

Питання залученості жінок у вирішення війни на Сході України формувалось в контексті непередбачуваної агресії російської Федерації та необхідності вживати термінові дії з питання оборони України. З'явилась нагальна потреба в людях, які займалися б військовою справою задля вирішення збройного конфлікту. Цю роль почали виконувати жінки, які стали на захист Батьківщини під час прямої небезпеки її територіальній цілісності. Своїми діями вони доказали, що можуть бути рівноцінними учасницями вирішення гібридної війни.

Оскільки з початку російсько-української війни держава не відслідковувала тенденції інтеграції жінок у військову службу, то для кращого розуміння практичного внеску військовослужбовць у військові конфлікти було обрано збір емпіричних даних інтерв'ю військовослужбовиць в засобах масової інформації; книги «Дівчата зрізають коси» Євгенії Подобної²³⁶, дані зі сторінок в соцмережах самих військовослужбовиць та жіночого руху «Невидимий батальйон».

У 2014 році з початком воєнних дій в ОРДЛО, інтеграція жінок у Збройні Сили України була на дуже низькому рівні. Офіційна політика держави обмежувала можливості жінок вступати на військову службу з метою виконання бойових дій в АТО, а тому вони вибирали інші шляхи, щоб потрапити на фронт. Такими варіантами була служба в добровольчих батальйонах, де жінкам дозволялось виконувати бойові завдання незалежно від офіційної політики держави. Найбільш лояльними до жінок були добробати «Донбас», «Айдар», українська добровольча армія, ДУК «Правий сектор», «Золоті ворота», «Карпатська Січ»²³⁷. Проте через

²³⁶ Проект Українського інституту національної пам'яті, де воєнна кореспондентка збрала інтерв'ю 25 військовослужбовиць в книгу. У ній ми можемо знайти дані, які підтверджують внесок жінок у протидію російській агресії.

²³⁷ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 333.

суспільні уявлення про роль жінки, їм теж було певний час важко інтегруватись в ці формування. І лише з часом, коли вони доводили свій професіоналізм, вони могли почувати себе частиною колективної ідентичності. Ось як снайперка Аміна Окуєва описує цю ситуацію: «На початку війни, наприклад, жінці, щоб потрапити на фронт, потрібно було дуже постаратися. Треба було доводити безпосередньому, а іноді й вищому командуванню, серйозність своїх намірів. У добробатах було простіше, але теж лише на перший погляд. Наприклад, у нашому офіційному «емведешному» добробаті (Київ-2) на момент першої ротації в зону АТО було оформлено, якщо не помиляюся, близько десяти жінок, але на першу ротацію взяли з них тільки мене. Насправді на першій ротації мені теж не було особливо чим похвалитися – здебільшого мені діставалися внутрішні наряди, а бойових виїздів було всього декілька за більш ніж місяць»²³⁸.

У випадку вступу на службу Марії Берлінської, керівниці «Центру підтримки аеророзвідки», її досвід був схожим, оскільки лише «Айдар» прийняв її на службу. У батальйоні була гостра нестача професіоналів, які б могли взяти на себе управління безпілотником, і тому їм були необхідні розумні військовослужбовці, які б взяли на себе цю місію.

3.2.1 Основні причини інтеграції жінок на військову службу в зоні АТО/ООС

1) Спроможність жінок виконувати завдання у бойових умовах

За шість років військовослужбовиці доказали, що можуть брати участь у бойових діях на будь-якій спеціальності: розвідниці, снайпери, гранатометниці, стрілки, кулеметниці, штурмовики, сапери, командири бойових машина та командири підрозділів і тд.

Такими прикладами є:

²³⁸ Сампан І. Так, я жінка. Заберіть мене до війська! [Електронний ресурс] / Ірина Сампан. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.112.ua/statji/tak-ia-zhinka-zaberit-mene-v-armiiu-401110.html> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

- Катерина Нікітенко – перша жінка в ЗСУ, яка пройшла підготовку та здобула водолазну кваліфікацію. «У свої 19 років вона пройшла шлях від матроса до старшини першої статті та здобула перемогу на цьогорічних всеукраїнських змаганнях з акватлону (єдиноборства під водою)»²³⁹.

- Аліна Демченко – в 17річному віці вступила на службу в добровольчий батальйон “Айдар” і за шість років бойових дій Аліна пройшла шлях від штурмовика до розвідниці.

- Яна Червона – кулеметниця 46-го окремого батальйону спеціального призначення «Донбас-Україна», яка виконувала бойові завдання «на нулі» ще під час оборони на Світлодарській дузі. Загинула в 2019 році при виконанні бойового завдання.

- Ольга Прищепка – головний сержант інженерного взводу однієї з бригад ЗСУ, яка є єдиною жінкою-сапером у своєму батальйоні. «Ольга уже п'ятий рік розмінює Донбас від ворожих снарядів та мін. Щодня ризикує власним життям не менше, ніж колись з бойовими побратимами під обстрілами на передній лінії»²⁴⁰.

- Олена Кукла – командир взводу. «Згодом всі зрозуміли, що я добре роблю свою роботу, і, мабуть, місяців через чотири мене призначили на посаду командира відділення – отже, своєю працею мені довелося довести, що я можу служити не гірше за чоловіків...Якось комбат сказав мені, що ти зламала мої стереотипи – бо до тепер жінка і командир були несумісними речами для мене. В цілому майже рік я виконувала обов'язки, а в кінці 2018 року мене офіційно призначили командиром взводу»²⁴¹.

²³⁹ Допис Facebook [Електронний ресурс] // Невидимий Батальйон / Invisible Battalion. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/InvisibleBattalion/posts/872869393217714> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁴⁰ Ця жінка вже майже 5 років розмінює Донбас [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.mil.gov.ua/diyalnist/genderni-pitannya-u-sferi-bezpeki/czya-zhinka-vzhe-majzhe-5-rokiv-rozminovue-donbas.html?fbclid=IwAR1uGh8ccRnww8WAZJQ_EIawRuW9QdjpCm-o64ieqh9ctL5m6F8q7U6ERiI (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁴¹ Командир взводу Олена Кукла: "Володя помер 7 вересня у наше свято, на День розвідника, а я стала двічі вдовою" [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://m.censor.net.ua/ua/resonance/3125966/komandyr_vzvodu_olena_kukla_volodya_pomer_7_veresnya_u_

- Вікторія Дворецька - перша жінка-командир механізованого підрозділу ЗСУ, за командування якої у її підрозділі не було жодного загиблого. «Мене поставили т.в.о. командира диверсійно-розвідувальної роти... У мене останні 1,8 року служби була ціла рота. За цей час мого командування жодного загиблого не було. Я щаслива, що мені вдалося вивести звідти хлопців без втрат. Я дуже за них боялась, тому була дуже сувора. Може, і перегинала з дисципліною....І я, будучи банщицею формально, командувала ротою розвідки. Приїжджаєш отримувати завдання на роту, а сама за посадою банщиця...У перший місяць я здається взагалі не спала. Цілодобово перевіряла всі позиції, поки все не налагодилось, устаканилось»²⁴².

- Андріана Сусак - штурмовик, яка брала участь у визволенні більше 10 населених пунктів: Металіст, Райгородок, Хрестове, Георгіївка, деблокування Луганського аеропорту, Лугутине, штурм Хрящуватого, Щастя, Золоте і тд. Офіційна посада військовослужбовиці – швачка. «На війні я тягала на собі стільки ж кілограмів, як і чоловіки. Але для того, щоб вони перестали сприймати жінку як тягар, з ними теж мала відбутись певна трансформація. На те, щоб остаточно закрити питання «жінки в батальйоні», в мене особисто пішло два боя, в яких я брала участь — звільнення Щастя і штурм Металіста. Після цього зникла назавжди фраза «сьогодні операція складна, тому Андріана не йде»²⁴³.

- Ляна Кромбет – стрілець, яка рік була на посаді діловода, виконуючи бойові завдання на виїздах на рівні з рештою бійців.

- Людмила Калініна – командир розвідроти, яка брала участь в прориві з Іловайського котла, де отримала важке поранення і була в полоні

nashe_svyato_na_den_rozvidnyka_a_ya_stala_dvichi?fbclid=IwAR0uz3xbIW_UUBIY0IOEKGNN-AXi3KcbDnvgMijwZccM3NU6QxrcmPNFS_o (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁴² Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 46-59.

²⁴³ Власова А. Сестри по зброї: українські бійчині — про сексизм в армії, права жінок та 8 березня [Електронний ресурс] / А. Власова, В. Курчинська // Громадське. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/sestri-po-zbroyi-ukrayinski-bijchini-pro-seksizm-u-armiyi-prava-zhinok-ta-8-bereznya>.

російських військових. «Оголосили «зелений коридор». Колону розвідки на «Нісані» очолювала Людмила»²⁴⁴. Також військовослужбовиця брала участь у штурмі Попасної, Первомайська, Ясинуватої, Горлівки, Спартака, Іловайська. «День незалежності в Іловайську запам'ятали надовго – це був страшній обстріл, ми з погребя не вилазили. Були «герої», які приїжджали на день-два і лякались, і тікали. А тепер кричать на все горло, що вони – герої Іловайська», - говорить Людмила у інтерв'ю для Євгенії Подобної²⁴⁵. Ця цитата яскраво протиставляє уявленням суспільства про героїзм всіх чоловіків, і ставить питання про повагу до військовослужбовців залежно від їх бойових заслуг та діяльності у під час військового конфлікту.

- Юлія Паєвська – засновниця евакуаційно-медичного добровольчого підрозділу «Ангели Тайри». За п'ять років перебування на Сході парамедик врятувала понад 500 життів в червоних зонах і понад 8000 осіб навчила тактичній медицині, які виконують завдання у бойових підрозділах та допомагають цивільним, які живуть у «сірій» та «червоних» зонах²⁴⁶.

- Олена Білозерська – впродовж активної фази війни була снайперкою, сьогодні вона командир взводу у самохідній артилерійській батареї. «Цілком до мене як до рівної почали ставитись, коли я вже першого сепара встріли і коли побачили мою абсолютну холонокровність у бою»²⁴⁷. У медіа можна часто зустріти героїчну історію за її участі, коли вона ліквідувала за вечір одразу 3 сепаратистів: «Після того випадку на День

²⁴⁴ Ларченко Ю. Людмила Калініна: Жінка – стержень в усьому. І як це не дивно звучить – й на війні теж [Електронний ресурс] / Юлія Ларченко. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://petropavlivka.city/read/longread/67692/lyudmila-kalinina-zhinka-sterzhen-v-usomu-i-yak-ce-ne-divno-zvuchit-j-na-vijni-tezh> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁴⁵ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 118-137.

²⁴⁶ Кесарчук Л. Юлія Паєвська — єдина жінка, яка потрапила до збірної України на Ігри Нескорених-2020 [Електронний ресурс] / Леся Кесарчук. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/zalizna-muzhnist-tayry?fbclid=IwAR3AuJ9saAREXg8BO4GOIGtMil7-eosAWbjweHybGPCz-4d6uBoWETU4WUo> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁴⁷ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 26-45.

Незалежності на мене почали полювати. Переполох був серйозний»²⁴⁸. Олена Білозерська у червні 2019 року пододала кількакілометрову смугу перешкод і отримала право носіння берета морського піхотинця²⁴⁹, що свідчить про її відповідність нормам професіоналізму військовослужбовця. Також військовослужбовиця ділиться досвідом проблем інтеграції у бойових діях, які вона вирішувала доказом своєї кваліфікації та сили волі: «один представник командування був дуже проти мого призначення – саме через те, що я жінка. Але, поспілкувавшись зі мною, він змінив свою думку»²⁵⁰. У книзі «Дівчата зрізають коси» описана ще одна ситуація, де їй було погано під час першого бойового виходу, бо Олена отруїлась, але вона все одно пішла на бойове завдання через страх втратити довіру побратимів: «А жінці важко добитись у командирів, щоб її брали на бойові виходи разом із чоловіками. Раз покажеш слабкість – і все. Я цього дуже боялась»²⁵¹.

- Майя Москвич – військовослужбовиця, яка після демобілізації 2018 року виборола золоті медалі в індивідуальному і командному заліку на ветеранських змаганнях «Ігри нескорених», що відбувалися в Австралії²⁵².

- Оксана Якубова - заступник командира батальйону в ЗСУ. «Багато хто не розумів, як це – жінка командує чоловіками.....велику роль

²⁴⁸ Абрамов В. Олена Білозерська: Командири намагаються не пускати жінок на «нуль». Загибель будь-якого бійця – горе. Смерть жінки – подвійна трагедія, особливо, якщо вона мати [Електронний ресурс] / Влад Абрамов // Unian. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/war/10717158-olena-bilozerska-komandiri-namagayutsya-ne-puskati-zhinok-na-nul-zagibel-bud-yakogo-biytsya-gore-smert-zhinki-podviyna-tragediya-osobливо-yakshcho-vona-mati.html?fbclid=IwAR0j121jGmZTH2eQIUei1rxVwBYrE263k-JU2Vq41J1BMXtZNgRbLqXC47Q> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁴⁹ Професія військовослужбовиця: про права жінок у лавах Збройних сил України [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://kolo.news/category/suspilstvo/15118> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁵⁰ Абрамов В. Олена Білозерська: Командири намагаються не пускати жінок на «нуль». Загибель будь-якого бійця – горе. Смерть жінки – подвійна трагедія, особливо, якщо вона мати [Електронний ресурс] / Влад Абрамов // Unian. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/war/10717158-olena-bilozerska-komandiri-namagayutsya-ne-puskati-zhinok-na-nul-zagibel-bud-yakogo-biytsya-gore-smert-zhinki-podviyna-tragediya-osobливо-yakshcho-vona-mati.html?fbclid=IwAR0j121jGmZTH2eQIUei1rxVwBYrE263k-JU2Vq41J1BMXtZNgRbLqXC47Q> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁵¹ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018.

²⁵² Гриценко Г. Як жінки змінили українську армію [Електронний ресурс] / Ганна Гриценко. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/yak-zhinki-zminili-ukrainsku-armiyu-1341190.html> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

відіграло те, що вони бачили, що про них щиро турбуються. Хлопці побачили, що я не ховаюсь по штабах, і почали мене поважати»²⁵³.

- Валерія Бурлакова - командир мінометного розрахунку. «Мені дали папірець, де було написано, що я буду радіотелеграфіскою. Я образилась, посварилась з комбатом. Вже потім дізналась, що не могли нічого іншого запропонувати офіційно...»²⁵⁴.

- Галина Клемпоуз: «не всі чоловіки вміють управляти дроном, а я навчилась сама...я до речі на стрільбах з гранатомету попадаю в ціль краще, ніж всі хлопці. Це все індивідуально і не залежить від статі»²⁵⁵.

- Ірина Гаркавенко - старшина першої штурмової роти: «з часом до мене звикли, прийшло розуміння, що я не жінка, а боєць»²⁵⁶.

- Марина Валицька, стрілець-помічник гранатометника: «упродовж двох тижнів після переходу в «Донбас» нас, наш підрозділ – і жінок, і чоловіків, - перевіряли інструктори і дали досить високу оцінку нашій підготовці»²⁵⁷.

Часто у контексті доступу жінок до несення служби в бойових діях виникає питання про їх можливість впоратись із вагою боєприпасів та спорядження. Це питання жінки теж згадують, і стверджують, що жінка може впоратись із цією проблемою. «Мішки я наприклад не можу носити, і тим більше, закидати на бруствер, але я насипала в них землю лопатою і зав'язувала», - ділиться кмітливим способом подолати цю проблему Олена Білозерська²⁵⁸. Також вона зазначає про успіхи в цьому питанні своїх посестер: «була дівчина-розвідниця «Лиса», вона дуже добре працювала і могла велику вагу на собі нести, не втомлюючись....Дівчина «Вега» -

²⁵³ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 192-209.

²⁵⁴ Там само. – С. 138-153.

²⁵⁵ Власова А. Сестри по зброї: українські бійчині — про сексизм в армії, права жінок та 8 березня [Електронний ресурс] / А. Власова, В. Курчинська. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/sestri-po-zbroyi-ukrayinski-bijchini-pro-seksizm-u-armiyi-prava-zhinok-ta-8-bereznya> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁵⁶ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 154-169.

²⁵⁷ Там само. – С. 252-261.

²⁵⁸ Там само. – С. 26-45.

сапер і гранатометник. Ваги в ній кілограмів 60, але вона тягала і гранатомет, і боеприпаси важкі до нього»²⁵⁹. Діана Виноградова теж зазначає, що «війна не робить скидок на те, що ти жінка, і боекомплект тобі доводить носити такий, як усім»²⁶⁰.

Таким чином, в українській історії участі жінок у російсько-українській війни є дуже багато прикладів професіоналізму та можливостей жінок виконувати бойові завдання на рівні з чоловіками. Проте все одно у військових структурах та суспільстві домінує уявлення про роль жінки, яка не може служити у війську. Дуже часто в інтерв'ю військовослужбовиць зустрічається думка, що їм необхідно набагато більше вкладати сил та відповідальності на війні, щоб їх почали сприймати «як рівних», тобто необхідно постійно доводити, що вони заслуговують бути військовими²⁶¹.

У 2013 році було проведено дослідження Іриною Когут умов роботи жінок на шахтах, де було виявлено, що в реальності жінки виконують складну «чоловічу» роботу неофіційно й отримують при цьому суттєво меншу платню, хоча працюють на рівні з чоловіками²⁶².

Такі обмеження в законодавстві спричиняють те, що держава не використовує професійний потенціал жінок, який би допоміг підвищити ефективність вирішення військових конфліктів та обороноздатність країни.

2) Патріотичні почуття та бажання захисту України на рівні з чоловіками

Для багатьох жінок служба в АТО була можливістю виразити свої патріотичні почуття. Великий відсоток військовослужбовиць починали

²⁵⁹ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018.

²⁶⁰ Там само. – С. 302.

²⁶¹ 14 місяцев счастья. История одной женщины на войне [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://focus.ua/society/339188/?utm_source=email&utm_medium=email&utm_campaign=mail (дата звернення 02.05.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁶² Когут І. «Давно вже є закон, що жінок на шахті нема... Ну як же нема, коли ми є!» [Електронний ресурс] / Ірина Когут – Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/uk/davno-vzhe-ye-zakon-shho-zhinok-na-shahti-ne/> (дата звернення 02.05.2020 р.). – Назва з екрана.

свою допомогу армії як волонтерки, але вже з часом, коли держава стала краще забезпечувати військовослужбовців на полі бою, жінки вважали їх внесок вже не таким серйозним і прагнули «робити більше для армії».

Оскільки офіційно жінки через законодавство не могли отримувати рівні економічні та соціальні блага. То їх мотивація для служби була набагато глибшою – бажання захисту України.

Маргарита Таірян-Тимченко, військовослужбовиця батальйону спеціального призначення «Донбас-Україна»: «Я вважаю, що всім є місце в армії, коли йдеться про захист Батьківщини. Якщо будь-яка людина, незалежно від статі, виявляє бажання боротися з ворогом – треба всіляко сприяти його здійсненню»²⁶³.

Юлія Філіпович, гранатометниця: «У патріотизму немає статі. Якщо любиш свою країну – то байдуже, хлопець ти чи дівчина. Я вірила, що можу бути корисною для своєї держави....УБД в мене немає. Нас одразу попереджали, що грошей, зарплат, пільг у нас потім не буде. Я не за благами туди йшла, а через переконання»²⁶⁴.

Юлія Паєвська, бойовий парамедик: «Ми відстоюємо свою землю, і це дає мені сили. Ще я виросла в родині військових, вихована, можливо, не так, як більшість дівчат»²⁶⁵.

Анна «Каліпсо», начальник зв'язку батальйону морської піхоти: «Коли у нас відібрали Крим і почалася війна, мені стало образливо, що таке відбувається...Я вважаю, що це обов'язок кожного – захищати Батьківщину, не тільки чоловіка, а й жінки!»²⁶⁶.

Діана Виноградова, штурмовик: «Це – наша земля, ми їдемо її захищати, керуючись навіть Конституцією України, яка покладає на

²⁶³ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 288-293.

²⁶⁴ Там само. – С. 108-117.

²⁶⁵ Кесарчук Л. Юлія Паєвська — єдина жінка, яка потрапила до збірної України на Ігри Нескорених-2020 [Електронний ресурс] / Леся Кесарчук. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/zalizna-muzhnist-tayru>.

²⁶⁶ Допис Facebook [Електронний ресурс] // Невидимий Батальйон / Invisible Battalion. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/InvisibleBattalion/posts/846039782567342> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

кожного громадянина України відповідальність за цілісність території держави»²⁶⁷.

Лариса Мала, командир відділення зв'язку взводу управління командира мінометної батареї 503 окремого батальйону морської піхоти: «війна... вона відбувається заради любові до Батьківщини, до своїх дітей, до своєї землі, власне до всього, що тебе оточує. Ти все це любиш, і ти не хочеш, щоб цього не було, тому ти йдеш на фронт! Тому, ти не можеш інакше»²⁶⁸.

3) Мотивація реалізувати себе у військовій сфері

Жінки-військовослужбовиці окрім мотивації захищати свою державу також прагнуть реалізувати себе у військовій кар'єрі. Часто процес навчання та служби супроводжується додатковим навантаженням, оскільки заради підтримання свого авторитету жінка має працювати набагато більше.

Юлія Микитенко, командир першого жіночого взводу в ліцеї ім. Богуна вважає, що жінки є тією силою, яка здатна змінити армію, оскільки вони вмотивовані працювати над собою більше, аніж деякі чоловіки-військовослужбовці: «жінки, наскільки я хоча б тут могла побачити, зазвичай сильніші і вивозять морально набагато більше ніж чоловіки. І готові боротися значно довше і наполегливіше. До всього, як я неодноразово казала, якщо жінка мотивована, вона працюватиме набагато більше, знатиме набагато більше, ніж чоловік. Бо чоловіку, який приходить в армію, по суті нічого не треба нікому доводити. Він прийшов в армію... Виконав свою функцію захисника. Жінці, яка приходить в армію, перше,

²⁶⁷ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 302.

²⁶⁸ Назарова Є. «Бути добровольцем»: чотири історії жінок-військових [Електронний ресурс] / Євгенія Назарова // Радіо Свобода. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.radiosvoboda.org/a/30484436.html?fbclid=IwAR0uz3xbIW_UUBIY0IOEKGNN-AXi3KcbDnvgMijwZccM3NU6QxrcmPNFS_o (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

що треба зробити, це подолати цілу гору стереотипів, з якою її вже чекають на порозі»²⁶⁹.

«Взагалі у жінок на передовій є великий стимул і робити все якомога краще – бо ж вони мають постійно доводити, що вони можуть. Коли хлопець щось зробить не так, це сприймається легше, ніж коли щось зробить не так жінка. Принаймні його одразу в тил не відправляють» – вважає військовослужбовиця Валерія Бурлакова²⁷⁰.

Високий рівень мотивації служити на війні серед жінок-військовослужбовиць пояснюється також тим, що вони вибирають такий шлях свідомо, оскільки для них немає обов'язкової мобілізації та контрактної служби (окрім певних категорій службовців). Військовослужбовиця Ольга Сімонова вважає, що жінка має нести нарівні з чоловіками відповідальність за вибір статі учасником війни: «Пережити для мене зиму - трагедія. Кожну зиму думаю, що цього разу точно дуба дам. Але кожна людина має нести відповідальність за вибір, який робить. Я не звикла кидати справу на півдорозі. Інакше як потім жити? Сидіти вдома на дивані й весь час думати «Як там хлопці мої?»»²⁷¹.

Також яскравим прикладом рішення про захист своєї держави з сильною мотивацією є те, що більшість відомих військовослужбовиць АТО є випускницями та студентками Національного університету «Києво-Могилянська академія». Серед них: Марія Берлінська, перша жінка-аеророзвідник, яка розпочала боротьбу за права жінок в ЗСУ; Юлія Микитенко – командир розвідвідділення, командир першого набору ліцеїсток; Адріана Сусак – ветеранка. Одна з найвідоміших жінок-штурмовиків; Ярина Черногуз – військовослужбовиця та ініціатор кампанії «Війна на граніті».

²⁶⁹ Ветеранка Юлія Микитенко: "Я хочу, щоб ліцеїстки були тими, хто зажене в стійло старих офіцерів-командирів" [Електронний ресурс] // Без броні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bezbroni.net/interviews/veteranka-yuliya-mikitenko-ya-hochu-shchob-liceistki-buli-timi-hto-zazhene-v-stiilo-starih-oficeriv-komandiriv> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁷⁰ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 138-153.

²⁷¹ Там само. – С. 85.

Для багатьох жінок військова сфера є не просто тимчасовим явищем на момент воєнних дій, а та професія, на якій би вони хотіли реалізувати свої вміння. Яскравим прикладом є думка Яни Червоної, яка знайшла своє покликання саме на війні: «Звісно дівчата йдуть у військо з різних міркувань, але й у чоловіків мотивація різна. Є жінки, які справді хочуть воювати, які знайшли себе у військовій професії. ...Я вчитись не пішла тому, що не знала, на кого мені вступати. А в армії я чи не вперше відчула себе на своєму місці – це професія, яка мені подобається, якої мені хочеться навчитись і в якій я прагну вдосконалюватись»²⁷². Катерина Луцик, десантниця, також вважає, що жінка має реалізовувати свій потенціал у тій сфері, де вона показує високі результати: «у мене є багато жінок-військових, якими я захоплююсь. Якщо вона може гарно стріляти – чому вона має писати папірці в штабі чи варити борщі?»²⁷³.

4) Інші переваги військової служби жінок

Серед інтерв'ю жінки-військовослужбовці декілька разів торкалися теми необхідності та певних особливих переваг служби жінки на війні, які вони могли спостерігати з їх власного досвіду. З них можна виділити такі:

- Дисципліна. «Жінки не п'ють, або п'ють набагато менше. Вони більш обов'язкові, не зникають з вимкненим телефоном. Чоловіки не такі акуратні. Одного разу у нас був запеклий бій, кулемети не змовкали. Я злякалася, що буде перегрів ствола у «Покемона» (ПКМ), а запасних стволів не було, це був страшний дефіцит. Пам'ятаю, кричала: «Хлопці, не паліть стволи! Стріляйте короткими!». Цей бій був записаний на відео, і коли його побачив Дмитро Ярош, то сказав, що тільки жінка в такій ситуації може про таке подумати» - розповідає Олена Білозерська²⁷⁴.

²⁷² Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 222-230.

²⁷³ Там само. – С. 182-208.

²⁷⁴ Абрамов В. Олена Білозерська: Командири намагаються не пускати жінок на «нуль». Загибель будь-якого бійця – горе. Смерть жінки – подвійна трагедія, особливо, якщо вона мати [Електронний ресурс] / Влад Абрамов // Unian. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/war/10717158-olena-bilozerska-komandiri-namagayutsya-ne-puskati-zhinok-na-nul-zagibel-bud-yakogo-biytsya-gore-smert-zhinki->

Також і серед висловлювань українських політиків можна знайти тези про позитивний вплив на дисципліну жінок. «Жінка – це додатковий фактор психологічно сприятливого клімату в колективі. Присутність жінки піднімає чоловіків у своїх очах, вони стають культурніші, стриманіші, підтягнутіші», – зазначив колишній Міністр оборони Анатолій Гриценко²⁷⁵. Іван Андросенко, колишній директор Департаменту міжнародного співробітництва Міністерства оборони України, у статті, яка аналізує гендерну політику в країнах світу, писав що «жінки не гірше за чоловіків виконують свої обов'язки та сприяють зміцненню дисципліни й етичних норм спілкування на військовій службі»²⁷⁶.

- Завищене почуття справедливості. Важливо, що жінки були агентами змін в армії. У інтерв'ю жінки описували багато ситуацій, коли саме жінки не мали страху висказати вищому командуванню про проблеми та недоліки. Це зокрема пояснюється тим, що у жінок не вкорінено у підсвідомості тих армійських принципів страху «старших». Яскравим прикладом був скандал навколо польових умов для військовослужбовців на полігоні «Широкий лан» в 2016 році, де першою про величезні проблеми недотримання норм проживання для бійців повідомила військовослужбовиця Юлія Матвієнко (псевдо «Білка»): «Генералы ищут Белку которая посмела выставить фотки, допрашивают и роются в документах строевых частей тех кто там находится!!!! Удачи! Даже если

podviyna-tragediya-osoblivo-yakshcho-vona-mati.html?fbclid=IwAR0j121jGmZTH2eQIUei1rxVwBYrE263k-JU2Bq41J1BMXtZNgRbLqXC47Q (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана

²⁷⁵ Martsenyuk T. Mothers and Daughters of the Maidan: Gender, repertoires of violence, and the division of labour in Ukrainian protests //Social, Health, and Communication Studies Journal Contemporary Ukraine: A case of Euromaidan, Vol. 1(1), November 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://daviscenter.fas.harvard.edu/sites/daviscenter.fas.harvard.edu/files/2016_Martsenyuk_articles.pdf (дата звернення 01.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁷⁶ Андросенко І. Ати-бати, йшли...дівчата, або історичний екскурс щодо гендерної політики в збройних силах провідних країн світу //Информационно-просветительское издание «Я», Специальный выпуск «Новые роли для украинских женщин». – Х.: Харьковская женская организация «Крона», 2009. – С. 31-32. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Yaroli.pdf> (дата звернення 08.04.2020 р.). – Назва з екрана.

найдете фотки не уберу, лучше думайте как исправить эту ситуацию! А вас я никогда не боялась»²⁷⁷.

- Краща адаптація на полі бою. «Зараз я – бойовий парамедик. Жінкам легше адаптуватись. Психіка у нас більш мобільна. В жорстких ситуація нам легше абстрагуватись», - дає оцінку діям жінок у бойових ситуація Юлія Паєвська²⁷⁸. Також подібні спостереження назвала і Юлія Микитенко, яка була командиром розвідувального відділення: «Жінки зібраніші, тихіше ходять, більш стресостійкі, це факт. Усі тести, які ми проводили, показали, що дівчата краще адаптуються до ситуації, ніж хлопці»²⁷⁹.

3.2.2 Особливості процесу інтеграції жінок в Україні

Під час служби в зоні бойових дій дівчата стикаються з великими проблемами недосконалості підходу держави в питанні інтеграції жінок. Проте вона може їх всі виправити шляхом реформування структури та введення певних норм з урахуванням фізіології жінок.

За думкою військовослужбовиць, на сьогоднішній день у держави немає єдиного підходу для тестування жінок та чоловіків на справедливих умовах для проходження служби. Через це кадровий склад армії недостатньо кваліфікований, що впливає на боєздатність армії.

«Починаючи з радянських нормативів перевірки фізичної готовності військовослужбовців. В них про жінок взагалі не йдеться. Це треба врегулювати, тому зараз ми намагаємось ініціювати реформи та домогтися професійного відбору в українську армію. Має бути збалансований і рівний підхід до чоловіків і жінок, бо коли тебе готують, наприклад, у

²⁷⁷ Цитата взята в оригінальному вигляді з копіюванням всіх розділових знаків та мови. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2107427846189099&id=100007657121201

²⁷⁸ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 236-237.

²⁷⁹ Федченко А. Перший в Україні командир дівочого взводу Юлія Микитенко: Коли одягаєш форму, проблема статі відпадає [Електронний ресурс] / Анастасія Федченко. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://novynarnia.com/2019/09/30/iulia-mykytenko?fbclid=IwAR1ncaB0u_p3BVvL4LWG_tuAXR-6ZSj4Pp4hzrzsAWL4yz1nHCN0Kb3dNh4 (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

спецпідрозділ, то ти не маєш права на поступки, бо ти жінка, ти не можеш стати баластом. З іншого боку, тобі не можуть відмовити у спробі потрапити в цей підрозділ», - такий підхід до цієї проблеми має Адріана Сусак. Жінки мають свідомо оцінювати свої сили та можливості, обираючи ті військові спеціальності, де вони зможуть якісно виконувати завдання.

Юлія Микитенко: «Насправді, тут питання, не в сексизмі і гендерній рівності, а в професіоналізмі. Якщо в нас армія стане справді професійною, і всі знатимуть, що є жорсткий відбір, не виникне проблема, що жінка – не професіоналка. Знатимуть, що військкомат її перевірів ще до того, як узяти на контракт, а не просто прийняв із вулиці, бо треба закрити місце чимось»²⁸⁰.

Наступним проблемним питанням є *забезпечення побутових умов для жінок-військовослужбовиць*, що стосується відсутністю форми одягу маленького розміру та пошиття його з урахуванням фізіології жінок, відсутність налагодженої комплектації спеціальних предметів гігієни для жінок на фронті та спеціальних медикаментів від захворювань, які бувають тільки в жінок. Відкритим питанням досі залишається постачання жіночої нижньої білизни для військовослужбовиць. У 2017 році у ЗСУ проводили тестування виготовлених зразків білизни, проте в реаліях жодна військовослужбовиця не підтвердила їх отримання²⁸¹.

Важливим аспектом інтеграції жінки також є *доступ до послуг з надання медичної допомоги, які під лаштовані під потреби жінок: це гінекологія та психічне здоров'я*.

²⁸⁰ Федченко А. Перший в Україні командир дівочого взводу Юлія Микитенко: Коли одягаєш форму, проблема статі відпадає [Електронний ресурс] / Анастасія Федченко. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://novynarnia.com/2019/09/30/iulia-mykytenko?fbclid=IwAR1ncaB0u_p3BVvL4LWG_tuAXR-6ZSj4Pp4hzrsAWL4yz1nHCN0Kb3dNh4 (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁸¹ Гендерна (не)рівність в українській армії, або чому військовослужбовицям потрібна жіноча форма [Електронний ресурс] // Без броні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bezbroni.net/stories/gender-na-nerivnist-v-ukrainskii-armii-abo-chomu-viiskovosluzhbovicyam-potribna-zhinocha-forma> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

Згідно з даними Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучерова та їхнього дослідження щодо статусу жінок-ветеранок та сервісів, що їм надаються, велике значення для запобігання проблем зі здоров'ям має налагодження постійного медичного обстеження військовослужбовців у зоні ООС²⁸². Військовослужбовицям часто буває дуже важко інтегруватись після закінчення служби на війні, а тому у них може з'явитись ПТСР (посттравматичний синдром). Робота психолога з ветеранкою має особливий характер, і медичні працівники мають бути готові до таких викликів: «певний час групи психологічної підтримки для ветеранів були спільними для жінок і чоловіків, і це абсолютно неможливо, тому що жінці треба весь час тримати себе в руках, тому що ми знаємо про сексизм, який є на фронті, що жінок можуть вважати істеричними. Тому жінці треба тримати себе і руках втричі більше, щоб ніхто і ніколи не побачив ту саму істеричку»²⁸³. «Я зіткнулась з цією ситуацією: коли мені була потрібна психологічна підтримка, я намагалась записатись на неї, але мені сказали: «У тебе немає УБД, ти не військова, вибачай» – розповіла Анна Белякова²⁸⁴.

Результати дослідження «Невидимого батальйону 2.0. Повернення ветераном до життя» продемонстрували низьку якість державних послуг із працевлаштування, медичної допомоги та психологічної реабілітації, а також недостатній доступ до пільг, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» для жінок²⁸⁵.

²⁸² Гендерна (не)рівність в українській армії, або чому військовослужбовицям потрібна жіноча форма [Електронний ресурс] // Без броні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bezbroni.net/stories/gender-na-nerivnist-v-ukrainskii-armii-abo-chomu-viiskovosluzhbovicyam-potribna-zhinocha-forma?fbclid=IwAR2vhafg00CbFuEV8UNqMDYi8cs4KiQaM4qq8h6Fie3TEMKK7E12z0HIZMA> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁸³ «Я два роки не розповідала нікому, що була на фронті»: історія доброволіці, яка першою отримала статус УБД [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.radio/podcasts/turboranok-donbas/ya-dva-roky-ne-rozpovidala-nikomu-shcho-bula-na-fronti-istoriia-dobrovolytsi-iaka-pershoiu-otrymala-status-ubd> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁸⁴ Рацибарська Ю. «Кожна заслуговує на визнання». Історії трьох жінок, які пройшли війну на Донбасі [Електронний ресурс] / Юлія Рацибарська. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.radiosvoboda.org/a/30320219.html?fbclid=IwAR1z_V5DFWDoFUGRPxbUx-3tiJFybvUvRC6833CuvqvZqKPjIu4n9o3sAToI (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁸⁵ Марценюк Т. «Невидимий батальйон 2.0»: повернення ветеранок до мирного життя (Соціологічне дослідження) / За заг. редакцією Тамари Марценюк., 2019. – 220 с.

Проте в останні роки є позитивна динаміка в розширенні прав військовослужбовиць. Держава реагує на внесок жінок у захисті України від вторгнення Російської Федерації. Наприклад, у 2016 році під час нагородження жінок-військовослужбовиць орденами, виникла дуже суперечлива ситуація. Снайперка Юлія Матвієнко («Білка»), якій вручали орден «За мужність», на церемонії вручення запитала у Віктора Муженка, чи «не бентежить його, що санітарку удостоїли такої високої військової нагороди»²⁸⁶.

Після приватної розмови Віктора Муженка з військовослужбовицями в кінці церемонії, Юлія зробила висновок, що «Муженко не заперечував, що ми є. Нас було багато, і він про це знав. Головнокомандувач був досить відкритий, говорив із нами завжди відверто, як із доньками, незалежно від звання, уважав, що всі ми на це заслуговуємо. На жаль, лише депутати можуть змінити українське законодавство й дати нам можливість бути тими, ким ми є»²⁸⁷.

У своїй бакалаврській роботі мною було проведено дискурс-аналіз питання взаємодії жінок-військовослужбовців та держави²⁸⁸. Було проаналізовано офіційні сторінки в Фейсбук державних органів, які мають стосунок до інтеграційних процесів жінок у військову службу: Президент України²⁸⁹, Верховна Рада України²⁹⁰, Міністерство оборони України²⁹¹, Міністр оборони України²⁹² (генерал армії Степан Полторак), Генеральний

²⁸⁶ Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – С. 21. .

²⁸⁷ Жіночий ветеранський рух: війна зробила їх видимими [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://kolo.news/category/suspilstvo/18153?fbclid=IwAR1ORzjgyA9jh0-I9yQQ4Zmjwu7R51DVVRBribYArGfBqtiDtNaqhua0fvg> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

²⁸⁸ Костюченко І. І. Взаємодія держави та жінок-військовослужбовців в АТО: виклики та перспективи. Бакалаврська робота. – Київ. – 2018.

²⁸⁹ Офіційна сторінка Facebook Петро Порошенко. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.facebook.com/pepororoshenko/> (дата звернення 20.05.2018).

²⁹⁰ Офіційна сторінка Facebook Верховна Рада України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.facebook.com/verkhovna.rada.ukraine/> (дата звернення 22.05.2018).

²⁹¹ Офіційна сторінка Facebook Міністерство оборони України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.facebook.com/theministryofdefence.ua/> (дата звернення 21.05.2018).

²⁹² Офіційна сторінка Facebook Степан Полторак. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: (дата звернення 22.05.2018).

штаб Збройних Сил України²⁹³. Тоді було з'ясовано, що впродовж 2014-2018 років у держави не було однозначної позиції щодо інтеграції жінок у АТО, проте державні органи признавали внесок військовослужбовиць (надалі у всіх цитатах збережено оригінальний текст, детальне цитування можна знайти у моїй роботі):

- 2015: «відкинувши поняття «слабкої статі», стали на захист рідної землі поряд з чоловіками і сьогодні залучені до виконання багатьох спеціальних службових та бойових завдань»;

- 2016: «Збройні Сили України і в подальшому посилюватимуть роль військовослужбовців-жінок, що відповідає досвіду передових армії світу, зокрема країн НАТО та Європейського союзу»; «В ході антитерористичної операції неодноразово траплялися ситуації, коли військовослужбовці-жінки на посадах, наприклад, кухарів чи зв'язківців, фактично виконували обов'язки військовослужбовців бойових посад...Виходячи з цієї ситуації, Генеральним штабом Збройних Сил України було розширено перелік посад та військово-облікових спеціальностей, доступних для військовослужбовців-жінок. Перш за все, це стосується бойових спеціальностей: стрілець, снайпер, екіпаж бойових машин тощо. Всього у переліку близько ста позицій»; «Ключовим лейтмотивом, який прозвучав в усіх виступах...питання реалізації рівних прав та можливостей жінок-військовослужбовців не повинно суперечити головному призначенню кожного військового підрозділу щодо успішного виконання бойових завдань».

- 2017: «Сьогодні чимало українських жінок взяли до рук зброю. Щодо цього в суспільстві є різні думки...це героїчний вчинок. У наш непростий час, коли Україна потребує допомоги своїх синів та дочок, такими солдатами,варто пишатися»; «офіцери-жінки Високомобільних десантних ЗСУ виконували вогневі завдання з 82-х міліметрового

²⁹³ Офіційна сторінка Facebook Генеральний штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/> (дата звернення 22.05.2018).

міномету»; «В армії має служити стільки жінок, стільки бажає служити, і скільки готові служити... Степан Полторак переконаний, що сьогодні жінка в армії – це успіх майбутніх ЗСУ»; «молодший сержант Наталія Хоружа героїчно загинула, рятуючи трьох поранених військовослужбовців під мінометним обстрілом»; «Ми пишаємося нашими неймовірно сміливими жінками!»; «як доводить майже чотирирічний воєнний досвід, жінкам-військовослужбовцям, сильним, цілеспрямованим і рішучим, при належній підготовці – до снаги будь-які завдання»; «Щороку збільшується кількість жінок-військовослужбовців.... Ми маємо йти до стандартів НАТО - не лише соціальних і оборонних, а й у ставленні до жінки в армії»; «Роль жінок у миротворчих процесах в Україні значно посилюється... в умовах війни надзвичайно важливу роль у миротворчому процесі займають саме жінки»; «У той же час ми орієнтуємось на принцип рівності та вважаємо, що кількість жінок у ЗСУ, зокрема серед жінок на посаді генерала, не відповідає їх справжньому потенціалу»; «У цей святковий день, з особливим піднесенням вітаю жінок, які пов'язали свою долю з ратною службою, тих хто сьогодні нарівні з чоловіками самовіддано, сумлінно і бездоганно виконують завдання захисту суверенітету і територіальної цілісності України...Я схиляю голову і молюся за душі загиблих жінок-військовослужбовців» (привітання з Міжнародним жіночим днем); «під час призову офіцерів запасу до ЗС України жінки й чоловіки можуть залучатися до служби на рівних умовах»; «жінки довели свою спроможність виконувати завдання, у тому числі в районах проведення АТО, не гірше за чоловіків»; «У наш час жінки зламали стереотипи про те, що служба в армії є суто чоловічою справою. Нині представниць прекрасної статі можна побачити і серед артилеристів, десантників, навіть серед льотчиків. Чимало з них є сьогодні й на передовій у районі АТО»; «Жінки додають сили та витримки чоловікам, зміцнюють їхній бойовий дух і нерідко є зразком у виконанні військового обов'язку й прояву мужності»; «уклала контракт із #ЗСУ під час першої хвили мобілізації,

коли багато з її знайомих чоловіків всіма способами намагались уникнути призову» *(використовується як тиск на совість чоловіків, що навіть жінка йде служити, а вони ні)*; «Юлія вступила добровольцем у батальйон «Азов» і за рік служби пройшла з ним майже всі гарячі точки»; «Розвінчуємо міф, про те, що українська жінка лише берегиня, що вона має виховувати, прибирати, слідкувати за будинком. Але в черговий раз, у 2014 році, наші жінки довели, що це не так».

Виходячи з цих інформаційних повідомлень, можна зробити висновок, що держава визнає необхідність участі жінок у вирішенні військових конфліктів та їх бойові заслуги.

Таким чином, лише відкривши всі військово-облікові спеціальності для жінок, і запровадивши чітку систему проходження вступних випробовувань на них, жінки можуть показати свою професійність або непрофесійність для військової служби. Досвід їх участі у бойових діях на Сході України показав необхідність подальшого реформування державної політики щодо військовослужбовиць. Основними причинами їх інтеграції на службу в АТО/ООС були: спроможність жінок виконувати завдання у бойових умовах; патріотичні почуття та бажання захисту України на рівні з чоловіками та мотивація реалізувати себе у військовій сфері.

ВИСНОВКИ

Сьогодні жінки є активними учасницями вирішення військових конфліктів у світі. Вони виконують завдання на бойових посадах під час воєнних дій, є представницями військових контингентів, які активно працюють задля усунення загрози терористичної небезпеки їхнім країнам та розбудові демократичних суспільств. Жінки-військовослужбовиці також стають жертвами військових конфліктів, віддаючи свої життя при виконанні бойових місій. Тому надзвичайно важливо враховувати їх досвід та внесок у вирішенні військових конфліктів.

Для досягнення мети науково-дослідницької роботи (розкриття необхідності залучення жінок-військовослужбовців на військову службу у військових конфліктах) були виконані наступні завдання:

1. Визначено категоріальний апарат дослідження та особливості військових конфліктів сучасності. Основні категорії «військова справа» та «військовослужбовець» не мають гендерного забарвлення. Це дозволяє стверджувати, що Збройні сили України при рекрутуванні персоналу мають перш за все визначати солдата як професіонала, виходячи за рамки гендерної стереотипізації. В умовах зміни характеру ведення війн в 21 сторіччі, де вже зникло поняття лінійного бою, перед державами постає питання використання нових підходів та тактик. У виконанні завдань миротворчих місій та контрповстанських операцій однаково важливо як і боротьба з озброєними військами противника, так і налагодження контактів із цивільним населенням.

2. Виокремлено причини необхідності участі жінок-військовослужбовців у вирішенні військових конфліктів. Одним із процесів змін у підході до ведення сучасних війн має стати успішна повна інтеграція жінок у вирішення військових конфліктів, оскільки вони мають потенціал для виконання бойових завдань у військових операціях. Досвід участі жінок в вирішенні військових конфліктів в Іраку, Афганістані та

Україні показав необхідність залучення жінок з метою підвищення боєздатності армії та встановлення гендерної рівності у військовому середовищі. Основними причинами необхідності інтеграції жінок у військові конфлікти у загальній перспективі є: додатковий кадровий ресурс для армії та більший репертуар тактики з залученням жінок; можливість жінок виконувати бойові завдання на рівні з чоловіками; новий формат війн спричиняє технологізацію, яка вимагає професіоналів; рівні соціальні та економічні права у суспільстві. Основними причинами необхідності інтеграції жінок у військову службу в миротворчих місіях є: зростання рівня безпеки серед місцевих жінок і зменшення сексуального насилля; зростання довіри місцевої громади через повагу до їх культури; ефективніше налагодження контакту з жіночим населенням для збору інформації; більша безпека для миротворців та приклад для позитивних змін в місцевому суспільстві.

3. Описано особливості інтеграційного процесу американських жінок у військову службу та військових операціях в Іраку та Афганістані. Політика США щодо інтеграції жінок була повільною, з можливістю проведення ґрунтовних досліджень родами військ цього процесу. Для кращого розуміння перебігу інтеграційних процесів було виділено наступні етапи: 1) прийняття Закону «Про інтеграцію жінок до складу збройних сил» (Women's Armed Services Integration Act); 2) прийняття Public Law 94-106, який дозволив жінкам доступ до військових академій; 3) відміна the Direct Ground Combat Definition and Assignment Rule; 4) участь у військових операціях в Афганістані та Іраку; 5) імплементація Національного плану дій США щодо Жінок, Миру та Безпеки. У 2016 році, як наслідок відсутності об'єктивних причин для обмеження жінок на основі досліджень Міністерства оборони США та досвіду залучення їх в військові конфлікти, було відкрито всі військово-облікові спеціальності.

4. Розкрито питання державного регулювання статусу жінок-військовослужбовиць в ЗСУ. Починаючи з 2016 року, держава поступово

кожного року усуває законодавчі обмеження, що заважають повноцінній інтеграції жінок у військову сферу.

5. Встановлено відповідність практичного досвіду участі жінок у російсько-українській війні з причинами необхідності їх інтеграції. Досвід участі жінок у бойових діях на Сході України показав необхідність подальшого реформування державної політики щодо військовослужбовиць. Основними причинами їх інтеграції на службу в АТО/ООС були: спроможність жінок виконувати завдання у бойових умовах; патріотичні почуття та бажання захисту України на рівні з чоловіками та мотивація реалізувати себе у військовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. «Я два роки не розповідала нікому, що була на фронті»: історія доброволиці, яка першою отримала статус УБД [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.radio/podcasts/turboranok-donbas/ya-dva-roky-ne-rozpovidala-nikomu-shcho-bula-na-fronti-istoriia-dobrovolytsi-iaka-pershoiu-otrymala-status-ubd> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.
2. 14 місяцев счастья. История одной женщины на войне [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://focus.ua/society/339188/?utm_source=email&utm_medium=email&utm_campaign=mail (дата звернення 02.05.2020 р.). – Назва з екрана.
3. Абрамов В. Олена Білозерська: Командири намагаються не пускати жінок на «нуль». Загибель будь-якого бійця – горе. Смерть жінки – подвійна трагедія, особливо, якщо вона мати [Електронний ресурс] / Влад Абрамов // Unian. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/war/10717158-olena-bilozerska-komandiri-namagayutsya-ne-puskati-zhinok-na-nul-zagibel-bud-yakogo-biytsya-gore-smert-zhinki-podviyna-tragediya-osobливо-yakshcho-vona-mati.html?fbclid=IwAR0j121jGmZTH2eQIUei1rxVwBYrE263k-JU2Bq41J1BMXtZNGrbLqXC47Q> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.
4. Андросенко І. Ати-бати, йшли...дівчата, або історичний екскурс щодо гендерної політики в збройних силах провідних країн світу //Информационно-просветительское издание «Я», Специальный выпуск «Новые роли для украинских женщин». – Х.: Харьковская женская организация «Крона», 2009. – С. 31-32. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-rol.pdf> (дата звернення 08.04.2020 р.). – Назва з екрана.

5. Бугай Ю. Інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців та методи протидії [Електронний ресурс] / Ю. Р. Бугай – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/informacijna-agresiya-rf-proti-ukraini-2/32.pdf> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

6. Василенко Л. Жінці в армії не місце [Електронний ресурс] / Л. Василенко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/columns/2018/01/10/228366/> (дата звернення 26.04.2020 р.). – Назва з екрана.

7. Ветеранка Юлія Микитенко: "Я хочу, щоб ліцеїстки були тими, хто зажене в стійло старих офіцерів-командирів" [Електронний ресурс] // Без броні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bezbroni.net/interviews/veteranka-yuliya-mikitenko-ya-hochu-shchob-liceistki-buli-timi-hto-zazhene-v-stiilo-starih-oficeriv-komandiriv> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

8. Висновок Головного науково-експертного управління 02.06.2017// Законопроект № 6109 від 21.02.2017 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61190 (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

9. Власова А. Сестри по зброї: українські бійчині — про сексизм в армії, права жінок та 8 березня [Електронний ресурс] / А. Власова, В. Курчинська // Громадське. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/sestri-po-zbroyi-ukrayinski-bijchini-pro-seksizm-u-armiyi-prava-zhinok-ta-8-bereznya> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

10. Гендерна (не)рівність в українській армії, або чому військовослужбовцям потрібна жіноча форма [Електронний ресурс] // Без броні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bezbroni.net/stories/genderna-nerivnist-v-ukrainskii-armii-abo-chomu-viiskovosluzhbovicyam-potribna-zhinocha-forma> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

11. Гриценко Г. П'ять років після Євромайдану: феміністичні підсумки 2014–2019 років [Електронний ресурс] / Ганна Гриценко. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/p-yat-rokiv-pislya-evromaydanu-feministichni-pidsumki-2014-2019-rokiv-1341304.html?fbclid=IwAR0PZlDIRr1kzP7K0bJ89Kp8GwOrF5pnSeOTvucHr4lIngr2DXKbZcseY-gE> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

12. Гриценко Г. Як жінки змінили українську армію [Електронний ресурс] / Ганна Гриценко. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/yak-zhinki-zminili-ukrainsku-armiyu-1341190.html> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

13. Для жінок у Збройних Силах України доступні у тому числі так звані «бойові» спеціальності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/03/07/dlya-zhinok-u-zbrojnih-silah-ukraini-dostupni-u-tomu-chisli-tak-zvani-bojovi-speczialnosti/> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

14. Допис Facebook [Електронний ресурс] // Невидимий Батальйон / Invisible Battalion. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/InvisibleBattalion/posts/872869393217714> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

15. Допис Facebook [Електронний ресурс] // Невидимий Батальйон / Invisible Battalion. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.facebook.com/InvisibleBattalion/posts/846039782567342> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

16. Дубчак Н. Сильный бик «слабкої» статі // Информационно-просветительское издание «Я», Специальный выпуск «Новые роли для украинских женщин». – Х.: Харьковская женская организация «Крона», 2009. – С.25 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-rol-i.pdf> (дата звернення 03.05.2020 р.). – Назва з екрана.

17. Женщины в армии: Как служат в России, США и Израиле [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/life/216949-u-re-in-the-army-now> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

18. Женщины в ЦАХАЛе. Интервью с подполковником Лимор Шабтай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://newsru.co.il/israel/22oct2014/women_501.html (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

19. Жінки на війні - Невигадані історії // 5 канал, 6 березня 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=qizoizhT4i8> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

20. Жіночий ветеранський рух: війна зробила їх видимими [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://kolo.news/category/suspilstvo/18153?fbclid=IwAR1ORzjgyA9jh0-I9yQQ4Zmjwu7R51DVVRBribYArGfBqtiDtNaqhua0fvg> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

21. Закон України № 2866-IV від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

22. 136. Закон України № 5207-VI від 06.09.2012 в редакції 30.05.2014 “Про засади запобігання та протидії дискримінації”. – Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013. – № 32. – С. 412.

23. Закон України № 548-XIV від 24.03.1999 «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/548-14> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

24. Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII в редакції від 30.03.2017 «Про військовий обов'язок і військову службу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення 13.05.2018 р.). – Назва з екрана.

25. Карбовська Н. Інструменти інтегрування концепції соціально-гендерної рівності в роботу органів місцевої влади / Н. Карбовська, Т. Литвинова, Л. Магдюк. – К.: Український жіночий фонд, 2010. - С. 84.

26. Кесарчук Л. Юлія Паєвська — єдина жінка, яка потрапила до збірної України на Ігри Нескорених-2020 [Електронний ресурс] / Леся Кесарчук. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/zalizna-muzhnist-taury?fbclid=IwAR3AuJ9saAREXg8BO4GOIGtMil7-eocAWbjweHybGPCz-4d6uBoWETU4WUo> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

27. Кількість жінок у нашому війську за десять років збільшилась у 15 разів [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.mil.gov.ua/news/2019/09/17/kilkist-zhinok-u-nashomu-vijsku-za-desyat-rokiv-zbilshilas-u-15-raziv/> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

28. Когут І. «Давно вже є закон, що жінок на шахті нема... Ну як же нема, коли ми є!» [Електронний ресурс] / Ірина Когут – Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/uk/davno-vzhe-ye-zakon-shho-zhinok-na-shahti-ne/> (дата звернення 02.05.2020 р.). – Назва з екрана.

29. Командир взводу Олена Кукла: "Володя помер 7 вересня у наше свято, на День розвідника, а я стала двічі вдовою" [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу:

https://m.censor.net.ua/ua/resonance/3125966/komandyr_vzvodu_olena_kukla_volodya_pomer_7_veresnya_u_nashe_svyato_na_den_rozvidnyka_a_ya_stala_dvichi?fbclid=IwAR0uz3xbIW_UUBIY0IOEKGNN-

AXi3KcbDnvgMijwZccM3NU6QxrcmPNFS_o (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

30. Конституція України. – Суми: ТОВ «ВВП Нотіс», 2015. – 48 с.

31. Костюченко І. І. Взаємодія держави та жінок-військовослужбовців в АТО: виклики та перспективи. Бакалаврська робота. – Київ. – 2018.

32. Ларченко Ю. Людмила Калініна: Жінка – стержень в усьому. І як це не дивно звучить – й на війні теж [Електронний ресурс] / Юлія Ларченко. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://petropavlivka.city/read/longread/67692/lyudmila-kalinina-zhinka-sterzhen-v-usomu-i-yak-ce-ne-divno-zvuchit-j-na-vijni-tezh> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

33. Майже тисяча українок взяли участь в АТО // УНІАН, 9 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/war/1147650-mayje-tisyacha-jinokviyskovoslujbovtsiv-vzyali-uchast-v-ato.html> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

34. Марценюк Т. «Невидимий батальйон 2.0»: повернення ветеранок до мирного життя (Соціологічне дослідження) / За заг. редакцією Тамари Марценюк., 2019. – 220 с.

35. Марценюк Т. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження) / за заг. ред. Тамари Марценюк. – К.: ФОП Клименко, 2016.

36. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам / Тамара Марценюк. – К.: Основи, 2017. – 256 с, іл.

37. Міністерство оборони України забезпечує рівність прав та можливостей жінок та чоловіків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/03/05/ministerstvo-oboroni-ukraini-zabezpechue-rivnist-prav-ta-mozhливостей-zhinok-ta-cholovikiv/> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

38. Міноборони чинить опір впровадженню держполітики забезпечення гендерної рівності - Климпуш-Цинцадзе [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/489705.html> (дата звернення 23.05.2020 р.). – Назва з екрана.

39. МОЗ скасував документ щодо професійної дискримінації жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moz.gov.ua/article/news/moz-skasuvav-dokument-schodo-profesijnoi-diskriminacii-zhinok> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

40. На межі: Вирішення проблем дискримінації та нерівності в Україні /The Equal Rights Trust Country Report Series. - Лондон, 2015. – С.287.

41. Назарова Є. «Бути добровольцем»: чотири історії жінок-військових [Електронний ресурс] / Євгенія Назарова // Радіо Свобода. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.radiosvoboda.org/a/30484436.html?fbclid=IwAR0uz3xbIW_UUB1Y0IOEKGNN-AXi3KcbDnvgMijwZccM3NU6QxrcmPNFS_o (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

42. Наказ Міністерства оборони України № 541 від 20.10.2017 «Про затвердження Змін до тимчасових переліків військово- облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад

вищезазначених військовослужбовців». - Офіційний вісник України, 15.12.2017. - № 98.

43. Наказ Міністерства оборони України № 111 від 12.03.2018 «Про тимчасовий перелік штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0382-18> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

44. Наказ Міністерства оборони України №292 від 03.06.2016 «Про затвердження змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0880-16> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

45. Наказ Міністерства оборони України № 337 від 27.05.2014 «Про затвердження Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу із урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0600-14> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

46. Наказ Міноборони України № 318 від 12.06.2017 "Про затвердження Зміни до Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад". - Офіційний вісник України від 21.07.2017 - № 57. - С. 128.

47. Освіта: гендерний вимір - Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/.../proekt-gendernoji-strategiyi.doc> (дата звернення 23.05.2020 р.). – Назва з екрана.

48. Офіційна сторінка Facebook Верховна Рада України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.facebook.com/verkhovna.rada.ukraine/> (дата звернення 22.05.2018).

49. Офіційна сторінка Facebook Генеральний штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/> (дата звернення 22.05.2018).

50. Офіційна сторінка Facebook Міністерство оборони України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.facebook.com/theministryofdefence.ua/> (дата звернення 21.05.2018).

51. Офіційна сторінка Facebook Петро Порошенко. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.facebook.com/petroporoshenko/> (дата звернення 20.05.2018).

52. Офіційна сторінка Facebook Степан Полторак. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: (дата звернення 22.05.2018).

53. Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна / Євгенія Подобна. – Київ: Люта справа, 2018. – 346 с.

54. Пояснювальна записка// Законопроект № 6109 від 21.02.2017 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61190 (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

55. Професія військовослужбовиця: про права жінок у лавах Збройних сил України [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://kolo.news/category/suspilstvo/15118> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

56. Профіль Facebook Ірина Сулова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/ir.suslova/posts/1812471818794311> (дата звернення 04.06.2018 р.). – Назва з екрана.

57. Профіль Facebook Степан Полторак. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/generalpoltorak/posts/853123321522672> (дата звернення 26.05.2018 р.). – Назва з екрана.

58. Профіль Facebook Юлія Матвиенко. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100007657121201> (дата звернення 27.05.2020). – Назва з екрана.

59. Рацибарська Ю. «Кожна заслуговує на визнання». Історії трьох жінок, які пройшли війну на Донбасі [Електронний ресурс] / Юлія Рацибарська. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.radiosvoboda.org/a/30320219.html?fbclid=IwAR1z_V5DFWDoFUgRPxbUx-3tiJFy6vuRC6833CuvqvZqKPjlu4n9o3sAToI (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

60. Резолюція 1401 (2002), прийнята Советом Безопасности на его 4501-м заседании 28 марта 2002 года [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1401\(2002\)&Lang=R](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1401(2002)&Lang=R) (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

61. Розпорядження Кабінету Міністрів України// План № 113 від 24.02.2016 «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, [...] [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80/conv> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

62. Сампан І. Так, я жінка. Заберіть мене до війська! [Електронний ресурс] / Ірина Сампан. – 2017. – Режим доступу до ресурсу:

<https://ua.112.ua/statji/tak-ia-zhinka-zaberit-mene-v-armiiu-401110.html> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

63. Сулова І. Жінка під час збройного конфлікту: від жертви до миротворця [Електронний ресурс] / І. Сулова. – Режим доступу : <https://nv.ua/ukr/opinion/suslova/zhinka-pid-chas-zbrojnogo-konfliktu-vid-zhertvi-do-mirotvortsja-124795.html>. (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

64. Українок дедалі більше приваблює... військо // Народний фронт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://na.mil.gov.ua/33948-ukrayinok-dedali-bilshe-privablyuye-vijsko> (дата звернення 18.05.2020 р.). – Назва з екрана.

65. Федченко А. Перший в Україні командир дівочого взводу Юлія Микитенко: Коли одягаєш форму, проблема статі відпадає [Електронний ресурс] / Анастасія Федченко. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://novynarnia.com/2019/09/30/iulia-mykytenko?fbclid=IwAR1ncaB0u_p3BVvL4LWG_tuAXR-6ZSj4Pp4hzrzsAWL4yz1nHCN0Kb3dNh4 (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

66. Ця жінка вже майже 5 років розмінує Донбас [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.mil.gov.ua/diyalnist/genderni-pitannya-u-sferi-bezpeki/czya-zhinka-vzhe-majzhe-5-rokiv-rozminovue-donbas.html?fbclid=IwAR1uGh8ccRnww8WAZJQ_EIawRuw9QdjpCm-ob4ieqh9ctL5m6F8q7U6ERiI (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

67. Чухим Н. Основи теорії гендеру / Чухим Н., Мельник Т., Скорик М., Малес Л. та ін. – К.: "К.І.С.", 2004. – С. 229-230.

68. Эльмасри Ф. Женщины-военнослужащие в Ираке [Електронний ресурс] / Фаиза Эльмасри. – 2008. – Режим доступу до

ресурсу: <https://www.golos-ameriki.ru/a/a-33-2008-11-28-voa20/621114.html>
(дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

69. 1950s: Recruitement [Електронний ресурс] / Office of History and Collections of the Women in Military Service for America Memorial Foundation – Режим доступу до ресурсу: <http://chnm.gmu.edu/courses/rr/s01/students/leeann/historyandcollections/history/lrnmre1950rec.html> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

70. 7 Women's Issues in Peacekeeping. [Електронний ресурс] // UNA (United Nations Association in Canada). – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unac.org> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

71. A Look Inside the FET (US Marines - Female Engagement Team) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=IQLH-FUc1rA> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

72. Analysis of the Integration of Female Marines Into Ground Combat Arms and Units – Quantico, VA: Marine Corps Combat Development Command,, 2015. - С. iv.

73. Appy C. G. Working-Class War: American Combat Soldiers and Vietnam / Christian G. Appy. – USA: The University of North Carolina Press, 1993. – С. 101.

74. Arrizón A. 'Invisible Wars': Gendered Terrorism in the US Military and the Juárez Feminicidio / Alicia Arrizón // Gender, Globalization, and Violence: Postcolonial Conflict Zones / Sandra Ponzanesi. – London: Routledge, 2014. – С. 177–195.

75. Ashley N. What the Female Engagement Team Experience Can Teach Us About the Future of Women in Combat / Nicolas Ashley. // Military Review. – 2015.

76. Baczko A. Legal Rule and Tribal Politics: The US Army and the Taliban in Afghanistan (2001–13) / Adam Baczko, 2016. – С. 1412 – 1433.

77. Bumiller E. Letting Women Reach Afghan Women in Afghan War [Электронний ресурс] / Elisabeth Bumiller // N.Y. TIMES. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nytimes.com/2010/03/07/world/asia/07women.html?emc=etal> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
78. Burton M. US Marines All-Female Combat Team Conducts First Mission in Southern Afghanistan [Электронний ресурс] / Monty Burton // 2009 – Режим доступу до ресурсу: [us-marine-all-female-team-conducts.html](http://www.defense.gov/News/Article/Article/632536/carter-opens-all-military-occupations-positions-to-women) (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
79. Carter A. Should women be soldiers or pacifists? / April Carter. // Peace Review. – 1996. – №8(3). – С. 331–335.
80. Carter Opens All Military Occupations, Positions to Women. By Cheryl Pellerin [Электронний ресурс] // DoD News, Defense Media Activity. – Режим доступу: <https://www.defense.gov/News/Article/Article/632536/carter-opens-all-military-occupations-positions-to-women> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
81. CIA The World Factbook [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
82. Clinton backs requiring women to register for draft [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thehill.com/blogs/ballot-box/presidential-races/283631-clinton-backs-mandatory-draft-for-women> (дата звернення 05.05.2020 р.). – Назва з екрана.
83. Cockburn C. Militarism / Cynthia Cockburn // Gender Matters in Global Politics: A Feminist Introduction to International Relations / Cynthia Cockburn. – London: Routledge, 2015. – С. 110–199.
84. Considerations for Integrating Women into Closed Occupations in U.S. Special Operations Forces / [T. S. Szayna, E. V. Larson, et al та ін.]. – Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2016.

85. Crawford K. Explaining variation in Gender Composition of Personnel Contributions to UN Peacekeeping Operations / K. Crawford, J. Lebovic, J. Macdonald. // *Armed Forces and Society*. – 2015. – №41(2). – С. 257–281.
86. Crowley K. Just a Girl in the Army: U.S. Iraq War Veterans Negotiating Femininity in a Culture of Masculinity / K. Crowley, M. Sandhoff. // *Armed Forces & Society Special Issue on Women in the Military*. – 2017. – №43. – С. 221–237.
87. De Groot G. Reform or Stasis? Women and Peace Operations. Special report. [Электронный ресурс] / De Groot // *The International Relations and Security Network (ISN)*. – 2008. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Current-Affairs/Special-Reports/Reform-or-Stasis-Women-and-Peace-Operations/Editorial/> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.
88. Dever M. With Historic Number of Women in Uniform, the Vet Community Is About to Change [Электронный ресурс] / Mary Dever. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.military.com/daily-news/2019/03/11/historic-number-women-uniform-vet-community-about-change.html>. (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
89. Direct Ground Combat Definition And Assignment Rule [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://big.assets.huffingtonpost.com/irectGroundCombatDefinitionAndAssignmentRule.pdf> (дата звернення 20.05.2020 р.). – Назва з екрана.
90. Duncanson C. Regendering the military: Theorizing women's military participation / C. Duncanson, R. Woodward. // *Security Dialogue*. – 2016. – №47(1). – С. 3–21.
91. Egnell R. Women and gender perspectives in the military: an international comparison / R. Egnell, M. Alam, M. Verveer. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2019. – 287 с.

92. Enloe C. *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives* / Cynthia Enloe. – Berkeley: University of California Press, 2000.
93. Fainaru S. *Silver Stars Affirm One Unit's Mettle* / Steve Fainaru. // *Washington Post*. – 2005.
94. Fenner L. *Women in Combat: Civic Duty or Military Liability?* / L. Fenner, M. deYoung. – Washington, DC: Georgetown University Press, 2001. – 220 с.
95. Fitzsimmons T. *Engendering a New Police Identity?* / Tracy Fitzsimmons. // *Peace Review*. – 1998. – №10(2). – С. 269–274.
96. Gender differences in traumatic experiences and mental health in active duty soldiers redeployed from Iraq and Afghanistan. / Maguen, S., Luxton, D. D, Skopp, N. A., Madden, E. // *Journal of Psychiatric Research*. – 2012. – №46.
97. Gender Issues: Information on DOD's Assignment Policy and Direct Ground Combat Definition [Электронный ресурс] - 1998. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.gao.gov/products/NSIAD-99-7> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
98. GFP. *Global Firepower List* [Электронный ресурс] / GFP – Режим доступа до ресурсу: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
99. Goldstein J. S. *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa* / Joshua S. Goldstein. – U.K., Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
100. Harrell M. *Assessing the Assignment Policy for Army Women* / M. Harrell, L. W. Castaneda, P. Schirmer та ін. – Santa Monica: RAND Corporation, 2007.
101. Herbert M. *Camouflage isn't only for combat. Gender, sexuality and women in the military* / Melissa Herbert. – New York: New York University Press, 1998. – 208 с.

102. Hillman E. Front and Center: Sexual violence in U.S. military law / Elizabeth Hillman. // *Politics & Society*. – 2009. – №37. – С. 101–129.
103. Holm J. Women in the military / J. Holm., - Nova, 1982.
104. Holm J. Women in the military / J. Holm., - Nova, 1993.
105. Holmstedt K. Band of Sisters: American Women at War in Iraq / Kirsten Holmstedt. – Mechanicsburg: Stackpole Books, 2007. Holmstedt, Kirsten. Band of Sisters: American Women at War in Iraq. Stackpole Books, 2007. – 352 с.
106. Horrigan C. The Combat Exclusion Rule and Equal Protection / Christopher Horrigan. // *Santa Clara Law Review* 32. – 1992. – №1. – С. 229–264.
107. <https://www.mil.gov.ua/news/2019/09/17/kilkist-zhinok-u-nashomu-vijsku-za-desyat-rokiv-zbilshilas-u-15-raziv/>
108. Hudson N. En-Gendering UN Peacekeeping Operations / Natalie Florea Hudson. // *International Journal*. – 2005. – №60(3). – С. 785–807.
109. Huntington S. The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil–Military Relations / Samuel Huntington. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1957. – С. 8-9.
110. Ivanovic A. Why the United Nations Needs More Female Peacekeepers [Электронный ресурс] / Alexandra Ivanovic. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://unu.edu/publications/articles/why-un-needs-more-female-peacekeepers.html> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
111. Keenan, J. O. In the Combat Exclusion Policy in the Modern Security Environment // *In Women in Combat Compendium*, ed. Michele M. Putko and Douglas V. Johnson II, 31–25. – Carlisle, PA: Strategic Studies Institute U.S. Army War College, 2008 – С. 21.
112. Kimmel M. Saving the Males: The Sociological Implications of the Virginia Military Institute and the Citadel / Michael Kimmel. // *Gender and Society*. – 2000. – №14. – С. 494–516.

113. Kremenjuk V. *International Negotiation* / Victor Kremenjuk. – San Francisco: Jossey-Bass, 1991.
114. Kristy N. Kamarck. *Women in Combat: Issues for Congress*. - December 13, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R42075.pdf> (дата звернення 05.05.2020 р.). – Назва з екрана.
115. Lasica D. T. *Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory* / Daniel T. Lasica. – Fort Leavenworth: School of Advanced Military Studies, 2019.
116. Latty M. A. *Lionesses work to improve community in local Iraq city* [Електронний ресурс] / Melissa A. Latty // MARINE CoRPs NEWs Room. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: [lionesses_work_toimprove_comm.htm](#) (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
117. *Lessons learned — leadership in a mixed gender environment*. // Army Lessons Learned Centre. – 1998. – С.23.
118. *Lessons Learned Unit, Mainstreaming a Gender Perspective in Multidimensional Peace Operations* [Електронний ресурс] // UN Department of Peacekeeping Operations. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: [Gender Mainstreaming.pdf](#) (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.
119. Lubold G. *Drawdown in Iraq begins: 12,000 troops to return by fall: The two combat brigades that would have replaced them will go to Afghanistan instead* / Gordon Lubold. // THE CHRISTIAN SCIENCE MONITOR. – 2009.
120. Magginis R. *Deadly Consequences: How Cowards Are Pushing Women into Combat* / Magginis. – New York, NY: Regnery, 2013. – С. 78.
121. Martsenyuk T. *Mothers and Daughters of the Maidan: Gender, repertoires of violence, and the division of labour in Ukrainian protests* // *Social, Health, and Communication Studies Journal Contemporary Ukraine: A case of Euromaidan*, Vol. 1(1), November 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:

https://daviscenter.fas.harvard.edu/sites/daviscenter.fas.harvard.edu/files/2016_Martsenyuk_articles.pdf (дата звернення 01.06.2020 р.). – Назва з екрана.

122. Mazurana D. Do women matter in peacekeeping?: women in police, military and civilian peacekeeping / Mazurana, Dyan. // *Canadian Woman Studies*. – 2003. – №22(2). – С. 64-71.

123. McBride K. The Gendering of Counterinsurgency in Afghanistan.Humanity / K. McBride, T. Annick. // *An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development*. – №3. – С. 199–215.

124. McNulty S. S. Myth Busted: Women are Serving in Ground Combat Positions, 68 A.F.L. Rev. 119/ Shelly S. McNulty. - 2012.

125. Memo from the Chairmen of the Joint Chiefs of Staff to the Secretary of Defense on Women in the Service Implementation Plan [Електронний ресурс] // Department of Defense. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/WISRJointMemo.pdf> (дата звернення 03.06.2020 р.). – Назва з екрана.

126. Memorandum from Les Aspin, U.S. Secretary of Defense, to the Secretaries of the Army, Navy, and Air Force, and the Chairman of the Joint Chiefs of Staff, and the Assistant Secretaries of Defense for Reserve Affairs and Personnel and Readiness [Електронний ресурс]. – 1994. – Режим доступу до ресурсу:
<http://cmrlink.org/cmrrnotes/lesaspin%20dgc%20defassign%20rule%20011394.pdf> (дата звернення 04.06.2020 р.). – Назва з екрана.

127. Migdal A. Lioness: The Reality of Women’s Combat Experiences [Електронний ресурс] / Ariela Migdal // ACLU Women's Rights Project. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.aclu.org/blog/womens-rights/womens-rights-workplace/lioness-reality-womens-combat-experiences?redirect=blog/womens-rights/lioness-reality-womens-combat-experiences> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

128. Military service // The free dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/military+service> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
129. Military service// English Oxford dictionaries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.oxforddictionaries.com/definition/military_service (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
130. Morris J. Five Years of the All-Volunteer Force: 1973-1978 / J. Morris, C. Moskos., 1979. – 171 с.
131. National Action Plan: United States of America [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.peacewomen.org/nar-usa> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
132. Nora B. Battlefields and Boardrooms; Women's Leadership in the Military and the Private Sector, Center for New American Security / B. Nora, D. Barno, K. Kidder. – 2015. – С. 9.
133. Odanović G. Participation Of Women In UN Peacekeeping Operations / Gorana Odanović. // Western Balkans Security Observer. – №16. – С. 70–79.
134. Office of the Under Secretary of Defense (P&R), Report to Congress on the Reviews of Laws, Policies and Regulations Restricting the Service of Female Members in the U.S. Armed Forces, [Електронний ресурс] // Department of Defense,. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ncdsv.org/images/DOD_RepCongRevLawsPoliciesRegsRestrictingServicesFemaleMembersInUSArmedForces_2-2012.pdf (дата звернення 04.06.2020 р.). – Назва з екрана.
135. Operation Enduring Freedom Fast Facts [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://edition.cnn.com/2013/10/28/world/operation-enduring-freedom-fast-facts/index.html> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.

136. Owens v. Brown, 455 F. Supp. 291 (D.D.C. 1978) [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/455/291/1415795/> (дата звернення 20.05.2020 р.). – Назва з екрана.
137. Pampell Conoway C. Women in United Nations Peace Operations: Increasing the Leadership Opportunities. / Pampell Conoway, C., Shoemaker, J. – Georgetown University: Women in International Security, 2008.
138. Parham A. The Quiet Revolution: Repeal of the Exclusionary Statutes in Combat Aviation - What We Have Learned from a Decade of Integration / Alice Parham., 2006 - С. 377 - 384.
139. Parsons C. "Lioness" shows U.S. women on frontline in Iraq [Электронний ресурс] / Claudia Parsons. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.reuters.com/article/us-usa-military-lioness/lioness-shows-u-s-women-on-frontline-in-iraq-idUSN2843902720080506> (дата звернення 04.06.2020 р.). – Назва з екрана.
140. Pearson R. Interrogating development: feminism, gender, and policy / R. Pearson, C. Jackson. – London: Routledge, 1998. – (Feminist Visions of Development).
141. Pellerin C. Carter Opens All Military Occupations to Women, / Cheryl Pellerin. // DOD News, Defense Media Activity. – 2015.
142. Perry T. Women on Iraq's Front Lines / T. Perry. – Los Angeles Times, 2008.
143. Planiol A. The integration of women in the U.S. military/ Arnaud Planiol. - Researcher, Defence and Society, 2016. [Электронний ресурс]. – Режим доступу: www.defense.gouv.fr/content/.../file/etude_irsem_n43.pdf (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
144. Press Briefing: Opening All Occupations and Positions to Women // U.S. Army Website Videos [Электронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?list=PLitjSv4Sbrky2aPMSRuhRHALvBuDkhBq4&v=PfTnfjI56_U (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

145. Report of the Federal Advisory Committee on Gender-Integrated Training and Related Issues to the Secretary of Defense – USA: FEDERAL ADVISORY COMMISSION WASHINGTONDC, 1997. – С. 19.
146. Ricks T. Women in COIN (II): How to do it right, FOREIGN POLICY [Электронный ресурс] / Thomas Ricks. – 2009. – Режим доступа до ресурсу: <http://ricks.foreignpolicy.com/posts/2009/10/09/womenin-coin-ii-how-to-do-it-right> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
147. ROSTKER v. GOLDBERG, 453 U.S. 57 (1981) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20020525075120/http://www.american.edu/dgolash/rostker.htm> (дата звернення 15.05.2020 р.). – Назва з екрана.
148. Security council resolution 1325 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.peacewomen.org/SCR-1325> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
149. Segal M. W. Women’s Military Roles Cross-Nationality: Past? Present? And Future // Gender and Society. – 1995. – № 6(9). – 760 с.
150. Selective Service System [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dictionary.com/browse/selective-service-system> (дата звернення 25.05.2020 р.). – Назва з екрана.
151. Sending women to war. The Pentagon nears a historic decision on equality at the front lines //Time. – № 24, vol. 186. – 2015. – December 14.
152. Sexual Exploitation And Abuse [Электронный ресурс] // Glossary – Режим доступа до ресурсу: <https://conduct.unmissions.org/glossary> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.
153. Showers. Rocking the Boat: Women Enter Military Academies / Showers. – Boulder: University of Colorado, 2008.
154. Sikoska T. Introducing Gender in Conflict and Conflict Prevention / T. Sikoska, J. Solomon. – New York: INSTRAW Publishing, 2002.

155. Skaine R. Women in Combat: A Reference Handbook. Contributors. / Rosemarie Skaine. – Santa Barbara, CA: ABC-Clio, 2011. – с. 318.
156. Snyder C. R. The Citizen-Soldier Tradition and Gender Integration of the U.S. Military / Claire Snyder. // *Armed Forces & Society*. – 2003. – №29. – С. 185–204.
157. Solaro E. Lionesses of Iraq [Электронный ресурс] / Erin Solaro. – 2004. – Режим доступа до ресурсу: [lionesses-of-iraq&page=54](#) (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
158. Spring B. Operation Iraqi Freedom: Military Objectives Met [Электронный ресурс] / Baker Spring. – 2003. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.heritage.org/middle-east/report/operation-iraqi-freedom-military-objectives-met> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.
159. Stiehm J. H. Women, peacekeeping and peacemaking: Gender balance and mainstreaming / Judith Hicks Stiehm. // *International Peacekeeping*. – 2001. – №8(2). – С. 39–48.
160. Summers C. Women: The Combat Multiplier of Asymmetric Warfare / Clark H. Summers. // *Military Review*. – 2013. – №93(4) – С.71 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20130831_art013.pdf (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.
161. Testimony of the United States General Accounting Office on Combat Exclusion Laws for Women in the Military [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gao.gov/assets/110/101915.pdf> (дата звернення 02.06.2020 р.). – Назва з екрана.
162. The Advantages to Law Enforcement Agencies, Feminist Majority Foundation report [Электронный ресурс] // National Center for Women and Policing, Hiring and Retaining More Women. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://womenandpolicing.com/pdf/NewAdvantagesReport.pdf>.

163. The Extent of Restrictions on the Service of Active-Component Military Women / [L. Miller and J. Kavanagh, M. Lytell та ін.]. – National Defense Research Institute: RAND Corporation, 2012.

164. The largest armies in the world based on active military personnel in 2020 [Електронний ресурс] / Statista – Режим доступу до ресурсу: <https://www.statista.com/statistics/264443/the-worlds-largest-armies-based-on-active-force-level/> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

165. The Report is about the implementation results of the UN SC Resolution 1325 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/sg2004.htm#S/2002/1154> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

166. The U.S. War in Afghanistan 1999 – 2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

167. The UN wants to deploy more women in peacekeeping, so why are there so few? [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dcaf.ch/un-wants-deploy-more-women-peacekeeping-so-why-are-there-so-few> (дата звернення 05.06.2020 р.). – Назва з екрана.

168. Tribute to Women in the U.S. Army. U.S. Army Website Videos [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?list=PLitjSv4Sbrky2aPMSRuhRHALvBuDkhBq4&v=_8OxZOci5yc (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

169. Trigg M. Women in the U.S. Military Services [Електронний ресурс] / M. Trigg, L. Eunsung // Rutgers Institute for Women's Leadership. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: Women in Military 2009 Final.pdf (дата звернення 20.05.2020 р.). – Назва з екрана.

170. Tyler F. Lioness: Oregon Veteran Jessie Miller, on the Frontlines of the Iraq War [Електронний ресурс] / Francke Tyler. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.myoregon.gov/2019/11/14/lioness-oregon-veteran->

- jessie-miller-on-the-frontlines-of-the-iraq-war/ (дата звернення 28.05.2020 р.).
– Назва з екрана.
171. U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, Women Content in Units Force Development Test (MAXWAC) – Alexandria, VA: U.S. Army Research Institute, 1997.
172. U.S. Marine Corps [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.marines.com (дата звернення 03.05.2020 р.). – Назва з екрана.
173. UN Gender and Peacekeeping Brochure, 2005 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/peacekeeping-brochure-0> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
174. UNAMI Mandate [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=1024&Itemid=636&lang=en (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
175. Whitworth S. Men, Militarism, and UN Peacekeeping: A Gendered Analysis / Sandra Whitworth. – Boulder, CO: Lynne Rienner, 2004.
176. Witkowsky A. Integrating Gender Perspectives Within the Department of Defense / Anne Witkowsky, 2016. – (Women, peace & inclusive security). – С. 34–45.
177. Women at war: Implications for mental health. / [Dutra, L, Grubbs, K., Greene, C та ін.]. // Journal of Trauma & Dissociation. – 2011. – №12. – С. 25–37.
178. Women in peacekeeping [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.
179. Women's Armed Services Integration Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legisworks.org/congress/80/publaw-625.pdf> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

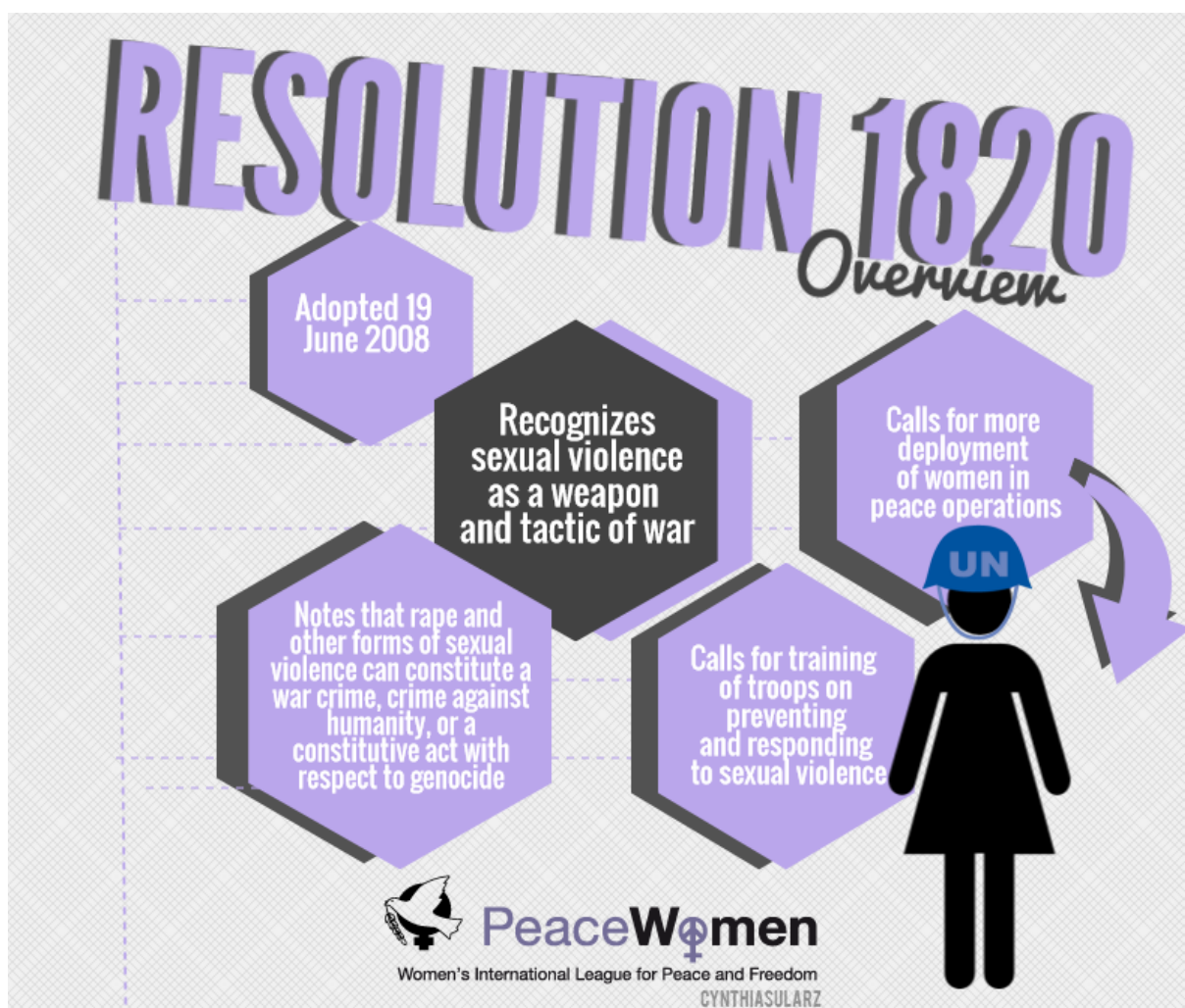
180. Wood E. J. The persistence of sexual assault within the US military / E. J. Wood, N. Toppelberg. // Journal of Peace Research. – 2017. – №54(5). – С. 620–633.

181. Wood S. Woman Soldier Receives Silver Star for Valor in Iraq [Электронный ресурс] / Sara Wood. – 2005. – Режим доступа до ресурсу:https://www.army.mil/article/1645/female_soldier_receives_silver_star_in_iraq (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

182. Zenger Fokman. A study in Leadership: Women Do It Better Than Men [Электронний ресурс]. – Режим доступу: www.zfco.com/media/articles/ZFCo.WP.WomenBetterThanMen.033012.pdf (дата звернення 13.05.2020 р.). – Назва з екрана.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Резолюція 1820²⁹⁴.

²⁹⁴ Women in peacekeeping [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

SECRETARY OF DEFENSE
1000 DEFENSE PENTAGON
WASHINGTON, DC 20301-1000

DEC 03 2015

MEMORANDUM FOR SECRETARIES OF THE MILITARY DEPARTMENTS
ACTING UNDER SECRETARY OF DEFENSE FOR PERSONNEL
AND READINESS
CHIEFS OF THE MILITARY SERVICES
COMMANDER, U.S. SPECIAL OPERATIONS COMMAND

SUBJECT: Implementation Guidance for the Full Integration of Women in the Armed Forces

In January 2013, the Department of Defense eliminated the "1994 Direct Ground Combat Definition and Assignment Rule," effectively removing the remaining barrier to the integration of women into all military occupational specialties and career fields within the U.S. military. At that time, the Military Services and United States Special Operations Command (USSOCOM) were directed to develop plans to implement the change in policy. Specifically, the Military Services and USSOCOM were instructed to prepare for full implementation by January 1, 2016, or submit an exception to policy if they recommended that an occupation or position remain closed to women.

Over the last three years, the Military Services have opened over 111,000 positions to women and have independently studied, developed, and verified operationally relevant standards for them. After careful review of this work, and informed by the counsel and judgment of the Secretaries of the Military Departments, Chiefs of the Military Services, and the Chairman of the Joint Chiefs of Staff, I have now determined that no exceptions are warranted to the full implementation of the rescission of the "1994 Direct Ground Combat Definition and Assignment Rule." Anyone, who can meet operationally relevant and gender neutral standards, regardless of gender, should have the opportunity to serve in any position.

This simple declaration that opens all career fields to women is, by itself, not sufficient for their full integration. Rather, this is the continuation of a deliberate, methodical, evidence-based, and iterative process that ensures combat effectiveness and protects the welfare of the force. Indeed, the military occupational specialties and positions that were previously closed to women will likely present the most challenging cases to full integration.

Recognizing this, I direct the Secretaries of the Military Departments and Chiefs of the Military Services to provide their final, detailed implementation plans to the Acting Under Secretary of Defense for Personnel and Readiness not later than January 1, 2016. The services will begin to execute the implementation of their approved plans to open all military occupational specialties, career fields, and branches for accession by women as soon as practicable following January 2, 2016 and not later than April 1, 2016. The Deputy Secretary of Defense and Vice Chairman of the Joint Chiefs of Staff will co-chair an Implementation Group to oversee the short-term implementation of this decision and ensure that there are no unintended consequences to the Joint Force following this decision. The Chairman of the Joint Chiefs of Staff and I will receive periodic updates from them. I have confidence in our ability as a learning

²⁹⁵ Planiol A. The integration of women in the U.S. military/ Arnaud Planiol. - Researcher, Defence and Society, 2016. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.defense.gouv.fr/content/.../file/etude_irsem_n43.pdf (дата звернення 28.05.2020 р.). - Назва з екрана.

organization to leverage the same thoughtful and professional determination we brought to implementing the Don't Ask, Don't Tell repeal and our extensive integration of women into other combat arms positions over the last two decades.

As the Military Departments implement this decision, they should be mindful of the work that has already been done. The Military Services and USSOCOM conducted extensive examinations of the opportunities, impacts, and implementation issues inherent in achieving successful integration of women into previously closed occupational fields. These studies yielded insights far beyond gender integration. The research and analysis conducted over the last two years have increased our understanding of the physical and physiological demands on Service members and the cultural currents that influence unit cohesion and morale. The studies conducted by the Military Services and USSOCOM highlighted several concerns that will need to be adequately considered as Military Departments finalize their implementation plans. These concerns can be broadly characterized in the following ways, and must be addressed in the detailed implementation of this decision:

Transparent Standards. The Services will continue to apply previously developed and validated operationally relevant and objective standards for all career fields to ensure that leaders assign tasks and career fields throughout the force based on ability, not gender. This approach is integral to preserving unit readiness, cohesion, and morale, and it will continue to form the foundation for full integration.

Population Size. Equal opportunity may not always equate to equal participation by men and women. Small numbers of women in demanding career fields pose challenges that will vary by occupation and Services and will impact the entire Joint Force. Throughout this process, implications for equipment sizing, supply, and facilities have been thoroughly studied and need to continue to be addressed.

Physical Demands and Physiological Differences. Both the Army and Marine Corps studies found that women participating in ground combat training sustained injuries at higher rates than men, particularly in occupational fields requiring load-bearing. These studies also revealed concrete ways to help mitigate this injury rate and the impact to individuals and the teams in which they operate. The sustainability of our combat readiness and our obligation to the welfare of the force means these findings must be addressed in the implementation of the full integration of women in the Armed Forces.

Conduct and Culture. The integration of women may require a cultural shift in previously all-male career fields. We are prepared to meet this challenge. The military assimilates change by relying upon the enduring values of the profession of arms. Concerns about possible reductions in combat effectiveness can be addressed by effective leadership and gender-neutral standards. This has been demonstrated over the past 14 years in combat operations, during which women have played a critical role. The primary factor in developing cohesion is the ability of all members of the team to perform assigned mission essential tasks effectively. To that end, attitudes toward team performance are important and must be addressed through education and training. Sexual assault or harassment, hazing, and unprofessional behaviors are never

acceptable. Our core beliefs in good order, discipline, leadership, and accountability are foundational to our success in gender integration.

Talent Management. The issue of small numbers is closely coupled with the challenge of maintaining viable career paths for women in fields where physical performance is often not only a baseline entry requirement but also a differentiating factor in promoting leaders. Recruiting, retaining, and advancing talented women in highly physical fields will demand careful consideration – but adherence to a merit-based system must continue to be paramount. As the Military Services and USSOCOM move forward with implementation, leaders must not use special preferences or undue pressure to increase numbers at the expense of merit. Integration provides equal opportunity for men and women who can perform the tasks required; it does not guarantee women will fill these roles in any specific number or at any set rate.

Operating Abroad. The United States is a nation committed to equality and using the talents of its entire population to the fullest. Some areas of the world do not share the same principles. The Military Services and USSOCOM acknowledge that the presence of women in some units may complicate cooperation with allies and partners who are culturally opposed to working with women. We have dealt with this in Iraq and Afghanistan with success, and we will continue to use the best practices learned in those countries and elsewhere, in the future.

Assessment and Adjustment. It is absolutely critical to our warfighting ability and the welfare of our people that we embark on integration with a commitment to the monitoring, assessment, and in-stride adjustment that enables sustainable success. This commitment is not an impediment to integration; rather, it is essential to its long-term success.

The opportunities inherent in full integration can only be realized if the implementation plans from the Military Departments, Services, and USSOCOM are sound. The responsibility for implementation is not borne solely on the shoulders of women, nor by the forces within the newly integrated career fields; it is borne in equal measure by the entire force and the military and civilian leadership of the Department of Defense. We all share the imperative to preserve and improve the finest fighting force the world has ever known.

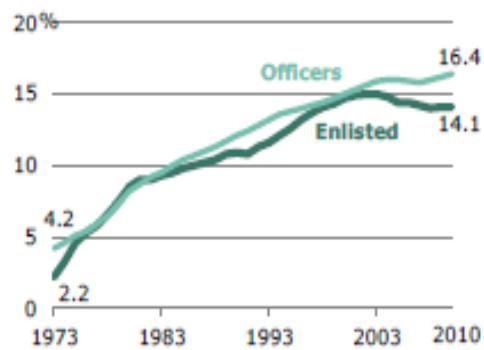

cc:
Deputy Secretary of Defense
Chairman of the Joint Chiefs of Staff
Vice Chairman of the Joint Chiefs of Staff

Додаток 3. Зростання жінок-рядових та жінок-офіцерів впродовж періоду 1973-2010 років²⁹⁶.

Women's Growing Share, 1973-2010

% of enlisted, commissioned officers who are women

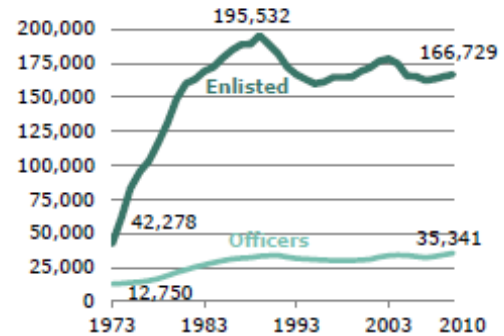

Source: Department of Defense Population Representation in the Military Forces, FY2010.

PEW RESEARCH CENTER

Women's Growing Presence, 1973-2010

Number of female enlisted, commissioned officers

Note: Middle data label for enlisted is the highest number of women, 1989. Trend for officers includes only commissioned officers, not warrant or non-commissioned officers.

Source: Department of Defense Population Representation in the Military Forces, FY2010.

PEW RESEARCH CENTER

²⁹⁶ By the numbers: Women in the U.S. military // By CNN Staff. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cnn.com/2013/01/24/us/military-women-glance/>.

THE SECRETARY OF DEFENSE
WASHINGTON, DC 20301-1000

January 13, 1994

MEMORANDUM FOR THE SECRETARY OF THE ARMY
SECRETARY OF THE NAVY
SECRETARY OF THE AIR FORCE
CHAIRMAN, JOINT CHIEFS OF STAFF
ASSISTANT SECRETARY OF DEFENSE
(PERSONNEL AND READINESS)
ASSISTANT SECRETARY OF DEFENSE
(RESERVE AFFAIRS)

SUBJECT: DIRECT GROUND COMBAT DEFINITION AND ASSIGNMENT RULE

References: (a) SECDEF memo, April 28, 1993
(b) SECDEF memo, February 2, 1988
(c) FY94 National Defense Authorization Act

My memorandum dated April 28, 1993, directed the Military Services to open more specialties and assignments to women and established an Implementation Committee to ensure that those policies are applied consistently. I also charged the Committee to review and make recommendations on several specific implementation issues.

The Committee has completed its first such review, that of the "appropriateness of the Risk Rule", reference (b), and concluded that, as written, the risk rule is no longer appropriate. Accordingly, effective October 1, 1994, reference (b) is rescinded.

My memorandum restricted women from direct combat on the ground. The Committee studied this and recommended that a ground combat rule be established for assignment of women in the Armed Forces. Accordingly, the following direct ground combat assignment rule, and accompanying definition of "direct ground combat," are adopted effective October 1, 1994 and will remain in effect until further notice.

A. Rule. Service members are eligible to be assigned to all positions for which they are qualified, except that women shall be excluded from assignment to units below the brigade level whose primary mission is to engage in direct combat on the ground, as defined below.

B. Definition. Direct ground combat is engaging an enemy on the ground with individual or crew served weapons, while being exposed to hostile fire and to a high probability of direct physical contact with the hostile force's personnel. Direct ground

²⁹⁷ Assessing the Assignment Policy for Army Women / [M. Harrell, L. W. Castaneda, P. Schirmer та ін.]. – Santa Monica: RAND Corporation, 2007.

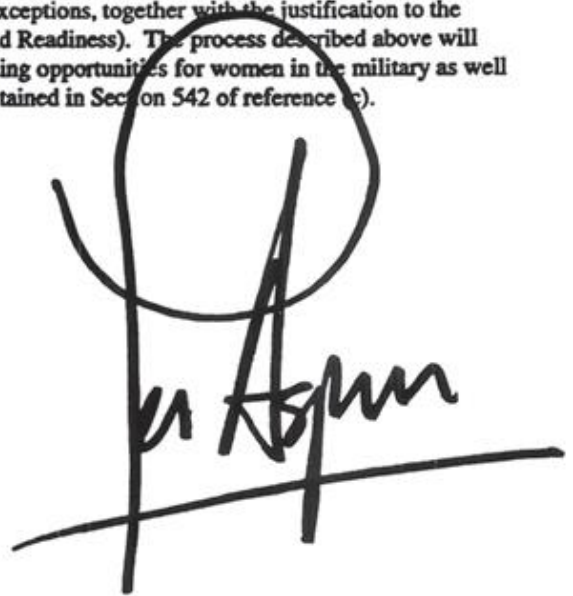
combat takes place well forward on the battlefield while locating and closing with the enemy to defeat them by fire, maneuver, or shock effect.

The Services will use this guidance to expand opportunities for women. No units or positions previously open to women will be closed under these instructions.

The Services will provide the Assistant Secretary of Defense (Personnel and Readiness), not later than May 1, 1994, with lists of all units and positions closed to women and their proposed status based on implementation of this policy. These lists will be arrayed in three columns: jobs currently closed that are proposed to be opened, jobs currently closed that are proposed to remain closed, and a column justifying each entry. The proposed changes will be reviewed by the Implementation Committee and the Assistant Secretary of Defense (Personnel and Readiness). The Services will then coordinate approved implementing policies and regulations with the Assistant Secretary of Defense (Personnel and Readiness) prior to their issuance. These policies and regulations may include the following restrictions on the assignment of women:

- where the Service Secretary attests that the costs of appropriate berthing and privacy arrangements are prohibitive;
- where units and positions are doctrinally required to physically collocate and remain with direct ground combat units that are closed to women;
- where units are engaged in long range reconnaissance operations and Special Operations Forces missions; and
- where job related physical requirements would necessarily exclude the vast majority of women Service members.

The Services may propose additional exceptions, together with the justification to the Assistance Secretary of Defense (Personnel and Readiness). The process described above will enable the Department to proceed with expanding opportunities for women in the military as well as comply with the reporting requirements contained in Section 542 of reference (c).

Додаток 5. Жінки - жертви війни в операціях станом на 2016²⁹⁸.

Table 1. Female Casualties in Recent Operations
as of November 2016

Female Deaths					
Operation	Army	Navy	Marine Corps	Air Force	Total
OEF	36	4	2	8	50
OIF	89	10	8	3	110
OND	0	1	0	0	1
OIR	0	0	0	1	1
OFS	0	0	0	4	4
Total	125	15	10	14	166
Females Wounded in Action					
Wounded in Action	Army	Navy	Marine Corps	Air Force	Total
OEF	314	6	29	34	383
OIF	547	6	41	33	627
OND	11	0	0	1	12
OIR	0	0	0	0	0
OFS	8	0	0	3	11
Total	873	12	70	63	1,033

Source: Defense Manpower Data Center (DMDC) Defense Casualty Analysis System.

Notes: OEF (Operation Enduring Freedom), OIF (Operation Iraqi Freedom), OND (Operation New Dawn), OIR (Operation Inherent Resolve), OFS (Operation Freedom's Sentinel).

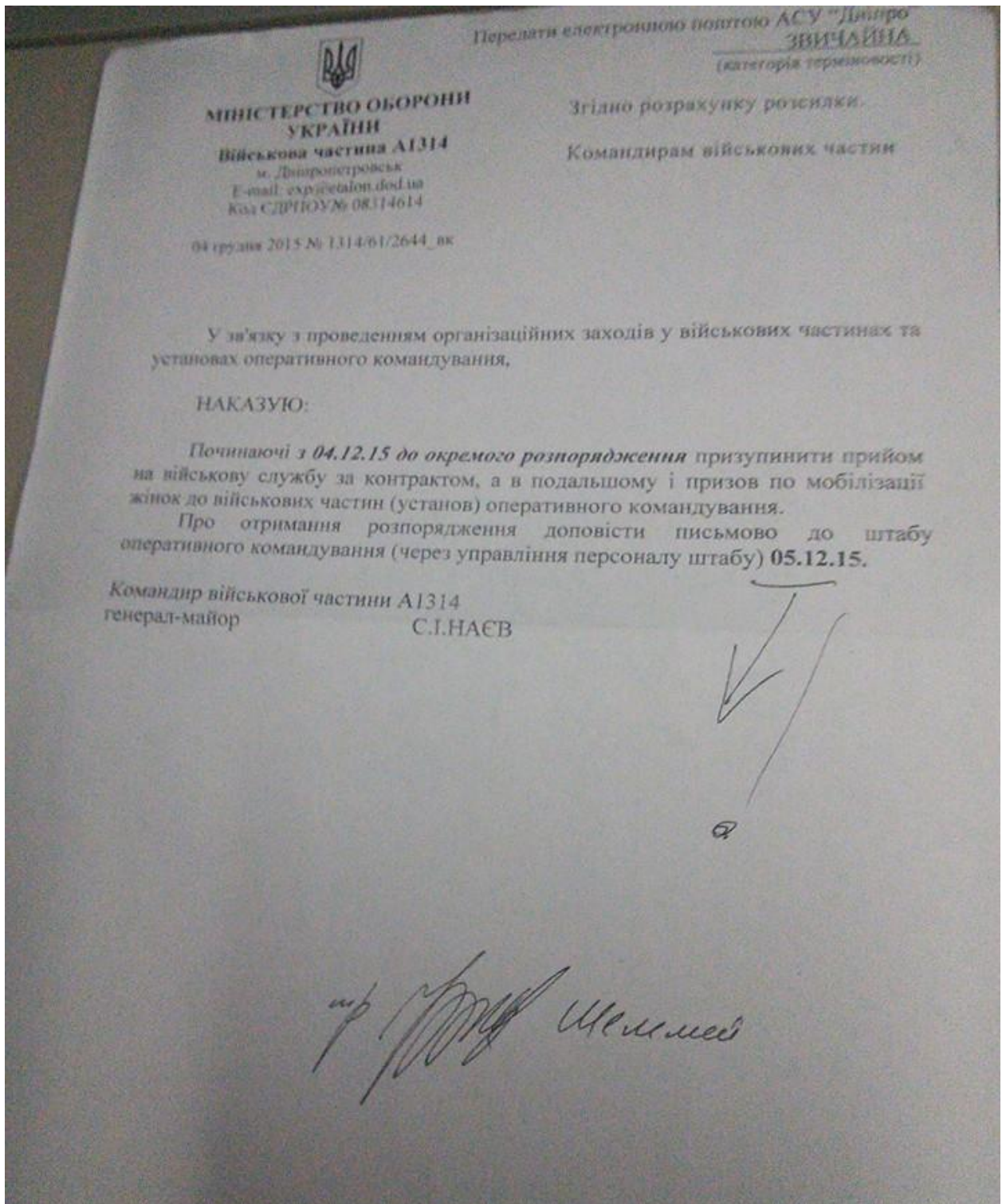
Додаток 6. Вибірчі плакати незалежного кандидата Шаріфи Наджіб, вересень 2005 року²⁹⁹.

²⁹⁸ Kristy N. Kamarck. Women in Combat: Issues for Congress. - December 13, 2016. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R42075.pdf>

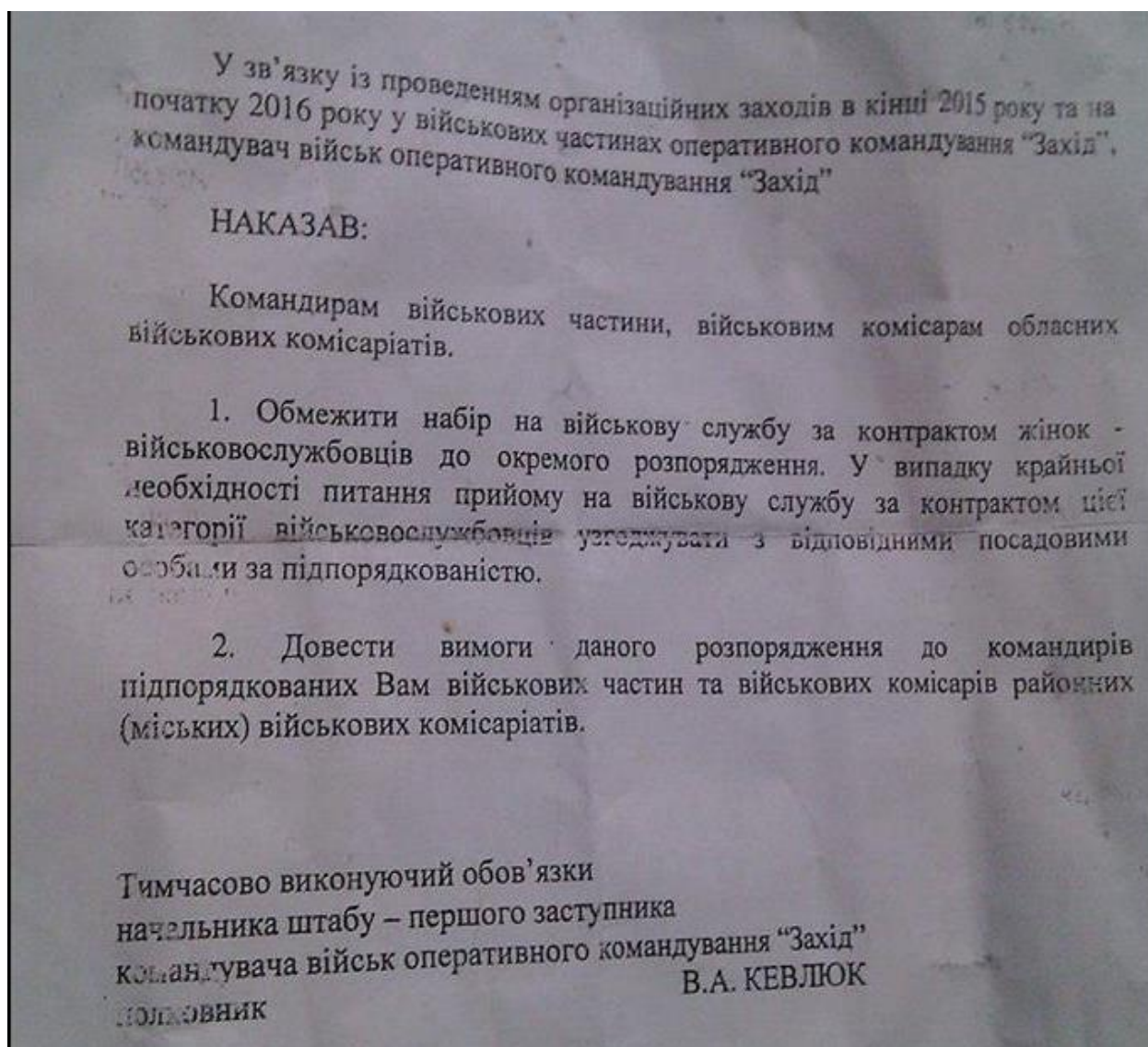
²⁹⁹ The U.S. War in Afghanistan 1999 – 2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan> (дата звернення 28.05.2020 р.). – Назва з екрана.

Додаток 7. Наказ Міністерства оборони № 1314/61/2644_вк від 04.12.2015 командирам військових частин³⁰⁰.

³⁰⁰ Наказ Міністерства оборони № 1314/61/2644_вк від 04.12.2015 командирам військових частин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=927402670629745&set=a.610261452343870.1073741826.100000800617005&type=3&theater> (дата звернення 26.05.2018 р.). – Назва з екрана.

Додаток 8. Наказ командирам військових частин, військовим комісарам обласних військових комісаріатів³⁰¹.

³⁰¹ Профіль Facebook Марія Берлінська. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.facebook.com/masher.berlinska> (дата звернення 30.05.2018).